

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет будівництва і архітектури
Представництво Польської академії наук в Києві
Управління внутрішньої політики Київської обласної державної адміністрації
Національна академія державного управління при Президентові України
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України
Комітет з законодавчих досліджень міжнародної асоціації політичної науки
Академія будівництва України**

Третя Міжнародна науково-практична конференція

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: ІСТОРІЯ, ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ, АРХІТЕКТУРА, УРБАНІСТИКА

22-23 листопада 2017 року

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК III

Частина третя

КИЇВ 2017

УДК 323.171/.174+94(477)+711+72

ББК 66

Р 31

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного університету будівництва і архітектури, протокол № 7 від 27 жовтня 2017 р.

Редакційна колегія

Куліков П.М. – д.е.н., проф., (голова)
Рафальський О.О. – д.і.н., проф.,
Куйбіда В.С. – д.н.держ.упр., проф.,
Собчук Г. – д.т.н., проф.,
Головатий М.Ф. – д.п.н., проф.,
Деревінський В.Ф. – д.і.н., проф.,
Івашко Ю.В. – д.арх., проф.,
Кресіна І.О. – д.п.н., проф.,
Майборода О.М. – д.і.н., проф.,
Малкевич А. – д.п.н., проф.,
Мамедов А.М. – к.т.н., доц.,
Наумкіна С.М. – д.п.н., проф.,
Патцельт В. – д.п.н., проф.,
Перегуда Є.В. – д.п.н., проф.,
Плоский В.О. – д.т.н., проф.,
Приймак О.В. – д.т.н., проф.,
Римаренко С.Ю. – д.п.н., проф.,
Стапенхерст Ф. – д-р політології, проф.,
Товбич В.В. – д.арх., проф.,
Хмелько І.С. – д-р наук з політології,
Яковлев Д.В. – д.п.н., проф.

Рецензенти:

Горбатенко Володимир Павлович – доктор політичних наук, професор
Дьомін Микола Мефодійович – доктор архітектури, професор

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика [зб. наук. пр.] – Київ–Тернопіль : – 2015. –

Р 31 Вип. III. Матеріали Третьої Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 22–23 листопада 2017 р.) / Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т будівн. і архіт-ри та ін. «Бескиди» – 2017. – В 3-х ч. – Ч. 3. – 112 с.

Оргкомітет дякує Представництву Польської академії наук в Києві, профспілковому комітету КНУБА, керівництву ТОВ «Полісся-2002», а також Хусаїнову Р.В., які сприяли у проведенні конференції та публікації збірника.

ISBN 978-966-457-286-3

УДК 323.171/.174+94(477)+711+72

ББК 66

© КНУБА

ЗМІСТ

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА

Авдєєнко О.Д.

Основні державні (вертикальні) стратегії гендерної політики :
практики та їх ефективність 5

Гуга З. І.

Законодавчі засади Європейського Союзу з проблем гендеру..... 8

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Бурда І. О.

Психічне здоров'я в УКРАЇНІ : проблеми та
перспективи регіонального розвитку..... 12

Бикова С. В., Огороднійчук І. А.

Формування правової компетентності: погляд українських дослідників..... 15

Ковальчук І. В.

Аграрна освіта як один з напрямів секторальної децентралізації :
правовий аспект 17

Обиначна З. В.

Іпотерапія в регіонах України. Сучасний стан та перспективи розвитку..... 21

СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ

Гулей Д. В. (КНУБА, архітектурний ф-т)

Формоутворення новітньої архітектури в контексті історичної
забудови міста Києва на прикладі київського бізнес-центру «Євразія»..... 27

Петрикей І. В. (КНУБА, будівельний ф-т)

Умови проектування в будівельній галузі на прикладі
України та Німеччини..... 29

Якимечко А. (КНУБА, будівельний ф-т)

Політичні аспекти інвестиційного клімату в будівництві 35

Щетинін В. О. (НАУ)

Досвід проектування і будівництва екопоселень..... 38

Синякевич М. К. (КНУБА, архітектурний ф-т)

Іноземний вплив на архітектуру Західної України XIV-XIX ст..... 42

Свіріденко І. С. (КНУБА, будівельно-технологічний ф-т)

Історичний аспект розвитку фортифікаційних споруд 47

Кім А. О. (КНУБА, ф-т автоматизації та інформаційних технологій)

Вплив транспорту на формування соціальної мобільності 50

Француз Т. Л. (ЧНТУ)

Регіональне природокористування на прикладі Чернігівської області..... 52

Гавриленко Ю. О. (КНЕУ імені Вадима Гетьмана) Відстрочення/розстрочення погашення заборгованості як інструмент розбудови сільського господарства Криму після передачі півострова до УРСР.....	55
Каракоць Д. А. (КНУБА, будівельно-технологічний ф-т) Освіта та культура в Україні за доби тоталітаризму (на прикладі села Вищі Верещаци Олександрівського району Кіровоградської обл.).....	60
Карпенко А.В. (ДДУВС) Регіональні особливості формування освітньо-інтеграційного простору : Україна та світ.....	67
Кісіль Р. Л. («Львівська політехніка») Міграційна криза як новітня загроза безпеці Європейського Союзу.....	70
Лахай С. Й. (ДДУВС) Регіональні особливості реформування відомчої освіти в системі органів МВС України : компаративістський аналіз	73
Мельник О. А. (КНУБА, архітектурний ф-т) Проблеми сільського та дрібних фермерських господарств на території України	75
Мельник С. І. (КНУБА, будівельний ф-т) Теорії соціальних змін та модернізації в соціологічному дискурсі	78
Мішкіна Р. (КНУБА, будівельний ф-т) Електорально-правова субкультура української молоді.....	83
Нотевський Є. В. (КНЕУ імені Вадима Гетьмана) Будівництво Каховської ГЕС і формування Південного енергорайону як передумова інтеграції Криму із УРСР	86
Назаренко Ю.А. (ДДУВС) Гуманізація освіти в контексті реалізації права людини на освіту : Україна і світ	90
Островна Б. В. (КНУБА, будівельний ф-т) Гендерна асиметрія в мовному полі.....	93
Ступак С. Р. (ДДУВС) Питання тлумачення та реалізації принципу верховенства права в міжнародному та вітчизняному законодавстві.....	97
Сур І. С. (ДДУВС) Проблема насильства : пошуки шляхів вирішення в глобальному і регіональному масштабі	100
Устенко Д. О. (КНУБА, будівельний ф-т) Особливості нормативного порядку як засобу організації девіації соціального простору.....	103
Фурман К. В. (ДДУВС) Вітчизняний та міжнародний досвід діяльності поліції в екстремальних умовах	107
Циганков Д. В. (ДДУВС) Етнічні конфлікти : особливості регіонального врегулювання.....	109

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА

*Авдєєнко Олена Дмитрівна, кандидат історичних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ОСНОВНІ ДЕРЖАВНІ (ВЕРТИКАЛЬНІ) СТРАТЕГІЇ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ : ПРАКТИКИ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ

Якість соціальних змін у сучасному суспільстві неможливо забезпечити простим визнанням факту існування гендерної дискримінації. Необхідно послідовно впроваджувати політику, направлену на вирівнювання дисбалансу в правах і можливостях жінок та чоловіків на всіх рівнях соціального і політичного життя. Домінуюча роль в цьому процесі належить вертикальній владі. Підтримка реформ “зверху” державою необхідна для успішного здійснення гендерної політики, адже гендерні режими продукуються і підтримуються чисельними соціальними інститутами, досягнути які лише силами громадянського суспільства неможливо.

Феміністський рух неоднорідний, диференційований на різні види і напрями. Тому не існує єдиної відповіді на запитання, якою має бути гендерна політика. Формування останньої ускладнюється також і відмінністю соціальних та культурних контекстів різних країн. В результаті з'явилися різні державні стратегії деконструкції гендерної асиметрії. Найбільш поширеними серед них є : політика позитивних дій, антидискримінаційна політика і гендерний мейнстримінг.

США є однією із перших країн, яка застосувала в своїй гендерній політиці принцип позитивних дій. Акт про громадянські права, прийнятий тут у 1964р. в результаті спільних зусиль держави і громадянського суспільства, забороняв не тільки дискримінацію за ознакою раси, кольору шкіри, національної належності і віроісповідання .Цей документ було поширено і на протидію дискримінації щодо жінок на робочому місці, а у 1972 році і щодо вступу у вищі навчальні заклади. Згодом з 'являються перші програми, що заохочували або зобов'язували не допускати дискримінацію жінок та представниць дискримінованих етнічних груп у сфері праці та освіти. Політика позитивних дій передбачає офіційну підтримку державою груп населення, які визнаються дискримінованими, законодавчу підтримку економічної діяльності таких груп населення, їх залучення до складу державних комісій, які слідкують за дотриманням антидискримінаційних законів. Ця стратегія знайшла своє застосування в Індії, Пакістані, де дістала назву “броньованих місць”, у Канаді вона використовувалась під назвою “справедливе працевлаштування”, а в європейських країнах її назвали “позитивною дискримінацією”.

Однією із найбільш поширених практик стратегії позитивних дій є квоти, яка має на меті, вирівняти кількість жінок і чоловіків у керівних органах влади чи компаній. Практика впровадження квотування в різних країнах позначена локальними особливостями, які відповідно впливають на її результати. Так, квоти у Швеції хоч і не є офіційною державною стратегією і не набули статусу

закону, а залишаються рекомендаціями для партій, які самі вирішують, приймати їх чи ні, позитивно впливають на все суспільство. Такі квоти з'явилися під тиском жіночого руху, в результаті якого шведські жінки спочатку добилися збільшення свого представництва у партіях, а потім — у виконавчих органах влади. Незважаючи на непримусовість цих квот, вони є досить ефективними. Завдяки їм кількість жінок у шведському парламенті сягає майже 50%. Такий принцип формування парламенту, який не є законодавчою вимогою, підтримується майже усіма партіями. Подібно до Швеції позитивні результати в процесі застосування політики квот отримали такі країни, як Аргентина, Бельгія, Коста-Ріка, Руанда, ПАР та Іспанія, в політичних системах яких було введено тридцятивідсотковий бар'єр.

Менш ефективний досвід впровадження квот склався в політичній системі Пакистану. Політика "броньованих місць" була введена "зверху" державою і закріплена законом, згідно з яким жінок спочатку не обирали безпосередньо в органи влади, вони лише отримували місця в парламенті, відповідно до розподілу голосів. Лише після реформи 2002 року пакистанські жінки здобули право обиратися безпосередньо. Але таке право надавалось тим жінкам, які мали вищу освіту і політичний досвід. І тільки тоді, коли пакистанські жінки стали боротися за свої права, їх кількість у парламенті суттєво зросла, що допомогло їм зміцнити своє становище в країні. Отже, квоти лише тоді мають більший і сильний політичний ефект, коли не тільки ініціюються державою, а й в першу чергу, є наслідком активної дії жіночого руху.

Політика позитивних дій зосереджується, як правило, на одній дискримінаційній ознаці і не завжди зважає на можливі розшарування всередині соціально нерівних груп. Цим інколи пояснюють її недостатню ефективність і потребу шукати нові стратегії для подолання соціальної несправедливості. Результатом цих пошуків стала антидискримінаційна політика. Остання охоплює більш широке поле дискримінаційних ознак. На відміну від стратегії позитивних дій, яка спрямована переважно на ліквідацію гендерної нерівності в сфері праці й освіти, антидискримінаційна політика поширюється на всі сфери соціального життя (медицину, освіту, працю, армію, сім'ю, політичну діяльність) і бере до уваги кілька соціальних ознак (стать, расу). Вказані стратегії відрізняються також і способами свого формування. Якщо політика позитивних дій, як правило, ініціюється "знизу" і з'являється внаслідок тиску громадських рухів, а потім отримує державну підтримку, то антидискримінаційна політика є ініціативою "зверху". Вона запроваджується державою, хоча в її функціонуванні велику роль грає громадянське суспільство, яке здійснює моніторинг, контроль за її реалізацією. Важливою особливістю антидискримінаційної політики є те, що вона має бінарну структуру свого функціонування: наднаціональну і локальну. Перша складова ґрунтується на законодавстві ЄС, а друга — формується окремими державами-учасницями. Законодавство щодо усунення гендерної дискримінації на рівні ЄС формувалося у два етапи. Спочатку, у 2004 році, окремим законом було

закріплено антидискримінаційні заходи щодо рівня доступу до ресурсів, постачання ресурсів і послуг, а потім, у 2006 році, заборонено гендерну дискримінацію на ринку праці в ЄС. Антидискримінаційна політика на рівні ЄС прописана загально і має статус рекомендацій. ЄС, як наддержавна структура, не має права втручатися у політичні і соціальні справи окремих держав. Держави-учасниці самі вирішують, які конкретні заходи здійснювати, щоб подолати дискримінацію. Антидискримінаційна політика ЄС має вужчий вплив на локальному рівні. Так, наприклад, в Угорщині, водночас із визнанням антидискримінаційної політики посилилась дискримінація за ознакою сексуальності та віроісповідання. Недоліком антидискримінаційної політики можна вважати те, що вона не застерігає від дискримінації за мовною ознакою, за ознакою стилю одягу чи регіональною ознакою.

Розглянуті стратегії гендерної політики не тільки оприлюднили проблему гендерної дискримінації і показали її актуальність, а й запропонували досить ефективні практики для її подолання. Однак жодна із них не розглядає гендерну нерівність як визначальну проблему, вона розглядається ними в контексті інших політичних проблем і виступає як їх складова. Тому в жіночих рухах починає ініціюватися ідея створення суто гендерної політики і перетворення її в пріоритетний напрям. Цю ідею підтримали на Міжнародній жіночій конференції в Пекіні 1995 року, головним документом якої стала Пекінська платформа дій. До останньої приєдналось 189 урядів, які підтримали 12 найбільш нагальних проблем гендерної нерівності, що були сформульовані у цьому документі. В результаті виникає особлива політична стратегія під назвою гендерний мейнстримінг. Гендерний мейнстримінг – це врахування гендерної складової в усіх сферах суспільства під час прийняття політичних рішень. Як стратегія він передбачає розробку відповідної законодавчої бази, яка закріплює гендерну рівність, експертизу та вдосконалення існуючого законодавства, а також моніторинг впровадження гендерної політики на всіх рівнях політичного і соціального життя.

Поширеною практикою цієї стратегії є гендерний аудит (перевірка) ринку праці, яка ефективно застосовується в багатьох країнах, особливо в Німеччині. Ця практика допомагає не тільки виявляти гендерні асиметрії на ринку праці, а й віднаходити причини їх появи, що дає можливість розробляти досконалі механізми для їх усунення. В результаті проведення гендерного аудиту в німецькому регіоні Заксен-Анхальт був виявлений гендерний розрив серед осіб, що користуються інтернетом. З причини браку комп'ютерної освіти жінки мали менший доступ до цієї інформаційної мережі. В результаті проведення тут кампанії, спрямованої на залучення більшої кількості жінок до інтернет-технологій, був подоланий гендерний дисбаланс в комп'ютерній галузі. Завдяки практиці гендерного аудиту вдалося зрозуміти, що причиною, з якої чоловіки не бажають опанувати жіночі професії (працювати в дитсадках, школах) є дискримінаційна практика нерівної заробітної плати, що вимагає введення певних заходів, спрямованих на встановлення рівності в заробітній платі жінок і чоловіків за ту саму роботу.

Останнім часом здобуває популярність у бізнесі та освіті нова стратегія , яка дістала назву управління розмаїттям. Якщо політика позитивних дій, антидискримінаційна політика і гендерний мейнстрімінг є державними (макрорівневими) стратегіями, то управління розмаїттям — це внутрішня політика окремих підприємств, університетів, компаній, брендів, яка суттєво доповнює державну гендерну політику на мікрорівні. Управління розмаїттям поширюється і на академічні кола, насамперед на університети, і сприяє залученню до освіти людей різного походження, етнічності, а також людей з обмеженими можливостями.

Українське суспільство не залишилось осторонь загальноєвропейської і світової тенденції у впровадженні політики, спрямованої на подолання гендерної нерівності. Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, який розробляли протягом 2004-2005 років, набув чинності з 1 січня 2006 року. Його прийняття стало епохальною подією. Однак формальні заходи, на жаль, не створили умов для формування механізмів, необхідних для впровадження гендерної компоненти в інші сфери законодавства і політичного життя. Спроби ввести квоти для жінок на виборах у парламент не дали позитивних результатів. Це пояснюється низькою політичною активністю українських жінок. Більшість із них і досі знаходяться у полоні патріархальної культури, яку вони вважають природньою і закономірною. Тому пріоритетні місця у всіх сферах суспільства займають чоловіки. Отже, гендерну нерівність в Україні необхідно долати не тільки державними зусиллями, а й шляхом формування гендерної свідомості і гендерної культури як у чоловіків, так і у жінок.

Список використаних джерел

1. Антология гендерной теории / Сост. и коммент. Е. Гаповой, А. Усмановой ; пер. с англ. Е. Мельниковой. – Минск : Пропилеи, 2000.
2. Ключко О. Методология гендерных исследований: современное состояние и актуальные вопросы. – Саранск : Тип. «Рузальские печатники», 2008.
3. Марценюк Т.О. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. – К. : Основи, 2017.

*Гуга Зорина Іванівна, аспірантка КНУБА,
викладач Відокремленого структурного підрозділу
Київського індустріального коледжу КНУБА*

ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З ПРОБЛЕМ ГЕНДЕРУ

Серед визнаних на світовому рівні найбільш ефективних інструментів забезпечення гендерної рівності центральне місце посідають так звані «тимчасові спеціальні заходи» або «позитивні дії», серед яких можуть бути і гендерні квоти. [1, с. 4].

Вперше такі норми були запроваджені в 1970-х роках деякими соціал-демократичними партіями Західної Європи. У скандинавських країнах, де добровільні квоти з'явилися завдяки зусиллям місцевого жіночого руху, один з найвищих показників частки жінок-парламентаріїв у Європі. [2, с. 2].

Гендерні квоти- спосіб забезпечення представництва жінок у владних структурах, відповідно до якого правовим чином відводиться певна частина депутатських місць у парламенті для обрання жінок депутатами. Гендерні квоти взагалі можуть встановлюватися для обох статей. [3, с. 80].

Гендерні квоти передбачають збільшення жіночого представництва на виборних посадах. Головною метою гендерного квотування є подолання історичної несправедливості: ізоляції жінки від участі в політичному житті; залучення жінок до прийняття політичних рішень; гарантування участі жінок у представницьких органах влади. Гендерна рівновага в демократичному суспільстві має бути предметом турботи всіх виборців, політичних і державних структур, громадськості. [3, с. 81].

Найвищий відсоток жінок у парламенті серед європейських країн у Швеції – 43,6%. В цілому добровільні партійні квоти мають трохи більше половини країн – членів Євросоюзу. У 2013 році в Україні була встановлена гендерна квота, що закріплює за жінками 30% місць у виборчих списках партій, проте на останніх парламентських виборах норма не дала ефекту – вона стосувалася виборчих списків. Квоти на мажоритарні округи зовсім не встановлювалися. [1, с. 32].

Визначають два типи квотування: 1. Квоти, запроваджені політичними партіями, тобто це встановлення розподілу місць між чоловіками та жінками у списках самої партії. 2. Квоти, що запроваджується законом, які мають на меті справити вплив на результат виборів, причому вони є обов'язковими для всіх політичних партій, що забезпечує процес обрання до парламенту жінок різної політичної орієнтації. Фактично, законодавчо введена квота визначає відсоток місць, які мають посісти жінки в парламенті. [1, с. 34].

Введення гендерних квот – явище тимчасове, засіб забезпечення рівних можливостей. Вони спрямовані на виправлення гендерних перекосів у владі. Із розвитком гендерної культури жінок і чоловіків, із утвердженням їхніх рівних прав і можливостей у різних життєвих сферах потреба в гендерних квотах об'єктивно відпаде. У сучасних умовах гендерні квоти – це вид позитивної дискримінації. [3, с. 81].

Законодавчо закріплені квоти існують, наприклад, в таких державах, як Аргентина, Бельгія, Народна Демократична Республіка Корея, Непал та Філіппінська республіка, де законом визначено, що в національному парламенті має бути певний представлений відсоток жінок.

Слід, однак, зазначити, в жодній із цих країн квота не відповідає пропорції жінок у складі населення. У Бельгії в 1994 р. було запроваджено закон, який забезпечує поступове збільшення місць для жінок у парламенті. В 1996 р. партійні списки могли мати не більше, ніж три чверті кандидатів однієї статі, а з 1999 р. – дві третини. Український Парламент відмовився від

запровадження квот як у Законі «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», так і в запропонованих змінах до Закону «Про вибори народних депутатів України» та «Про політичні партії». З точки зору ефективності механізмів квотування необхідно відзначити, що не в усіх країнах введення квот забезпечило однакове збільшення представництва жінок. [1, с. 33].

Головним чинником, що обумовлює успішність застосування законодавчо закріплених положень про квотування, є детально розроблені і зведені в ранг обов'язкових для виконання норми, а також встановлення санкцій до суб'єктів, які ухиляються від дотримання цих норм (в Аргентині партії, що не дотримались квот у виборчому списку, знімають із перегонів; у Франції держава фінансово заохочує введення квот у політичних партіях). [1, с. 34].

У Договорі реформування або Лісабонській угоді, яка відбулася 13 грудня 2007 року, до тематики гендерної рівності визначено в статті 1а “Союз базується на повазі до гідності людської особи, свободи, демократії, рівності, верховенства права, поваги до прав людини та національних меншин. Ці спільні для всіх держав-членів цінності реалізуються в суспільстві, яке ґрунтується на плюралізмі, недискримінації, толерантності, справедливості, солідарності та рівності чоловіків і жінок”, і зобов'язується їх дотримуватись, може подати заявку про її прийняття в члени Союзу” [4, с. 10].

Лісабонська угода лише доповнює й уточнює вже існуючі правові акти – Римський договір 1957 р., і Маастрихтський 1992 р. Таким чином в статті 5 додається зміст про подолання торгівлею людьми, зокрема жінками і дітьми. [4, с.10]. Така особливість політики Європейського Союзу щодо протидії торгівлі людьми полягає в тому, що головна увага цього інтеграційного об'єднання зосереджена насамперед на забезпеченні дотримання прав людини жертв цього явища, створення умов їх реінтеграції та соціалізації, а це, у свою чергу сприятиме покращенню притягнення до відповідальності винних осіб. [5, с. 144].

Зокрема в статті 63 та 69 прописуються ідеї про подолання насильства у сім'ї. [4, с. 62]. Жінки, які боролися за свої права, виходили на вулиці зі слоганами “Особисте – це політичне”. Вони мали на увазі також і насильство в сім'ї, у приватній сфері, яка мало регулювалася державою. Інші групи жінок виступали проти примусових шлюбів або так званого “жіночого обрізання” (практики, які донині трапляються у країнах Африки чи Азії). Тому однією з найбільш поширених форм гендерного насильства вважається так зване домашнє насильство (domestic violence) або “насильство в сім'ї”.

Насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина й наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю. Під гендерним насильством (gender-based violence) мається на увазі насильство, яке чинять здебільшого чоловіки проти переважно жінок. Оскільки агресивної поведінки

очікують саме від чоловіків, то вони – група, яка чинить насильство будь-якого типу і яка так само страждає від насильства (у війнах, розбоях, вуличному насильстві тощо). Тобто, передусім чоловіки є як агресорами, так і жертвами насильницької поведінки. [7, с. 13].

Удосконалення правового становища жінок, утвердження гендерної рівноваги та формування фактичного гендерного балансу є важливим аспектом суспільного розвитку для держав-членів Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Христова Г. О., Кочеміровська О. О. Позитивні дії в механізмі забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: міжнародний досвід та українські перспективи. – Харків: Райдер, 2010. – 200 с.

2. Гендерна рівність і доля жінок в парламентах світу. Тамара Марценюк. Київ: 2015. – 5 с.

3. Словник гендерних термінів / Укладач З. В. Шевченко. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. – 336 с.

4. Treaty of Lisbon amending the Treaty of European Union and the Treaty establishing the European Community // Official Journal of the European Union. Series C. – 2007. – Vol. 50. – № 306. – 271 p.

5. Святун О. В. Діяльність Європейського Союзу щодо протидії сучасним формам рабства. // Європейське право № 1–2/2013. – 145 с.

6. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Геннадія Друзенка та Світлани Друзенко, за заг. ред. Геннадія Друзенка. – К.: «К.І.С.», 2010. – 536 С.

7. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству [Монографія] / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головка, В. В. Муранова та ін. / За заг. ред. А. О. Галай. — К.: КНТ, 2014. — 160 с.

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

*Бурда Інна Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Регіональний розвиток осередків у вирішенні проблем психічного здоров'я в Україні сьогодні перебуває у зародковому стані. Тому основним завданням є розвивати цей простір та намагатися, щоб така допомога була кваліфікованою та доступною.

У своїй статті я би хотіла привернути увагу до проблем психічного здоров'я в Україні, а саме питання доступності фахівців з психічного здоров'я.

Дана тема, попри її популярність та наявність достатньої кількості ВНЗ, які готують фахівців психологів, залишається неоднозначною. На перший погляд, вже можна говорити про кроки наближення до європейських стандартів надання допомоги у сфері психічного здоров'я. Так, останнім документом, затвердженим МОЗ стало прийняття Декларації «Психотерапія в Україні» від 11 січня 2017 р., де було чітко засвідчено прагнення щодо розвитку ефективної національної системи охорони психічного здоров'я [1]. Даний документ був підписаний провідними фахівцями в галузі охорони психічного здоров'я, президентами психотерапевтичних асоціацій, науковцями та практиками провідних психотерапевтичних шкіл України. У Декларації, зокрема, зазначено: «...4. В Україні необхідно прийняти міжнародні світові стандарти фахової компетенції (core competences) у кожному з методів психотерапії у відповідності до затверджених європейських та міжнародних стандартів та вимог національних професійних організацій. 5. Надавати психотерапевтичну допомогу у тому чи іншому методі повинні лише фахівці, що здобули освіту у відповідності до міжнародних стандартів освіти у методі» [1].

Україна пройшла довгий шлях до розуміння проблеми психічного здоров'я. Радянський період наклав негативний відбиток на свідомість людей щодо таких проблем. Часто лише за висловлювання думок, що йшли врозріз з політикою КПРС та сприймалися як «ненормальні», людину могли насильно госпіталізувати до психлікарні. Така ситуація заклала у людей страх до того, що якщо зі мною «щось не так» у плані психіки, то це сприймається як стигма на все життя. І щоб це подолати українцям ще потрібно пройти довгий шлях.

Статистика говорить, що кожна четверта людина матиме за життя порушення психічного здоров'я. Це може статися з будь-з-ким, тому так важливо вже сьогодні організувати осередки допомоги та вести просвітницьку роботу.

Почнемо з питання підготовки спеціалістів, а також розберемося, яких саме фахівців ми отримуємо та яких потребуємо. Сайт Освіта.UA в розділі «Довідник ВНЗ» називає 136 університетів, які видають дипломи за

спеціальністю «Психолог» [2]. Заклади майже пропорційно охоплюють усі регіони України. На перший погляд, може здатися, що кількість є достатньою для того, щоб кожен житель України отримав кваліфіковану допомогу психолога чи психотерапевта. Проте, все далеко не так.

Якщо ми говоримо про допомогу у сфері психічного здоров'я, то мова може йти лише про психотерапію. На жаль, наші ВНЗ, попри значну кількість годин практики, надають теоретичні знання, які є лише першим кроком до підготовки психотерапевта. Далі, кожен спеціаліст повинен обрати собі метод, в якому отримати додатковий (до диплома державного зразка) сертифікат. Звичайно, диплом в нашій країні дозволяє психологу працювати в різних сферах, чого не знає європейська практика. Але таке консультування, якщо мова йде про психічний розлад, є неефективним. І така ситуація зберігалася досить довгий час. Тому сьогодні ми маємо зневіру серед населення у допомозі психолога.

Особливістю є те, що психолог не може бути «самоучкою» в методі. Ці знання повинні передаватися практиками, людьми, які мають право викладати в певному методі. Такі школи в Україні створені, проте вони діють на платній основі, а ціна залишається високою. От і виходить, що, маючи диплом державного зразка, молоді спеціалісти змушені отримувати додаткову освіту за власні кошти. Наприклад, під час лікування ПТСР, визнаними методами, рекомендованими міжнародними протоколами, вважаються травмофокусована когнітивно-поведінкова терапія та метод EMDR. Але, як зазначав, О.Романчук, у своїй статті «Психічне здоров'я: діти» в газеті «Дзеркалу тижня» у листопаді 2016 р.: «В Україні є гострий дефіцит фахівців із цих методів. Якщо у більшості західних країн навчання КПТ входить у базову освіту клінічних психологів, психіатрів, то в Україні навчальні програми реалізують лише декілька недержавних інституцій» [3].

Лікарі також звертають увагу на психічне здоров'я пацієнтів, зауважуючи, що це є основою у процесі одужання чи адаптації при складних діагнозах. Великим проривом стала просвітницька робота щодо подолання наслідків психотравмуючих подій, коли в кожному обласному центрі були відкриті Психологічні кризові служби, підготовлені фахівці, часто безкоштовно і спеціалістами з-за кордону. І цей процес триває і далі, маючи позитивні зрушення у допомозі ветеранам АТО та їхнім сім'ям.

Проте, якщо у великих містах та обласних центрах людина може знайти кваліфікованого психотерапевта, то в регіонах ситуація залишається невтішною. У більшості невеликих міст України, не кажучи про села, немає кабінету психологічної допомоги. До речі, ми навіть не маємо точної статистики, так як навіть такої професії як психотерапевт в Україні немає.

Психічним здоров'ям могли б опікуватися організації, підприємства, ВНЗ і надавати її безкоштовно для працівників та студентів. Але на практиці ми цього не маємо.

Сучасні студенти проходять в університети сьогодні у 16-17 років на перший курс. Це юнацький вік, який є віком перехідним і важливим для

формування психічного здоров'я. Адаптація першокурсника може мати різні прояви, такі як тривожності, дистимії, порушення сну, апетиту, проблеми з комунікацією. Часто саме в такому віці можуть вперше проявлятися психічні розлади. Тому реагувати на них потрібно вчасно і професійно. Згадаємо соціальну тривогу чи навіть соціальну фобію, з якою частина студентів проходить до ВНЗ ще зі школи, а також суїциди серед підлітків, які займають 2 місце серед причин смерті цієї категорії. Підходячи до старших курсів, студенти також можуть відчувати невпевненість у планах щодо роботи чи створення сім'ї. І тут так само може бути корисною робота з психологом.

Давайте не будемо забувати про викладачів університету, які піддаються стресам, емоційному вигоранню, професійній деформації і т.д., і які б могли отримати якісну допомогу на місці. Але більшість університетів немає кабінетів психічного здоров'я або через брак коштів, або через нерозуміння керівництва. Та і хто піде працювати психологом за заробітну плату, яка прирівнюється за штатним розкладом до ставки методиста, при цьому заплативши власні кошти за навчання і розуміючи якою є ціна консультації психотерапевта на ринку праці в приватній практиці?

ВНЗ України готують не лише фахівців своєї спеціальності, а і інтелігенцію, людей освічених, які можуть стати ядром у розбудові країни. Питання розуміння своїх психічних реакцій, стресостійкості, адаптації до нових умов, і т.д. є важливим елементом для становлення не лише професіонала, а і особистості в цілому. Тому, ВНЗ було б корисно, у роботі з молоддю, звертати увагу на психічне здоров'я студентів та колективу. Це можуть бути просвітницькі лекції, семінари, групові роботи та індивідуальне консультування. Такі «інвестиції» є рухом від психічного здоров'я кожного з нас до гармонійного суспільства загалом.

Список використаних джерел

1. Психотерапія в Україні. Декларація від 11 січня 2017 р. [Електронний ресурс] . – Режим доступу :[https://www.dropbox.com/s/g8ljis30ohul04t/декларація ПСИХОТера.....pdf?dl=0](https://www.dropbox.com/s/g8ljis30ohul04t/деклараціяПСИХОТера.....pdf?dl=0).
2. Довідник ВНЗ [Електронний ресурс] / Сайт Освіта UA. – Режим доступу : <https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-098-0.html>.
3. Романчук О. Психічне здоров'я: діти [Електронний ресурс] / О. Романчук // Зеркало недели. – 2016. – 19 листопада. – Режим доступу: <https://dt.ua/SOCIUM/psihichne-zdorov-ya-diti-.html>.

*Бикова Світлана Валентинівна, канд. психологічних наук, доцент,
Огороднійчук Ірина Анатоліївна., канд. педагогічних наук, доцент,
кафедра філософії, політології, психології та права
Одеської державної академії будівництва та архітектури*

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ: ПОГЛЯД УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

Суспільство не може розвиватися стабільно й цілеспрямовано без установа у ньому правопорядку і законності, правового регулювання усіх сторін і сфер його життя. Для того, щоб вирішити завдання, зумовлені як сучасним розвитком світової цивілізації, так і особливими потребами нашої держави, необхідні нові підходи як до змістового, так і теоретико-методологічного аспектів правової підготовки майбутніх фахівців. Для цього, з одного боку, повинні функціонувати інститути права. З іншого – необхідний достатньо високий рівень правової культури і грамотності населення.

Процес формування правової свідомості майбутніх фахівців – припускає вибір оптимальних форм, методів і прийомів.

Аналіз сучасних наукових джерел свідчить про те, що галузева правова підготовка, досконале знання нормативних актів, якими треба керуватися під час професійної діяльності, і вміння розуміти вимоги цих нормативних актів, повинні бути на досить високому рівні. І це тільки поверхневі завдання, на вирішення яких повинна бути спрямована правова підготовка майбутніх фахівців [2].

Задля формування правової компетентності необхідне впровадження певних умов, що сприятимуть ефективному досягненню означеної мети. У професійній підготовці майбутніх фахівців, саме інтеграція правових знань у предмети гуманітарного циклу сприятиме формуванню їхньої правової компетентності.

Аналіз системи освіти майбутніх інженерів засвідчив, що сучасна система їхньої правової підготовки здійснюється за традиційною програмою підготовки фахівців вищої освіти для будь-якої галузі (за винятком юридичної освіти) [4]. Хоча у процесі вивчення окремих дисциплін викладачі приділяють певну увагу міжпредметному плануванню, усуненню дублювання визначень основних категорій, фактів, раціональній організації занять з використанням інтерактивних технологій навчання, проте це має епізодичний характер [3].

Натомість у сучасному вищому навчальному закладі чітко виявляється те, що правова підготовка майбутніх фахівців здійснюється у тісному зв'язку з підготовкою історичною, філософською, політичною, психологічною загальнокультурною. Можна побачити взаємодію і взаємовплив таких форм свідомості, як право – політика – філософія – наука – мораль – професійна підготовка. Головну роль, основу підготовки становить професійне навчання. Місце правової освіти визначається як органічна складова процесу професійної і світоглядної підготовки майбутніх інженерів у вищому навчальному закладі, залучення до культури, адаптації до соціального життя, оскільки майбутній

фахівець повинен уміти швидко знаходити потрібну інформацію для кожної конкретної робочої ситуації, будувати алгоритм діяльності, бачити у кожному завданні мікрозавдання, що вирішуються завдяки іншим галузям знань (педагогічній, психологічній, політичній), бачити можливість вирішення завдання кількома способами та знаходити з-поміж них оптимальний; ефективно використовувати можливості нових інформаційних технологій, бачити й усувати причини невдоволення соціально-правовою діяльністю, бути здатним виступати перед групами людей та спілкуватися з окремими клієнтами, керувати професійно доцільним спілкуванням та адекватно оцінювати його результати.

Відтак, сьогодні правові знання стали необхідними в життєдіяльності особистості, яка включає й безпосередню життєву практику, і професійну діяльність, і суспільно-політичну, пов'язану з громадянською позицією конкретної людини.

Зазначимо, що для ефективного формування правової компетентності майбутніх фахівців-інженерів під час їхнього навчання необхідно впровадити відповідні педагогічні умови, під якими розуміється сукупність заходів, що свідомо створюються в навчально-виховному процесі і забезпечують ефективне формування правової компетентності майбутніх інженерів у процесі професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Братанич О.Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / О.Г.Братанич. – Кривий Ріг, 2001 – 16 с.

2. Зайчук В. Нормативно-правове забезпечення освіти в Україні / В.Зайчук // Вища школа. – 2002. – № 2-3. – С. 2-18.

3. Кашкар'юв Г. В. Підготовка студентів до правовиховної роботи у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін з використанням сучасних педагогічних технологій / Г.В. Кашкар'юв. – [Електронний текст]. – Режим доступа: <http://vuzlib.com/content/view/146/84/>.

4. Коваленко Д. В. Удосконалення правової підготовки інженерів-педагогів із метою підвищення якості майбутньої професійної діяльності у відповідності до вимог сучасної освіти / Д.В.Коваленко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр. – Х. : УПА, 2007. – № 18-19. – С. 76-83.

5. Недялкова К. В. Педагогічні умови інтелектуального розвитку майбутніх учителів математики у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / К. В. Недялкова. – Одеса, 2003. – 21 с.

6. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа – вищий заклад освіти»: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. Д. Стасюк. – Одеса, 2003. – 20 с.

*Ковальчук Інна Валентинівна, кандидат юридичних наук, доцент
кафедри історії, теорії держави і права та державного будівництва
Білоцерківського національного аграрного університету*

АГРАРНА ОСВІТА ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ СЕКТОРАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Втілення та реалізація реформ за окремими напрямами секторальної децентралізації суттєво відрізняється від загального розуміння реформування певних видів суспільних відносин у державі, що обумовлено цілою низкою чинників, серед яких вагому роль відіграє прийняття політичних рішень щодо реалізації окремих галузевих реформ залежно від їхньої суспільної важливості з розумінням та поправкою на регіональну специфіку.

Європейський Союз започаткував лінію секторальної бюджетної підтримки регіонального розвитку, адже важливим чинником просування секторальної децентралізації залишається міжнародна донорська допомога, що включає як експертну підтримку, так і механізми грантової підтримки на реалізацію проектів. Сьогодні основним інструментом такої підтримки є укладена в листопаді 2014 р. Угода про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України, яка відкриває можливість залучити фінансування з фондів ЄС у розмірі 55 млн. євро для реалізації завдань Державної стратегії регіонального розвитку та покращення економічної, соціальної і територіальної згуртованості регіонів.

22 квітня 2016 р. підписано Угоду між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, про фінансування програми «U-LEAD з Європою: Програми для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку». Загальний бюджет Програми 97 млн. євро. Програма спрямована на підтримку реформ регіонального розвитку, місцевого самоврядування та децентралізації в Україні.

Концепція «Децентралізація: сектор освіти», що обговорювалася на стратегічній сесії щодо секторальної децентралізації у сфері освіти 28 лютого 2017 р., визначила матрицю реформи, операційні цілі та завдання на 2017 р. [1, с.64].

Для законодавчого забезпечення реформування системи освіти 5 вересня 2017 р. Верховна Рада України прийняла новий базовий закон «Про освіту», який створює правове підґрунтя для запровадження сучасної європейської моделі та галузевих стандартів освіти в Україні.

Тривалий час підготовка кадрів для агропромислового комплексу в Україні була відокремлена від загальної системи освіти і перебувала в компетенції Міністерства аграрної політики і продовольства, що визначало шляхи розвитку аграрної освіти і було основним її клієнтом, від якого повністю залежало фінансування і робота галузі. Поступово Міністерство аграрної політики втратило інтерес до підготовки професійних кадрів, його роль в діяльності ВНЗ і коледжів була незначною. Тому в лютому 2015 року уряд передав сільськогосподарські ВНЗ у сферу управління Міністерства освіти і

науки України. Нині аграрна освіта більш тісно інтегрується із загальною системою освіти країни.

Незважаючи на те, що вища школа України сьогодні також зазнає активних змін, перебуває на перехідному етапі, що зумовлено набранням чинності Закону України «Про вищу освіту» (2014р.), триває реорганізація роботи аграрних вищих навчальних закладів. Йдеться про поглиблену автономію, самостійність, самоврядність, пошук нових сфер застосування свого потенціалу. Добре, що виші отримали право частково розпоряджатися власними коштами, але це тільки початок. У діючій редакції Закону про вищу освіту визначені напрями розвитку освіти: підвищення якості знань, оновлення змісту та форм організації навчально-виховного процесу. Особливо актуальними є завдання розвитку професійного, інтелектуального, духовно-морального потенціалу особистості викладача, його здібності не тільки вирішувати педагогічні задачі, але й впроваджувати інноваційні методи у навчально-виховний процес, володіти психолого-педагогічними технологіями міжособистісного спілкування, комунікації.

Сьогодні всі навчальні заклади системи сільськогосподарської освіти України поділяються на дві категорії за рівнем акредитації: 17 навчальних закладів III - IV рівнів акредитації (університети та академії) та 99 навчальних закладів I-II рівнів акредитації (коледжі). Аграрну освіту здобувають більше 130 тис. осіб, з них 68,6 тис. – у навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, та 64,6 тис. – у навчальних закладах I–II рівнів акредитації. Підготовка фахівців в агроуніверситетах, академіях та інститутах ведеться за 37 спеціальностями і 68 спеціалізаціями. А ще за 44 спеціальностями та спеціалізаціями — у технікумах та коледжах. Здобути освіту молоді допомагають 12 тисяч науково-педагогічних та педагогічних працівників, серед яких налічується 600 докторів і професорів і 3 тисячі кандидатів наук. Сьогодні в структурі аграрних навчальних закладів діють 14 науково-дослідних інститутів, 67 проблемних лабораторій, 77 навчально-дослідницьких господарств, 9 регіональних навчально-практичних центрів [3, с. 48].

Глобалізаційні світові процеси, прагнення до розширення об'єднаної Європи, динамічний розвиток сучасних технологій, інноваційність виробництва, гостра конкуренція на ринку праці, високий рівень вимог до фахівця зумовлюють необхідність всеохоплюючого дослідження концептуальних засад та пошуку ефективних механізмів розвитку системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі. Проведені заходи у сфері сільськогосподарської політики в країнах з розвинутою ринковою економікою суттєво вплинули на розвиток професійної підготовки фахівців аграрної галузі. Перед системою професійної підготовки фахівців аграрної галузі постали нові вимоги – задоволення потреб суспільства у висококваліфікованих фахівцях для аграрного сектора економіки.

Традиційна система професійної підготовки фахівців аграрної галузі зорієнтована на підготовку кадрів для виробництва індустріального типу в умовах конкуренції за світові ринки торгівлі та збуту. Сьогодні така освітня

система потребує вдосконалення, оскільки вона вже не відповідає сучасним вимогам постіндустріального суспільства.

Поняття «професійна підготовка» в «Енциклопедії професійної освіти» визначається як «сукупність спеціальних знань, навичок і умінь, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи з певної професії» [5, с. 549]. Згідно з трактуванням, цього видання, професійна підготовка носить інтегрований характер і здійснюється в процесі всіх основних видів пізнавальної і творчої діяльності тих, хто навчається. Її мета – сприяти формуванню стійких орієнтацій на трудовий спосіб життя, морально-психологічну і певною мірою практичну готовність до праці. Іншими словами, професійна освіта – це:

1) Сукупність знань, навичок, умінь, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої і середньої кваліфікації.

2) Підготовка в навчальних закладах спеціалістів для трудової діяльності в певній галузі народного господарства, науки, культури.

3) Складова частина системи освіти [4, с. 319].

Сьогодні перспективи професійної підготовки фахівців аграрної галузі неможливо уявити без таких явищ, як глобалізація, інтеграція, інновації та Болонський процес, що виступають зовнішніми чинниками, які впливають на систему професійної підготовки фахівців аграрного сектору.

На сучасні вимоги до системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі великий вплив мають фактори, які є визначальними для розвитку сільського господарства та його галузей. Серед них основними є:

- світові торгівельні правила (правила світової торгівлі);
- розвиток сільськогосподарської політики ЄС;
- розвиток продуктивності та технічний розвиток;
- соціально-економічні очікування фермерських родин;
- розвиток у політиці навколишнього середовища.

Найсучаснішою ідеєю оновлення системи професійної підготовки фахівців, що визнана світовою думкою, є її неперервність. Знання та інформація стають стратегічним ресурсом для будь-якої держави, що прагне відігравати активну участь у світових економічних процесах.

Варто відзначити, що вказуючи на важливість професійної підготовки фахівців, більшість дослідників аграрної освіти на перше місце ставлять її роль у розвитку економіки. Оскільки високоякісна професійна підготовка фахівців аграрного сектору має високу економічну цінність, то значна частина суспільного багатства та надбання має бути вкладена саме в неї.

Головним завданням, яке стоїть перед системою професійної підготовки фахівців аграрної галузі, стало забезпечення ефективного функціонування аграрної галузі економіки, тому виникла потреба у підготовці компетентних фахівців, які спроможні діяти в змішаному соціально-економічному середовищі. Цей фактор зумовив швидкий кількісний ріст закладів вищої освіти та необхідність розширення та реформування системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі [3, с. 45].

На основі виявлення принципів і закономірностей розвитку освітньої системи можна адаптувати вітчизняну систему професійної підготовки фахівців аграрної галузі освіти відповідно до світових прогресивних тенденцій.

Прогностичні властивості дидактичної системи підготовки фахівців аграрної галузі зумовлені рядом об'єктивних потреб:

1) динаміка суспільних потреб, їх зміни властивостей вимагають адекватних змін у цілях і функціях діяльності фахівця (підготовка до життя і творчої праці в демократичній державі; формування гнучких загальнопрофесійних умінь, які допомагають адаптуватись до зміни професійної діяльності; формування комунікативних вмінь; вміння знаходити і переробляти інформацію; прагнення до самоосвіти);

2) прискорений науково-технічний прогрес спричиняє неперервний розвиток усіх складових технологічних систем, що має відобразитись у змісті фахової підготовки і системі діяльності фахівців аграрної галузі (сукупність загально професійних умінь, сукупність мовленнєвих умінь);

3) професійну підготовку фахівців, яка реалізується у певному часі і певних умовах, доцільно спрямовувати на діяльність у майбутньому часі і в інших умовах (розвиток самостійності і активності студентів, творчого ставлення до професійної діяльності).

Отже, можна констатувати, що на сучасному етапі розвитку професійної підготовки фахівців аграрної галузі приділяється значна увага з боку науковців. Процеси, які відбуваються у системі професійної підготовки фахівців аграрної галузі, спрямовані на набуття майбутніми фахівцями знань, умінь і навичок, їх трансформацію в компетентності, що забезпечить успішність їхнього професійного і особистісного розвитку, готовність мобільно реагувати на виклики часу, реалізацію соціально важливого завдання – навчання упродовж життя. Одним із принципів професійної підготовки фахівців аграрної галузі є принцип безперервності, який вимагає від держави створення єдиної системи неперервної професійної освіти. Професійна підготовка фахівців аграрної галузі у контексті навчання упродовж життя стала суттєвою складовою глобальної економіки.

Модернізацію національної системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі можливо здійснити за рахунок впровадження як вітчизняного, так і іноземного досвіду в цій сфері. Перш за все, це – впровадження системи ступеневої професійної підготовки фахівців.

Модернізацію національної системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі можна вирішити також за рахунок впровадження сучасних інформаційних технологій. До інноваційних форм організації неперервної професійної освіти можна віднести:

- дистанційне навчання як окремої організаційної структури;
- відкриті (віртуальні) університети.

Основними факторами модернізації системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі виступають соціальні та економічні. На сучасному етапі вони вимагають модифікацію алгоритмів фінансування професійної

підготовки фахівців а також концепції змін у фінансуванні професійної підготовки фахівців [3, с. 48].

Реформування сільськогосподарської освіти, науки, як і для, до речі, промисловості повинно відбуватися одночасно з реформуванням аграрного виробництва, відродженням українського села. Перші кроки вже зроблено у вигляді реформи децентралізації, що має дати поштовх і фінансові ресурси для розвитку сільських територій.

У реформуванні вищої аграрної освіти слід сконцентруватися на таких напрямках:

- більш активно включати університети в глобальні мережі знань, брати участь в міжнародних дослідницьких проектах та грантових програмах, підтримувати розвиток дослідницьких університетів;

- підвищити роль спеціалізованих університетів, як джерела кадрів (формування корпоративних університетів);

- створювати регіональні інфраструктурні вузи з метою задоволення соціально-економічних потреб регіону;

- формувати університети загальної вищої освіти, національні відкриті університети, що опираються на он-лайн курси і т. і.

Список використаних джерел

1. Жуковська С.А. Науково-методичний центр «Агроосвіта» як осередок розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів в умовах дистанційного навчання / С. А. Жуковська // ScienceRise. Педагогічна освіта. - 2015. - № 4(5). - С. 63-68

2. Закон України «Про вищу освіту» №1556-VII від 01.07.2014 // Офіційний вісник України від 15.08.2014. – 2014 р., № 63, стор. 7, стаття 1728.

3. Заскалета С.Г. Проблема професійної підготовки фахівців аграрної галузі у педагогічній теорії і практичній діяльності вищих навчальних закладів України / С.Г. Заскалета // Педагогіка. Наукові праці. – Випуск 141. Том 153 – С. 44-49.

4. Педагогическая энциклопедия / Гл. ред. : И. А. Каиров (глав. ред.), Ф. Н. Петров (глав. ред.) [и др.], Т. 3 (Н-См). – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 880 с. (Энциклопедии. Словари. Справочники).

5. Энциклопедия профессионального образования в 3 т. – Т. 1: А-Л / [под ред. С. Я. Батышева]. – М. : АПО, 1998. – 568 с.

*Обиначна Зоряна Василівна, викладач кафедри основ архітектури,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*
**ІПОТЕРАПІЯ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ. СУЧАСНИЙ СТАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Сьогодні в Україні є багато закладів, які надають послуги з іпотерапії. В більшості з них, іпотерапія слугує додатковим методом лікування. Та є і такі заклади, які ставлять іпотерапію пріоритетною із всіх своїх послуг. Та

більшість із них об'єднує спільна проблема - це брак всіх необхідних умов для тривалого та, головне, безперешкодного перебування людей, що бажають оздоровитися. Тому є гостра проблема дослідження таких закладів та виявлення всіх негативних моментів планування та розвитку.

В Україні вперше іпотерапію почали застосовувати більше двадцяти років тому в кінно-спортивному клубі «Петрусевич» Олени Петрусевич. Незважаючи на цей, здавалось би, великий термін від початку зародження іпотерапії в нашій країні, можна сказати, що у нас вона тільки починає розвиватись. Це спричинено впершу чергу браком підтримки держави, низькою кваліфікацією спеціалістів та переважно низьким рівнем умов закладів, які надають таку послугу.

Щоб зрозуміти, наскільки поширеною є іпотерапія в нашій країні, було проведено дослідження усіх закладів, які можуть таку послугу надати (до уваги брались тільки заклади із кваліфікованими спеціалістами).

На основі проведених досліджень можна виділити декілька типів закладів, які надають послугу з іпотерапії: 1) заклади, в яких іпотерапія на високому рівні / з багаторічним досвідом роботи; 2) заклади, які ставлять акцент на іпотерапію; 3) заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга; 4) заклади, які орендують коней для іпотерапії; 5) заклади, які вже не орендують коней для іпотерапії / не утримують коней; 6) заклади, які мають у своєму складі окремий блок для іпотерапії (зазвичай спеціально добудований).

Розглянемо детальніше кожен блок окремо:

Київська область: заклади, які ставлять акцент на іпотерапію - 20%; заклади, в яких надається іпотерапія, як додаткова послуга займають 80% із досліджених в області.

Вінницька область: заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга - 50% ; заклади, які орендують коней для іпотерапії – 50%.

Волинська область: заклади, в яких іпотерапія на високому рівні / з багаторічним досвідом роботи – 20%; заклади, які ставлять акцент на іпотерапію – 20%; заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 20%; заклади, які орендують коней для іпотерапії – 20%; заклади, які мають у своєму складі окремий блок для іпотерапії - 20%.

Дніпропетровська область: заклади, в яких іпотерапія на високому рівні / з багаторічним досвідом роботи – 30%; заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 70%.

Житомирська область: заклади, в яких іпотерапія на високому рівні / з багаторічним досвідом роботи – 50%; заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 50%.

Закарпатська область також має багато закладів, які пропонують послугу іпотерапії: іпотерапія на високому рівні із багаторічним досвідом роботи – 10%; іпотерапія, як додаткова послуга – 50%; заклади, які мають окремий блок для іпотерапії – 30%; заклад, який орендує коней для іпотерапії – 10%.

Запорізька область: заклади, в яких іпотерапія на високому рівні – 20%; заклади, які ставлять акцент на іпотерапію – 20%; заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 40%; заклади, які орендують коней для іпотерапії – 20%.

Івано-Франківська область: заклади, які ставлять акцент на іпотерапію – 15%; заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 35%; заклади, які орендують коней для іпотерапії – 35%; заклади, які вже не утримують коней – 15%.

В *Кіровоградській області* не має закладів, які на даний час практикують заняття з іпотерапії. Отже, заклади, які вже не орендують коней для іпотерапії / не утримують коней для іпотерапії становлять 100%.

Львівська область має багато кінних закладів, які пропонують лікування іпотерапією. Як додаткова послуга, іпотерапія займає 57% із досліджуваних в області. Іпотерапія на високому рівні займає 7%.

Заклади, які орендують коней для іпотерапії займають 14% із досліджуваних. Також в області є заклади, які вже не орендують коней для іпотерапії чи не утримують їх – 22%.

В *Миколаївській області* тільки один заклад надає послугу іпотерапії, що займає 100% дослідження області. Це іпотерапевтичний центр «Вітер змін», який працює за власно сформованою методикою, яка напрацьовується вже багато років. Іпотерапія тут проводиться на високому рівні. Варто зазначити, що із всіх закладів України, в даному центрі найбільш сприятливі умови для перебування людей з обмеженими можливостями.

Одеська область: заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 62%; заклади, які орендують коней для іпотерапії – 12%; заклади, які вже не орендують коней для іпотерапії – 13%; заклади, які мають у своєму складі окремий блок для іпотерапії, який спеціально добудований – 13%.

Полтавська область: заклади, які ставлять акцент на іпотерапію – 17%; заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 50%; заклади, які орендують коней для іпотерапії – 33%.

Рівненська область: заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 50%; заклади, які вже не утримують коней – 50%.

Сумська область: заклади, які мають у своєму складі окремий блок для іпотерапії – 100%.

Тернопільська область: заклади, які орендують коней для іпотерапії – 50%; заклади, які мають у своєму складі окремий блок для іпотерапії – 50%.

Харківська область: заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 75%; заклади, які орендують коней для іпотерапії – 25%;

Херсонська область: заклади, які ставлять акцент на іпотерапію – 50%; заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 50%.

Хмельницька область: заклади, які ставлять акцент на іпотерапію – 34%; заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 33%; заклади, які орендують коней для іпотерапії – 33%.

Черкаська область: заклади, які ставлять акцент на іпотерапію – 50%; заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 50%.

В Чернівецькій області є кілька кінно-спортивних клубів, які пропонують заняття з верхової їзди та які у своєму переліку послуг ввели іпотерапію, як додаткову, що охоплює 67%. Також є заклад, який використовує іпотерапію, як додатковий метод лікування, орендуючи коней для занять, - охоплює 17%. Єдиний заклад, який ставить акцент на іпотерапію та функціонує на добровільній основі -16%.

Чернігівська область: заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 67%; заклади, які орендують коней для іпотерапії – 33%.

Проаналізувавши всі заклади України, які надають і надавали послуги з іпотерапії (прийємо 100%), можна зробити підсумок: заклади, в яких іпотерапія на високому рівні – 8%, які ставлять акцент на іпотерапію – 9%, заклади, в яких іпотерапія, як додаткова послуга – 52%, заклади, які орендують коней для іпотерапії – 17%; заклади, які вже не орендують коней для іпотерапії / не утримують коней – 7%; заклади, які мають у своєму складі окремий блок для іпотерапії (зазвичай спеціально добудований) – 7% (рисунок 1.1).

На жаль, не всі заклади мають сприятливі умови для перебування людей з обмеженими можливостями. В деяких навіть не має пандусу, для заїзду на інвалідному візку. Також не має всіх потрібних приміщень для обслуговуючого персоналу та тривалого перебування відвідувачів.

Хочеться також зазначити, що в нашій країні є дуже велика кількість кінних центрів, які практикують лікування за допомогою коня, але заняття проводиться працівниками, без їх попереднього навчання та спеціального навчання коней, тож ці заняття більше нагадують лікувальну верхову їзду, аніж іпотерапію, такі центри не були включені у даний варіант дослідження.

Крім вже існуючих закладів, які надають послуги іпотерапії, в Україні є декілька проектів іпоцентрів. На жаль, жоден з них ще не реалізований. Два ще тільки у планах для реалізації, а один затримався у своєму розвитку ще на початковому етапі будівництва (рисунок 1.2).

1. Дитячий еко-реабілітаційний центр іпотерапії «Камелія»

с. Дмитрівка Києво-Святошинського району Київської області. На разі будівництво центру припинене, закладений тільки фундамент під будівлю, але ніякі будівельні роботи не ведуться ще з 2013р. Ідея центру – надання послуги іпотерапії, де зможуть отримати якісну і безкоштовну допомогу діти, які страждають на ДЦП, захворюваннями опорно-рухового апарату (сколіоз, остеохондроз та ін), аутизмом і т.д.

2. Створення реабілітаційного центру для дітей з особливими потребами «Яскравий Світ» у м. Києві планується благодійною організацією «Іпотерапевтичний центр «Спірит»». Центр об'єднає новітні методи медико-соціальної реабілітації на основі іпотерапії, як методу психо-сенсомоторної інтеграції. Унікальність проекту в тому, що на Україні немає жодного подібного центру.

3. У с. Верхня Визниця Мукачівського р-ну Закарпатської обл. також планується побудова дитячого реабілітаційного іпоцентру. Це спільний проект з Угорщиною. В даному центрі надаватиметься послуга іпотерапії, проводитиметься медична діагностика хворих та буде створена рекреаційна зона.

Рисунок 1.1 Іпотерапія в Україні.

Висновки. Підсумовуючи досліджений матеріал, можна сказати, що заклади, які практикують лікування іпотерапією потребують детального вивчення та розвитку, оскільки такий вид лікування стає все більш поширеним в нашій країні.

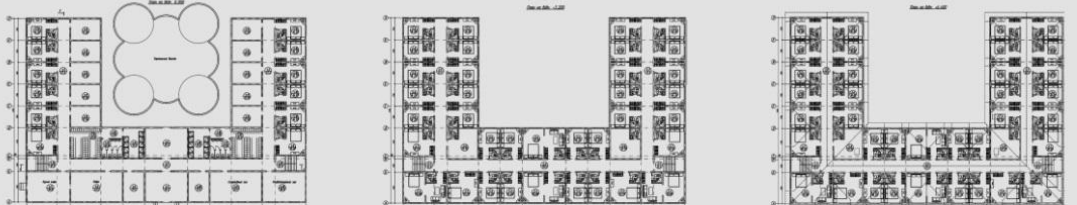
Проектні пропозиції центрів іпотерапії в Україні

с. В.Визниця
Мукачівський р-н
Закарпатська обл.

ДИТЯЧИЙ РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР

Цілі даного проекту:

1. Профілактика дитячої інвалідності;
2. Реабілітація воїнів АТО;
3. Створення рекреаційної зони;
4. Створення спортивної зони;
5. Створення медично-діагностичного центру.

с. Дмитрівка
Кієво-Святошинський р-н
Київська обл.

ДИТЯЧИЙ ЕКО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР ІПОТЕРАПІЇ "КАМЕЛІЯ"

Головні цілі проекту:

1. Системний підхід до програми лікування;
2. Статистика і облік пацієнтів. Наукова база. Організація наукових конференцій з обміну досвідом;
3. Створення базової моделі для України, яку можна будувати по всій території країни;
4. Відкриття лікувальної школи верхової їзди для дітей з метою їх оздоровлення і розвитку у них позитивних емоцій;
5. Річні оздоровчі табори сімейного типу.

Основні техніко-економічні характеристики об'єкта:
 Загальна площа забудови - 6 211,7 м²
 Будівельний об'єм - 27 399,51 м³

м. Київ
На території
ПК "Київський іподром"

ЦЕНТР РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ "ЯСКРАВІЙ СВІТ"

Цілі:

1. Профілактика дитячої інвалідності;
2. Комплексна реабілітація на основі іпотерапії як потужного методу психосенсомоторної інтеграції;
3. Покращення іміджу України в міжнародному співтоваристві в зв'язку з розвитком гуманітарних ідей;
4. Київський центр повинен набути статусу першого науково-методичного центру комплексної реабілітації та соціальної адаптації людей з особливими потребами на основі іпотерапії.

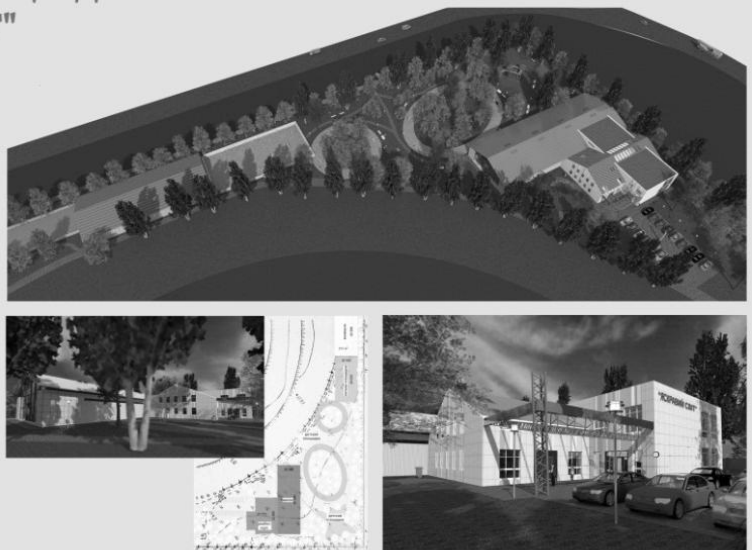

Рисунок 1.2. Проектні пропозиції центрів іпотерапії в Україні

СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ

*Гулей Дарина Володимирівна, студентка архітектурного ф-ту,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ФОРМОУТВОРЕННЯ НОВІТНЬОЇ АРХІТЕКТУРИ В КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНОЇ ЗАБУДОВИ МІСТА КИЄВА НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОГО БІЗНЕС-ЦЕНТРУ «ЄВРАЗИЯ»

В сучасному світі розвиток науки, техніки, архітектури та інших сфер діяльності людини плине зі швидкістю світла. Щороку з'являються нові тенденції в архітектурі, виникають нові архітектурні стилі, нові, більш ефективні технології будівництва. Змінюються і архітектурні смаки - як населення, так і самих архітекторів. Але що ж робити зі старими будівлями, будівлями стилі яких давно вже вийшли з моди, але є частиною історичної архітектурної спадщини? Необхідність синтезу сучасної архітектури з історичною і є основною проблемою, що виникає перед сучасним архітектором при проектуванні будівель, що мають розташуватися в історично-культурному середовищі старих частин міста.

На сьогоднішній день забудова історичних місць сучасних мегаполісів є однією з найаболучиших та суперечливих проблем в сучасній архітектурі та містобудуванні. Складність цієї проблеми полягає в тому, що при проектуванні сучасного будинка в місті історичної забудови необхідно врахувати безліч чинників, враховуючи як забаганки замовника, так і вимоги до збереження традиційного характеру середовища, намагаючись щоби новобудова мінімально вплинула на історико-культурне середовище міста. Саме мінімальне і компетентне втручання в історичне середовище міста є однією з головних завдань архітектора, що планує запроектувати новобудову в історичному середовищі міста.

Сучасний вигляд Києва – це прогресивне міське середовище, яке знаходиться в постійному русі, розвитку та перевтіленні. За останні десятиріччя зовнішній вигляд міста Києва змінюється дуже швидко. Важливо нагадати, що кожен історичний період залишає певний слід на зовнішній вигляд міста.

В сучасних умовах, архітектори разом з місцевими мешканцями прагнуть зберегти архітектурну історію міста Києва, тому архітектор, як генератор нових сучасних ідей, повинен знайти методи поєднання «старого» та «нового» в своїх проектах.

Київ є одним з яскравих представників міст з численними прикладами історично сформованої забудови. Причому будівлі, що знаходяться на території історичного центру, в більшості своїй відносяться до пам'ятників архітектури [2]. В умовах реконструкції існуючої забудови міста Києва архітектору необхідно не тільки намагатися зберігати дану історичну забудову, а й адаптувати її під потреби людей, їх побут і ритм життя та гармонійно вписати в неї новаторську концептуальну, надсучасну архітектуру.

Слід зазначити, що практика сучасного будівництва дає ряд досить вдалих прикладів, які в результаті аналізу допомогли виявити чотири головних метода вирішення проблеми ф'юджингу нового з історичним [1.4, 6] .

1. Симбіоз «старого і нового». Сучасна будівля за рахунок загальних композиційних прийомів, матеріалів, форми доповнює і створює єдиний архітектурний ансамбль з історичною забудовою.

2. Принцип підпорядкування. Історична забудова є домінантою по відношенню до сучасного будинку.

3. «Вписування» в історичну забудову. В даному випадку архітектурна цілісність досягається за рахунок доповнення історичної забудови за ритмом і масами.

4. Контраст. Нова будівля протиставляється історичній, шляхом використання сучасних матеріалів і вибору архітектурної форми, контрастною по відношенню до оточуючих будівель.

Київ має декілька вдалих реалізованих проєктів в яких можна простежити основні три принципи гармонійного синтезу старого і нового з урахуванням збереження цілісності історичної забудови, і реалізації при цьому всіх вимог, заданих станом будівлі та потребам замовника. Проте більшість цих проєктів знаходяться в найпрестижніших районах міста, де зосереджене культурне і ділове життя міста. В таких районах відчувається гостра нестача місця під офіси, магазини, підприємства обслуговування. Деяким підприємствам потрібно розширення площ для нормального функціонування, але іноді розташування в щільному ряду забудови не дозволяє пристроювати додаткові обсяги.

Виходом з такої ситуації може бути використання третього методу вирішення проблеми поєднання «нового» та «старого», а саме надбудова нової маси або ж зведення мансарди на існуючий пам'ятник архітектури. Вдалим прикладом використання даного методу в місті Києві можна вважати бізнес-центр «Євразія», який знаходиться в центральній частині міста по вулиці по вул. Жилянській, 73-79. У цій частині міста наприкінці 19 початку 20 сторіччя мешкали дуже відомі історичні постаті. Серед відомих мешканців вулиці Жилянської – корифей українського театру Панас Саксаганський (Тобілевич), історик, філософ, мислитель та громадський діяч Михайло Драгоманов. Жилянська початку 20 століття – це низенькі будинки, дерев'яні і цегляні флігелі, садиби та прибуткові будинки. Спеціальним указом київська влада дозволила їм мешканцям розбивати під вікнами невеликі садочки, роблячи вклад у озеленення та благоустрій міста. Але, нажаль, під час Другої світової війни будівлі по вул. Жилянській, 73-79 практично повністю згоріли та їх відбудували фактично на базі стін [5]. Ці будівля проіснували до 2007 року, до коли вони потрапили у приватну власність і замовник забажав на місці цих будинків побудувати сучасний бізнес-центр. Архітекторам під керівництвом народного архітектора України, лауреата державної премії з архітектури та керівнику ТАМ «ВІГ та партнери» Яношу Виг та Т. Черной, М. Зелинському належало виконати дуже непросте завдання - поєднати вимоги Замовника та

намагання не зруйнувати історичне середовище однієї з найстаріших вулиць міста Києва [3].

Їм та генподрядчику «АК Інжиніринг» вдалося перевтілити старовинний будинок на сучасний комфортабельний бізнес-центр. Під час будівництва 2007 року було збережено високі стелі, ефектні вітражні вікна та чотири поверхи історичного вигляду будівлі. Зверху будівлі було надбудовано десять сучасних поверхів засклінних від гори до низу.

Старовинний будинок було перетворено на сучасний комфортабельний бізнес-центр з усіма необхідними комунікаціями. Простора старовинна споруда дозволила вдатися до нестандартного планування офісного простору. Зараз, бізнес-центр "Євразія" - це 14-ти поверхнева офісна будівля класу «А» загальною площею 33 422,7 кв. м з дворівневим підземним паркінгом, яка гармонійно об'єднала класичну та ультрасучасну архітектурні концепції.

Таким чином, пошук оптимального поєднання «старого» та «нового» є цікавим і в той же час творчим і важким завданням. Сучасному архітектору необхідно дбайливо ставитися до історичної забудови, підкреслювати сучасними архітектурними засобами історичну спадщину будівель та споруд міста Києва.

Список використаних джерел

1. Беккер А.М., Щенков А.С. Современная городская среда и архитектурное наследие. – М.: Стройиздат, 1986. – 83 с.
2. Грубе Г.Ф., Кучмар А.П. Путеводитель по архитектурным формам. - М.: Стройиздат, 2001. – 122 с.
3. Кальницький М., Суворов В. Київпроект. 70 років. — Київ, 2007. – 90 с.
4. Мюллер-Менкенс Г. Новая жизнь старых зданий. Непрерывность развития архитектуры. – М.: Стройиздат, 1981. – 34 с
5. Тимофеенко В.И. Архитектурно-исторический очерк.- К.: Будівельник, 1979. – 71 – 73 с.
6. Шимко.В.Т. Дизайн архитектурной среды. – М., 2004. – 190 с.

*Петрикей Ірина Володимирівна, студентка будівельного ф-ту,
Науковий керівник: Ярошук Інна Володимирівна, к.і.н., доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

УМОВИ ПРОЕКТУВАННЯ В БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

В роботі розглянуті актуальні питання управління будівельною галуззю на державному рівні в Україні та Німеччині. Проаналізована система управління будівництвом, вплив держави та недержавних організацій на розвиток будівництва.

Питанням розвитку та управління будівельної галузі присвячені роботи В. Б. Авер'янова, О. Ю. Амосова, А. Г. Ахламова, В. Д. Бакуменка, В. М. Вакуленка, Н. В. Грицяк, А. О. Дегтяра, В. В. Дорофієнка, О. М. Іваницької, В.

С. Куйбіди, А. В. Мерзляк, О. Г. Мордвінова, Т. В. Мотренка, Н. Р. Нижник, В. М. Огаренка, О. С. Поважного, В. М. Олуйка, В. М. Рижих, І. В. Розпутенка, С. М. Серьогіна, О. І. Черниш та ін..

У сучасному світі приділяється значна увага питанням управління будівельною галуззю, як однією з пріоритетних напрямів економіки. Ефективне виконання державою своїх функцій дає потужний стимул розвитку будівництва. Проте, адміністративні бар'єри, бюрократична тяганина, корупція й непрозорість у здійсненні основних функцій держави безпосередньо впливають на обсяги ринку будівництва та ціну об'єктів.

У більшості країн світу відсутня єдина система управління будівельним комплексом, а регулювання здійснюється на основі численних будівельних кодексів, затверджених законодавчими органами штатів, земель, округів, департаментів чи місцевими органами самоврядування.

Аналіз міжнародного досвіду регулювання будівельної діяльності впливає на трансформування та стимулювання розвитку будівельної галузі в Україні.

Будівельне законодавство в Україні являє собою систему нормативно-правових актів, які регулюють відносини щодо організації та безпосереднього здійснення капітального будівництва як форми інвестиційної діяльності. Одним з основних законів, який визначає правові, економічні, соціальні та організаційні засади містобудівної діяльності в Україні і спрямований на формування повноцінного життєвого середовища, забезпечення при цьому охорони навколишнього природного оточення, раціонального природокористування та збереження культурної спадщини є Закон України «Про основи містобудування». В даному документі визначаються основні засади містобудування як складної (комплексної) діяльності, що включає: планування, забудову територій та інше використання територій; розробку і реалізацію містобудівної документації та інвестиційних програм розвитку населених пунктів і територій; визначення територій, вибір, вилучення і надання земель для містобудівних потреб; здійснення архітектурної діяльності; розміщення об'єктів будівництва різного призначення (житлово-цивільного, виробничого, соціально-оздоровчого та іншого призначення); створення соціальної, інженерної і транспортної інфраструктури територій та населених пунктів; розробку правових актів, державних стандартів, норм і правил, пов'язаних з містобудуванням; контроль за дотриманням містобудівної документації та ін., визначає об'єкти та суб'єкти містобудування, основні вимоги до містобудівної документації, основні засади у сфері містобудування, поняття містобудівної документації та основні вимоги до її розробки та реалізації.

Систему нормативно-правових актів про капітальне будівництво складають:

- Кодекси (Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Кодекс законів про адміністративні правопорушення, Земельний кодекс);

- Закони України («Про інвестиційну діяльність», «Про основи містобудування», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про відповідальність підприємств, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про архітектурну діяльність», «Про планування і забудову територій», «Про планування і забудову територій»);

- Нормативно-правові акти Президента України (зокрема: Положення про Державний комітет України з будівництва та архітектури);

- Постанови Кабінету Міністрів України («Про порядок прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів державного замовлення», «Про затвердження Порядку проведення архітектурних та містобудівних конкурсів», «Про затвердження Типового положення про управління капітального будівництва»; «Про затвердження Порядку державного фінансування капітального будівництва»; «Про Порядок затвердження інвестиційних програм і проектів будівництва та проведення їх комплексної державної експертизи», «Про делегування повноважень щодо стандартизації у галузі будівництва і промисловості будівельних матеріалів»);

- Відомчі нормативно-правові акти «Про затвердження Ліцензійних умов провадження будівельної діяльності (вишукувальні та проектні роботи для будівництва, зведення несучих та огорожувальних конструкцій, будівництво та монтаж інженерних і транспортних мереж», «Про затвердження Порядку розгляду Держбудом України інвестиційних програм і проектів будівництва, які затверджуються Кабінетом Міністрів України», «Про затвердження Порядку видання та розповсюдження нормативних документів у галузі будівництва і промисловості будівельних матеріалів») та інші[7].

У системі українського будівельного законодавства велика питома вага належить: державним, відомчим, регіональним будівельним нормам.

Державні стандарти встановлюють організаційно-методичні та загально технічні вимоги до об'єктів інвестування, будівництва забезпечуючи їх розробку, виробництво та експлуатацію; затверджуються відповідним господарським міністерством, відомством, а у сфері будівництва - Державним комітетом України з будівництва та архітектури.

Технічні умови встановлюють вимоги до конкретних видів промислової продукції будівельного та іншого призначення, її використання, пакування, маркування, приймання, контролю та випробування, транспортування та зберігання; затверджуються зацікавленими організаціями за погодженням з Державним комітетом України з будівництва та архітектури. Значну роль відіграють і рекомендаційні акти, що орієнтують учасників відносин на оптимальну і бажану для суспільства поведінку у сфері капітального будівництва. Прикладом таких актів є, зокрема, Положення про підрядні контракти в будівництві України, затвержене науково-технічною радою Міністерства будівництва та архітектури України, що містить положення щодо порядку укладання, змісту та виконання таких договорів [1].

Однією з країн, на будівництво яких варто звернути увагу є Німеччина. Основні етапи будівельної діяльності в Німеччині мають схожі риси з процесом ведення будівельних робіт в нашій державі і пов'язані з державним регулюванням будівництва. Разом з тим, є й відмінності, які можна пояснити особливостями територіального устрою, а також відмінностями в основних нормативно-правових документах.

Специфіка ведення будівельної діяльності пов'язана, в першу чергу, з характерними для Німеччини особливостями адміністративно-територіального поділу. До її складу входять 16 федеральних земель, що володіють частковим суверенітетом. Кожна земля має земельну Конституцію і може з певних питань приймати земельні закони. За допомогою роботи спеціальних будівельних відділів земельні уряди здійснюють контроль за плануванням і забудовою територій, виконують обов'язки щодо забезпечення високої якості проектування і будівництва, займаються розглядом питань про видачу дозволу на будівництво, здійснюють технічний нагляд за об'єктами, що будуються і експлуатуються.

Правові основи регулювання процесу будівництва в Німеччині закріплені в наступних документах: BauGB (Будівельний Кодекс); Musterbauordnung (Типовий закон про будівництво); GBO (Положення про ведення кадастрових книг); GBV (Положення про проведення кадастрового обліку); GBVerG (Закон про впорядкування земельного кадастру); ErbbauVO (Положення про спадковому праві забудови); GrEStG (Закон про податок на придбання земельної власності); BauNVO (Постанова про використання земельних ділянок для будівельних потреб); ZPO (Цивільне процесуальне укладення); ZVG (Закон про примусовий продаж майна з аукціону і про примусове управління); BauNVO (Розпорядження про задоволення будівельних потреб); MaBV (Положення про діяльності маклерів та забудовників); HOAI (Положення про гонорари для архітекторів та інженерів); BGB (Цивільне укладення Німеччини); VOB (Положення про підряд на виконання будівельних робіт); GVO (Положення про правові угоди із земельними ділянками) [5.с.142].

Основним законом є BauGB (Будівельний Кодекс). В ньому дається детальна характеристика загального та спеціального містобудівного права, розглядаються питання про регулювання кордонів і розподілі земельних ділянок, особливості підготовки генерального плану, регулюється процес переходу прав власності, зазначаються заходи щодо охорони природи, а також описуються містобудівні заходи розвитку і регулюється оціночна діяльність. Процес будівництва, його учасники, а також основні вимоги до будівельних споруд прописуються в Musterbauordnung (типовому законі про будівництво). Так, згідно з ч.4 §53-56 даного закону, учасниками будівництва є: забудовник, проектувальник, підрядник, начальник будівництва.

Вольфганг Аренс, представник федерального Міністерства економічного співробітництва Німеччини, завідувач Бюро науково-технічної інформації та міжнародного співробітництва УП "Інститут НИПТИС" на Міжнародній науково – практичній конференції у доповіді «Сучасні методи організації і нові

інформаційні технології в системах державного будівельного нагляду» розкрив функціонування системи будівельного законодавства в Німеччині зазначивши, що будівельні приписи окремої федеральної землі можуть бути навіть вищі, ніж вимоги загального чинного будівельного закону. Діють такі приписи: припис про землекористування, федеральний закон про захист природи, федеральний закон про емісію, та інші. Щоб регулювати розвиток містобудування необхідно підготувати і здійснювати керівництво використання земельних ділянок для будівництва та інших цілей за допомогою будівельних планів з яким необхідно протягом місяця ознайомити громадськість, з тим щоб врахувати побажання громадян. Плани мають бути затверджені вищими органами управління. У доповіді зазначалося, що система забезпечення будівельного планування, включає процедури заборони змін і відмови від будівельних замовлень; видачі дозволів на розділ земельних ділянок та законодавче право первинної покупки земельних ділянок містами і громадами [3].

Відмінною особливістю від українських учасників будівництва є наявність керівника будівництва, який стежить за відповідністю будівельних заходів вимогам публічного права, в тому числі за безпечним інженерно-будівельним використанням майданчиків, і, в разі необхідності, дає необхідні для цього вказівки [4].

Основні стадії розробки інвестиційно-будівельного проекту в Німеччині мають ряд схожих характеристик з аналогічним процесом в Україні. Забудовником видається завдання на проектування, проектувальники готують необхідний проект. Далі забудовнику необхідно отримати дозвіл на будівництво даного об'єкту від місцевих органів влади. Для цього він готує і подає в відомчий відділ управління будівництвом наступні документи: запит дозволу на будівництво, будівельні креслення, виписку з кадастрової карти, опис конструкцій із зазначенням використання будівельних матеріалів і обладнання, розрахунки із зазначенням площі ділянки, загально будівельних робіт і загальної вартості. У ряді випадків необхідно також надати розрахунки, що підтверджують стійкість будівлі, а також дані про тепло і звукоізоляції. При будівництві комерційних об'єктів необхідно надати інформацію про заплановані виробничі процеси в даному об'єкті із зазначенням кількості службовців. У разі необхідності додатково можуть бути запитані такі документи: протипожежне свідоцтво, докладні технічні дані про системи опалення та вентиляції, перевірка стійкості конструкцій[2].

Будівельні приписи кожної конкретної землі описують порядок організації задачі і повноваження, а також відповідальність органів будівельного нагляду в окремих федеральних землях і мають триступеневу побудову органів будівельного нагляду:

- Міністерство внутрішніх справ земель - відповідає за дотримання законодавства в галузі забудови землі;
- Відомство земельного управління - відповідає за контроль і координацію всієї будівельної діяльності в федеральній землі;

- Відомство земельної адміністрації та міста окружного підпорядкування відповідає за виконання законодавчого регулювання будівельного права.

Державна експертиза проектів в будівництві проводиться на принципах обов'язковості її проведення в установленому порядку. Експертна оцінка здійснюється державними експертами, що призначаються Палатою архітекторів або Палатою інженерів-будівельників в залежності від розглянутих ними розділів проектів. Крім державної експертизи, в Німеччині існує також і громадська експертиза, яка організовується шляхом референдуму, опитування населення та обговорень окремих питань природоохоронних заходів в муніципалітетах[6].

Вихідним пунктом ведення будівництва, від інвестиційних планів до кінцевої експлуатації об'єкта, у всіх країнах є будівельне законодавство. І все ж виняткова відданість закону увійшла в приказку, в Німеччині, як ніде, будівельне законодавство детально регулюється, існує Будівельний закон, єдиний для всієї Німеччини, однак вагоме значення надається будівельним приписам кожної окремої федеральної землі.

Дотримання зазначених критеріїв контролюється органами будівельного нагляду. Принципові завдання будівельних органів в ФРН полягають в тому, щоб контролювати здійснення і дотримання всіх приписів будівельного та проектного права, які визначають, де і як можна будувати. При цьому не допускається, щоб через спорудження об'єкта були ущемлені чийсь інтереси. Відповідні контролюючі органи створені в окремих федеральних землях для виконання своїх завдань. Федеральне міністерство транспорту, будівництва і житла втручається тільки в тому випадку, якщо земля хоче вийти за рамки приписів або просто порушує їх. Відповідно до розподілу компетенцій в згоді з Конституцією, федеральні органи відповідальні за дотримання Будівельного закону в області містобудівного проектування.

Надійність, безпека та сумісність з навколишнім середовищем, які представляють стандарти DIN у Німеччині, у поєднанні з масштабною німецькою системою якості та високим ступенем впровадження стандартів DIN призводять до значної впевненості в якості будівельних виробів та структур, в яких вони включені.

Список використаних джерел

1. Вінник О. М. Господарське право: [Електронний ресурс] / Курс лекцій.- К.: Атіка, 2004. – Режим доступу : <http://textbooks.net.ua/content/view/1905/25/>.
2. Каталог DIN - національні стандарти Німеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gostinfo.ru/catalog/dinlist/>.
3. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні методи організації та нові інформаційні технології в системах державного будівельного нагляду» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nestor.minsk.by/sn/2002/16/sn21623.html>.
4. Міжнародна Організація Стандартизації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.iso.org/member/1511.html>.

5. Чудных В. В. Правовые основы регулирования процесса строительства в Германии [Электронный ресурс] / В. В. Чудных, Р. Г. Абакумов // Инновационная наука. – 2017. – № 02-2. – С. 142-144. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/v/pravovye-osnovy-regulirovaniya-protsesta-stroitelstva-v-germanii>.

6. Baugesetzbuch [Электронный ресурс] / Законодавство ФРН у сфері будівництва. – Режим доступа : <http://www.gesetze-im-internet.de/bbaug/index.html>.

7. Стаття «Зміни до регулювання містобудівної діяльності» [Електронний ресурс] / Юридична газета online. – Режим доступа : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/neruhomist-ta-budivnictvo/zmini-do-regulyuvannya-mistobudivnoyi-diyalnosti-.html>.

*Якимечко Анастасія, студентка будівельного факультету,
Науковий керівник: Стеценко Світлана Власівна, к.і.н., доц.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*
**ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В
БУДІВНИЦТВІ**

Будівельна галузь як провідна галузь національної економіки чутливо реагує на будь-які зміни інвестиційного клімату в державі. Притік інвестицій безпосередньо залежить від політичних умов в яких перебуває Україна. Іноземні інвестори в якості сприятливих факторів в Україні називають:

- низькі витрати виробництва.
- сусідство з Європейським Союзом.
- угода про вільну торгівлю.
- низька заробітна плата.
- освіченість працівників [1].

До переліку основних інвестиційних ризиків увійшли: корупція, нестабільність валютного ринку, бюрократичні перепони, невизначеність безпекової ситуації. Українська влада демонструє недостатню ефективність боротьби з корупцією, навіть на фоні проведення спеціальних антикорупційних форумів та з появою спеціальних органів боротьби з корупцією (НАБУ, НАЗК), і перспективи створення Антикорупційного суду. Зокрема, створення Антикорупційного суду стало однією з основних вимог так званої «великої політичної реформи» протестуючих на площі Конституції біля Верховної Ради.

На наш погляд присутність у складі мітингувальників молодих людей, студентів свідчить про незнання ними політичних наук, невміння розрізнити внутрішньоелітарну боротьбу від легітимних протестних акцій. Нездатність української політичної еліти розробити стратегію розвитку держави компенсується використанням так званих суспільно-чутливих тем, серед яких чомусь опиняються «чутливі» лише для деяких депутатів. Відбувається підміна кропіткої парламентської роботи вуличною демократією.

8 грудня 2015 р. тодішній віце-президент США Джозеф Байден, виступаючи у Верховній Раді, попереджав українську владу, що світ дуже пильно спостерігає за її діями, і очікує успішного проведення реформ та подолання корупції. Віце-президент наголосив, що в світі немає жодної іншої демократичної країни, де корупція процвітає так, як в Україні: «Я ніколи не розкакую людям з інших країн, що вони повинні робити, але ви не можете знайти жодної демократії у світі, де ракова пухлина корупції так процвітає. Корупція відбирає ресурси від народу. Вона не допускає розвитку економіки. Ми знаємо про це, ви знаєте про це, українці знають про це. Коли Росія намагається підірвати стабільність і суверенітет України, використовуючи інструменти корупції, дуже важливо для України не дати цього робити» [2].

Ризики для інвесторів створює нестабільність валютного курсу. Національний банк України (серпень 2017 р.) підготував законопроект «Про валюту» [3], який покликаний лібералізувати валютний ринок в Україні. Передбачається зменшення необхідності отримання дозволів на операції, вплив НБУ на валютні відносини ринковими методами, вільні інвестиції за кордон, а також відсутність окремих вимог для нерезидентів. Національний банк розраховує, що Національна рада реформ розгляне підготовлений законопроект у листопаді 2017 року.

Суттєві перешкоди привабливості інвестиційному ринку створює бюрократичний апарат управління. У будівельній галузі процедура отримання дозволів втричі довша, ніж в інших країнах, а вартість послуг завищена на порядок. Очевидно, українській бюрократичній машині варто розвернутися у бік теорії раціональної бюрократії Макса Вебера, у розумінні якого бюрократія - це максимальна раціоналізація колективної управлінської діяльності, що забезпечує утвердження оптимального державного устрою та структуризації суспільства [4, с. 23]. Роздутий штат управлінців призводить до гіперболізації формальних процедур, абсолютизації застарілих інструкцій. Внаслідок цього відбувається відокремлення бюрократичного управління від потреб його об'єктів, допускаються помилки у керівництві та неефективність у вирішенні проблем, які вимагають інноваційних підходів та засобів.

Стримуючим фактором інвестиційної привабливості України є невизначеність безпекової ситуації. Це пов'язано з окупацією Криму та воєнною агресією Російської Федерації на Донбасі. Воєнна загроза безпосередньо вплинула на зниження інвестиційної привабливості України. Це знаходить своє пряме відображення в статистичних показниках. Значне скорочення іноземних інвестицій починається з 2014 р.: з 53 704 млн. дол. США до 36 154,5 млн. дол. США в 2016 р. В будівельну галузь в 2014 р. було інвестовано 1 580 млн. дол. США, а в 2016 р. – 1 104,1 млн. дол. США [5].

Слід зазначити, що значна частина проблем, які перешкоджають активному інвестуванню іноземного капіталу в економіку України, зокрема в будівельну галузь, може бути вирішена шляхом проведення виваженої державної політики. На сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України розміщено «Інформаційно-аналітичні матеріали щодо інвестиційного

клімату в Україні у січні-червні 2017 року», де зазначено, що у рейтингу Doing Business 2017 Україна піднялась на +1 пункт і посіла 80 позицію. У порівнянні із 2016 р., Україна покращила свої позиції за такими показниками, як: створення підприємств - з 24-го до 20-го місця; підключення до електромереж - із 140-го до 130-го місця; захист міноритарних інвесторів - із 101-го до 70-го місця; забезпечення виконання контрактів – з 93 до 81 місця [6]. Однак, покращення інвестиційного клімату в Україні залишається нагальним завданням, серед яких:

- розроблення пропозицій щодо стимулювання та розвитку інвестиційної діяльності в Україні, формування привабливого інвестиційного іміджу України;
- вивчення ініціатив та потенційних пропозицій щодо інвестиційних проектів, а також практики взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності з державними органами;
- сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з метою вирішення проблемних питань, що виникають під час здійснення інвестицій в економіку України;
- забезпечення захисту прав інвесторів;
- удосконалення нормативно-правової бази з відповідних питань;
- аналіз та узагальнення проблем, які перешкоджають інвестуванню в економіку України та пошук шляхів їх вирішення.

Отже, у вирішенні проблеми поліпшення інвестиційного клімату потрібно використовувати комплексний підхід, який поєднує економічні та політико-правові регулятори.

Список використаних джерел

1. Office of the National Investment Council of Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/nicoffice/>.
2. «Ви не знайдете у світі демократію, де корупція так процвітає – Байден про Україну» [Електронний ресурс] / Радіо Свобода. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27413922.html>.
3. Новий закон про валюту від НБУ: до чого готуватися Україні [Електронний ресурс] / Економічна правда. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/08/17/628105/>.
4. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління / В. Я. Малиновський. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. — 251 с.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

ДОСВІД ПРОЕКТУВАННЯ І БУДІВНИЦТВА ЕКОПОСЕЛЕНЬ

Суттєве погіршення сучасних умов проживання у великих містах за рахунок скупчення та різкого зростання поверховості житла, продуктів харчування, транспортних умов, негативних викидів в атмосферу, що призводять до зростання психічних хвороб і фізичних розладів організму людини, приводить до необхідності позитивних змін цих умов за рахунок створення екопоселень.

Тому, вивчення досвіду проектування і будівництва екопоселень є необхідним і **актуальним**.

Екопоселення створюють якісно нові умови для відродження гармонійних відносин між людьми і природою за рахунок впровадження екобудинків, гідропоніки, використання нешкідливих видів транспорту і альтернативних видів енергії.

Історія виникнення та розвиток екопоселень розпочиналась в Індії. Першим екопоселенням вважається Ауровіль, або "Місто Світанку", засноване в 1968 році. Ідея полягала в створенні поселення з новим шляхом розвитку, що не має національностей, релігій і доступне для людей всього світу. Особливість планувальної організації Ауровіля виглядає так: від центру міста у вигляді пелюстків розходяться дороги по колу в радіусі приблизно 5-ти кілометрів. Саме місто розташоване на площі близько 20 квадратних кілометрів. У центрі міста знаходиться його серце - Матрі Мандір.

Це було початком, а в подальшому будівництво екопоселень поширювалось по всій земній кулі, в тому числі в Україні, Росії, Європі, Америці, Африці і т.д.

На даний час створилася Міжнародна Глобальна мережа екопоселень, яка об'єднує і координує екологічний рух і діяльність більшості сучасних найбільших міжнародних екологічних поселень, і фіксує наявність близько 66 екологічних поселень в США, 16 в Канаді, 24 в Австралії, 5 в Фінляндії, 19 в Німеччині, 10 в Іспанії, 12 в Італії. Цифри, зафіксовані по 42 країнам світу, дано в основному, або на найбільші і довго існуючі (не менше 10 років) екопоселення, або на координаційні екологічні центри. [1]

По Росії, заявлено лише 3 екопоселення, хоча, зараз, за різними джерелами, тільки за останні два роки, в Росії створено і функціонує більше двох десятків проектних груп, які створюють альтернативні поселення, які за багатьма критеріями потрапляють в категорію "екологічні"

В Україні також створювалися та функціонують різні поселення, родові помістя, комуни і громади, які можна віднести за характером до екопоселень, в багатьох областях, зокрема: Луганська область – Дубове; Тернопільська область – Село Залісці, Духів, Шпиколоси; Миколаївська область – Джерело, Поселення родових помість; Кіровоградська область – Трипільське сонце, Екопоселення Семигір'я; Вінницька область – Чарівне; Черкаська область – Мельники, Джерело;

Сумська область – село Хильково и село Доценковка, Затишне; Чернігівська область – Медуниця; Луганська область – Родовий маєток Сергія і Олександри; Дніпропетровська область – Ферма №3; Київська область – Кедрі.

В Україні ведеться досить інтенсивне будівництво екопоселень, що дасть їй змогу найближчим часом вступити в Європейську мережу екопоселень в якості асоціативного члена.

Причини виникнення екопоселень створюються мешканцями, яких не задовольняють умови проживання через посилення проблем у великих містах, а саме:

- погіршення середовища за рахунок скупчення та різкого зростання поверховості житлових будівель;
- погіршення якості продуктів харчування;
- перебування в дискомфортних транспортних умовах, при зростанні витрат часу на переміщення і на пересадки з одного виду транспорту на інший;
- забруднення навколишнього середовища негативними викидами в атмосферу.[2]

Процес історичного розвитку дійсно різко прискорився. За історії розвитку альтернативних поселень можна як у дослідницькій лабораторії простежити здатність до виживання малих груп ("соціальних систем"). Це дуже перспективний напрямок дозволяє в короткі терміни змоделювати і вибрати найбільш успішні моделі.

Основні відмінності екологічних поселень від інших типів поселень, зокрема "комуни", "громади" полягають у відсутності політичної або релігійної спрямованості, ідеологій і націлене головним чином на створення самодостатнього (замкнутого) екологічного, технологічного, енергозберігаючого та економічного циклу життєзабезпечення поселення на базі гармонійного і дбайливого ставлення до природи, навколишнього середовища, створення і використання альтернативних біотехнологічних систем, що забезпечують біоутилізацію відходів, очищення, захист навколишнього природного середовища та раціонального рекреативного використання природних ресурсів. [3]

Приклад проекту екопоселення

Одним із характерних прикладів сучасного екопоселення знаходиться в Альмерії, що в центральній частині Нідерландів, де йде реалізація пілотного проекту від ReGenVillages, який буде абсолютно незалежний від центральних енергомереж і мати закінчений цикл виробництва їжі і переробки відходів.

Кожна будівля в ReGenVillages буде накрыто ще і скляним каркасом, що поліпшить теплоізоляцію будинків, знизить витрати на опалення взимку і зробить можливим цілорічне вирощування овочів і фруктів на домашніх огородах.

За планувальною організацією житлові будинки в поселенні розміщуються колом, в центрі якого знаходяться теплиці, станція зарядки електромобілів, невелика ферма, ставок з рибою, парковки, відкриті огороди і громадські зони.

У запропонованій ReGen моделі екопоселення акцент робиться на гідропоніку: замість висадки рослин у відкритий ґрунт і звичного поливу, їх

поміщають в спеціальні контейнери, де коріння постійно живить збагачена живильними речовинами вода. Це також дозволяє висаджувати рослини на багатоярусних стелажах - створювати так звані вертикальні ферми. Таким чином площі, необхідної для вирощування того ж обсягу плодів, потрібно в 50 разів менше, ніж в традиційному сільському господарстві. Води використовується на 90% менше, а ростуть рослини в десять разів швидше. А з огляду на те, що теплиця буде в центрі поселення, транспортні витрати наближаються до нуля.

У ReGen також підраховали площу землі, якої буде достатньо, щоб забезпечити харчування та проживання сім'ї з двох дорослих і однієї дитини. При традиційному фермерстві на це йде близько 8100 м². У цьому показнику - і площа житла, і сади, і огороди, і площа ферми для тварин, яких протягом року з'їдять ці люди, і площа ємностей для зберігання води. У моделі ж нового селища на таку ж сім'ю витрачається 639 м². Територія розподіляється так: будинок - 120 м², теплиці - 40 м², комплекс з гідропонікою - 300 м², традиційний сезонний огорода - 100 м², ферма - 25 м², сонячні панелі - 34 м², сховище прісної води - 20 м².

В цілому ж для поселення на 75-100 жителів потрібно 15450 м². Ця земля розподілиться таким чином: до названих в попередній схемі об'єктів додалися будинок для громади, громадські території (ігрові майданчики, парки, лавки, столики), інфраструктурні об'єкти і місце для зарядки електромобілів.

У разі успіху реалізації проекту екопоселення від ReGenVillages аналогічні селища побудують в Північній Європі і на Близькому Сході - там, де природні умови особливо суворі. Якщо це вдасться в Скандинавських країнах або, наприклад, в ОАЕ - значить, можна буде створювати такі поселення по всій планеті.
[4]

Приклад проекту екобудинку

Головною складовою екопоселень є екобудинки. Але саме будівництво екобудинку залежить від етнічних, природо-кліматичних, регіональних особливостей (матеріали, форма будинку).

Створення моделі екобудинку – актуальне проблемне завдання для будівельників, особливо в Україні. Насамперед, створення комплексної моделі екобудинку пов'язано із конструюванням ефективних огороджуючих конструкцій із застосуванням природних та штучних утеплювачів.

Український архітектор Дем'янов В.О., став переможцем конкурсу «Мой Эко Дом» (Проект-ідея «111»)

У проекті передбачено поділ житлової частини на окремі структурні елементи, які нарощуються при зростанні потреб (збільшенні родини), створюючи комфортні умови проживання.

Для технічних потреб пропонується комплексна система збору, очищення та використання дощової води, яка може забезпечувати 60-80% усіх витрат.

Опалення будинку та отримання гарячої води забезпечує комплексна геліосистема, де в якості теплоносія використовується також вода.

Каналізація базується на використанні біо- і термотуалетів, що дають в якості відходів компост та очищену воду (для господарських потреб).

Система збору та використання відходів передбачає переробку рослинних відходів у герметичних баках.

Управління всією комплексною інженерною системою здійснюється централізовано – системою управління і контролю, забезпечуючи доцільне функціонування від автоматизованого поливу до нормування належної вологості приміщення.

За наявністю одного з таких прикладів проекту екобудинку стає можливим його подальше використання та включення в майбутні проекти екопоселень як на території нашої держави, так і за її межами. [5]

Висновки

Проведений аналіз досвіду проектування та будівництва екопоселень дозволяє визначити:

1. Зростання будівництва екопоселень призвело до створення Міжнародної Глобальної мережі екопоселень;

2. В Україні ведеться досить інтенсивне будівництво екопоселень, що дасть їй змогу найближчим часом вступити в Європейську мережу екопоселень в якості асоціативного члена.

3. Розвиток екобудівництва, яке ведеться з врахуванням етнічних, природо-кліматичних і регіональних особливостей, призвело до створення класифікації екопоселень.

4. Одним із нестандартних проектів екобудинку є розробка українського архітектора Дем'янова В.О., (Проект-ідея «111»), де передбачен комплекс екообладнання, регулюючого викиди і використання альтернативних видів енергії, і який може бути розповсюджений не тільки на теренах нашої держави, а й за її межами.

Список використаних джерел

1. Экопоселения: история и современность [Електронний ресурс]/ Ecology.md – 2011 р. – Режим доступу : <http://ecology.md/page/ekoposelenija-istorija-i-sovremennost>.

2. Экодом и экопоселение в Сибири [Електронний ресурс]/ Чунтуров В.С. – Режим доступу : <http://sib-ecodom.ru/>.

3. История возникновения зарубежных экопоселений [Електронний ресурс]/ Ecologico.ru, Метелкин О. – 2017 р. – Режим доступу : <http://ecologico.ru/2011/02/istoriya-vozniknoveniya-zarubezhnykh-ehkoposelenijj>.

4. Уникальное автономное экопоселение ReGen Villages протестируют в Голландии [Електронний ресурс]/ ЭкоТехника, Семиженко А. – 2016 р. – Режим доступу : <https://ecotechnica.com.ua/arkhitektura/1171-unikalnoe-avtonomnoe-ekoposelenie-regen-villages-protestiruyut-v-gollandii.html>.

5. Дем'янов В. Экожилье : взгляд в будущее / В. Дем'янов // Особняк. – 1997. – № 2. – С. 12–13.

*Синякевич Марія Костянтинівна, студентка архітектурного ф-ту,
Науковий керівник : Деревінський Василь Федорович, д.і.н., проф.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*
**ІНОЗЕМНИЙ ВПЛИВ НА АРХІТЕКТУРУ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ
XIV-XIX ст.**

Західна Україна завжди була під великим впливом Європи. Не минуло це і архітектуру. У цій роботі ми розглянемо як різні архітектурні стилі з'являлись і проявляли себе на західноукраїнських землях впродовж XIV–XIXст.

Готична архітектура, яка панувала у Європі XII – XVI ст., одержала розвиток і розповсюдження на теренах Західної України. Саме тут досить інтенсивно забудовуються в цей час такі міста, як Львів, Луцьк, Кам'янець-Подільський, Рівне, Тернопіль тощо. Величні замки та фортеці, храми та житлові будинки з характерними стрілчастими формами прикрашають і по сьогоднішній день ці культурні центри нашої країни. Зразки готичної архітектури в Україні практично позбавлені національних місцевих особливостей. Вони є типовими середньовічними спорудами, подібні тим, що зводилися у Європі. Поясненням цьому є те, що готика прийшла на українські землі з Польщі разом з католицькою релігією. Цей архітектурний стиль був невід'ємним атрибутом асиміляційної політики Речі Посполитої на Русі і мав відповідати тим “стандартам”, які існували у Польщі. Доказом цьому служать такі пам'ятки, як Латинський собор та Домініканський костел у Львові. [2, с.102]

Водночас поступово виявлялися й ренесансі тенденції - у містах, що здобули магдебурзьке право, використовувалася переважно **регулярна забудова**. Центральне місце в них часто відводилося ринковій площі, у містах із самоуправлінням на головній площі почали розміщувати ратуші. Так, у другій половині XIV ст. ратуші з'явилися у Львові, Перемишлі, Кам'янці-Подільському та інших містах. Навколо ратуші та торговельної площі зводилися храми, громадські і житлові будівлі, що утворювали громадські центри. У Львові, Жовкві, Кам'янці-Подільському, Дрогобичі, Самборі, Бережанах такі центри перетворювалися на завершені архітектурні ансамблі.

Разом з тим, у засвоєнні готичних архітектурних форм помітне значне відставання. Взірцями для наслідування служили ранньоготичні архаїчні будівлі, які краще відповідали конкретним місцевим умовам. Поєднання їх з традиційною розпланувально-просторовою структурою призвело до несподіваних результатів і дало змогу створити яскраві самобутні будівлі. Це явище мало локальний характер, найповніше воно проявилось у монументальних храмах XIV—XV ст. волинської архітектурної школи. Здебільшого спроби українських архітекторів додавати деякі мотиви "свої", тобто візантійські, через брак свого мистецького центру та особливо школи, були невдалі. У житловому будівництві також з'являється новий тип споруд —

міська мурована кам'яниця, зумовлена новим етапом розвитку суспільних відносин[1, с. 32-33].

Століття напередодні Визвольної війни 1648— 1657 рр. наповнене великими змінами в культурному житті України. Загарбання турками Балканських країн і падіння Константинополя (1453 р.) обірвало зв'язки з візантійською культурою. Злука українських земель з Польщею, завершена Люблінською унією (1569 р.), посилила зближення України з Західною Європою, в архітектурі якої панували стилі ренесанс і раннє бароко. Італійський ренесанс прийшов до Центральної Європи через королівські двори Буди (кінець XV ст.) та Кракова (початок XVI ст.).

Хотілося б виокремити Львів. Після катастрофічної пожежі 1527 р. все місто відновлюється та перебудовується у новому стилі. Провідну роль в архітектурі другої половини XVI ст. у Львові відіграли німецькі, польські архітектори, італійські майстри П. Барбон, Павло Римлянин. Саме тому більшість житлових та культових споруд Львова одержують витончені ренесансні форми, характерні для європейської архітектури XVI ст. Найвідомішим ансамблем міста став комплекс споруд на площі Ринок. Найкрасивіші будинки площі – “Чорна кам'яниця” та “будинок Корнякта” стали взірцем ренесансної архітектури в Україні європейського рівня.

Ренесанс не залишився в історії України лише як чужий стиль. Розвиток національного відродження та рух українців Галичини за свої соціальні, релігійні та політичні права призводить до піднесення національного мистецтва та архітектури зокрема. На кошти національно свідомої еліти зводяться православні храми та споруди братств – центрів духовного відродження “русинів”. Ці будівлі одержують форми ренесансної архітектури, але у них чудовим способом переплітаються і народні традиції у будівництві. Так з'являються пам'ятки стилю українського Ренесансу, серед яких Успенська церква Ставропігійського братства з каплицею Трьох Святителів. У цих спорудах витонченість і декоративна пластика європейського Відродження поєдналася з українським планом трибанних церков з типовими завершеннями.

Не залишилась осторонь загальних європейських тенденцій і зведення оборонних споруд. Їх основу становили фортеця і замок, які зводилися з урахуванням давніх руських традицій, збагачених західноєвропейськими впливами, зокрема романсько-готичним. Як приклад можна назвати величний замок в Хотині, або ж фортецю в Кам'янці Подільському.

У багатому скульптурному декорі будівель були відчутні впливи Відродження, традиції місцевого різьбярства. Орнаментальними, фігурними композиціями, фігурами в нішах тощо прикрашалися церкви, костьоли, громадські та приватні будівлі, фасади житлових споруд на площі Ринок. Численні пам'ятки скульптури збереглися в римо-католицьких і католицьких, уніатських храмах. Багатий фриз прикрашав Успенську церкву - рельєфи на біблійні та євангельські сюжети, мотиви, спрямовані на виховання патріотизму, нетерпимості до контрреформації, сцени, які асоціювалися із сучасними подіями, тощо.

Зразками пластики того часу є скульптурне декорування каплиць Камп'янів і Боїмів у Львові. Воно об'єднує як середньовічні традиції, що відбилися у зверненні до сакральної тематики та образності, так і ренесансні, що позначилися в індивідуалізації та природній невимушеності образів, уведенні сучасних мотивів (зображення тогочасного одягу та ін.) та зображенні реальних людей.

На українських землях інспіраторами стилістичних новацій виступали не двірські кола, а освічені магнати й міщанство. Найраніші ренесансні портали, що датуються 50-ми роками XVI ст., збереглися в замках князів Сенявських у Бережанах на Тернопільщині і князів Язловецьких у Язлівці (нині — с. Яблунівка Тернопільської обл.), а також у кам'яниці на вул. Вірменській, 20 у Львові.

Гуманістичні ідеї Ренесансу також позначилися на надгробній скульптурі, покликаної уславити, увічнити небіжчика. Італійські скульптори започаткували в Україні тип флорентійського надгробка, для якого характерні відсутність трагічного сприйняття смерті, рясне скульптурне прикрашення саркофага (надгробок князя К. Острозького, виготовлений 1534 р. і встановлений в Успенському соборі Києво-Печерської лаври).

Поширеною на той час була садово-паркова скульптура: магнатські парки прикрашалися статуями, що зображували античних богів і героїв.

Особливістю ренесансу в архітектурі України було те, що він слабо вплинув на процеси формотворення, які ґрунтувалися на значних місцевих і готичних архітектурних традиціях. Це особливо помітно у православному храмубудуванні, де, як протидія контрреформації та Брестській унії, відновлювались поруйновані святині й відроджувались традиційні композиційні прийоми у нових мурованих спорудах, прикладами яких є триверхі каплиця Трьох Святителів і Успенська церква у Львові. Відроджені італійцями форми римської античної архітектури й орнаментики здебільшого використовувались для оздоблення. Характерні ознаки нового стилістичного напрямку — це переважання горизонтальних членувань, застосування ордера і властивих йому пропорційних співвідношень, класичні обломи й деталі, півциркульні прорізи й аркади, бані та пишно оздоблені аттики.

Ренесанс прийшов в Україну у своїй останній стадії — фазі маньєризму, який відійшов від принципів класичної врівноваженості й гармонії та визначався експресивністю, неспокоєм форм, іноді — надмірною декоративністю. Довільне використання ордерних елементів давало можливість створювати оригінальні архітектурні об'єкти, позначені рисами місцевої самобутності. З 1600-х років значний вплив справив привнесений майстрами з Вроцлава нідерландський і німецький маньєризм з притаманним йому лінійним трактуванням декору, нібито викарбуваного з металу (Бернардинський костел і каплиця Боїмів у Львові). Ренесансні й барокові форми поширювались через графічні взірці та ілюстровані рукописні й друковані праці архітекторів Вітрувія, А. Палладіо, В. Скамоцці, С. Серліо, А. Дюрера та ін [3, с. 66].

Європейський архітектурний напрям бароко, що панував у XVII–XVIII ст, пов'язується з католицьким орденом єзуїтів, який зразком для культових споруд обрав храм Іль Джезу в Римі. Майже одночасно з Італією у 80-х роках XVI ст. єзуїтські костели з'явилися в Польщі, а на початку XVII ст. просунулися до Волині, Галичини й Поділля. Українські майстри перейняли головний принцип європейських барокових споруд – динамізм та декоративну пишність фасадів, переважання у планах і фасадах складних криволінійних форм, гру світлотіні та кольору, перенасиченість декору пишною пластикою тощо. У кінці XVII ст. українські майстри використовували при будівництві культових споруд європейський план церковних споруд. У стилі бароко в Україні споруджували не тільки українські архітектори. Свої шедеври залишили тут й іноземні зодчі. Будуючи храми та палаци у суто європейських формах і стилі, вони, проте, надавали будівлям яскраво виражених ознак місцевого колориту. Розквіт української архітектури змінився періодом панування форм класицизму, якому були притаманні монументальність, певна різноманітність.

Друга половина XIX – початок XX ст. привнесли до економічного, політичного та культурного розвитку України нові напрями і тенденції. У цей час, внаслідок проведення широкомасштабних ліберальних реформ, спостерігається значне піднесення промисловості, сільського господарства, розвиток міст та урбанізованої культури. Вперше за попередні століття українські міста забудовуються щільним та високоповерховим рядом житлових, комерційних та громадських споруд. Приватні землевласники, акціонерні товариства, підприємства, громадські організації та державні установи замовляють собі будинки на вулицях українських міст. Кожен будинок зводиться виходячи з матеріального стану замовника. Більш заможні власники будують високоповерхові розкішні споруди, менш заможні – скромніші. Найпоширенішим типом житлових споруд стають прибуткові будинки та особняки. Перші були декілька поверховими будівлями, власники яких продавали чи здавали квартири різного рівня комфортності мешканцям. Особняки будували найзаможніші верстви населення – аристократи, підприємці, високооплачувані службовці. Можливість вибору проекту за ціною доповнювалася й великим вибором стилістичного оформлення споруди.

Як відміна класичності, на початку XIX ст. приходять стиль ампір (із франц. "стиль імперії"), який мав замілювання до спокійних монументальних форм римського взірця, широких зовсім гладких стін, округлих колон т. зв. дорійського ордеру, півпольних вікон та ступінчастих низьких і гладких аттиків над колонадою.

Одначе й стиль ампір мусив зробити багато поступок українським будівничим традиціям, особливо в маленьких провінціальних палатах та будиночках, де ганки, галерейки й мансарди (поверх, що розміщено під самим дахом будови) набувають своєрідних українських рис.

Від середини XIX ст. міське будівництво житлового й громадського призначення у зв'язку з пануючим у цілій Європі утилітаризмом і меркантильністю переймається еkleктизмом — мішаниною різних історичних

стилів не тільки в різних об'єктах, а також в одній будові. Серед різних фаз еклектизму та різноманітних мистецьких напрямів особливо поширюється т. зв. віденський неоренесанс. Загальне архітектурне обличчя наших головніших міст (навіть незалежно від бувшого австро-російського кордону) — Києва, Одеси, Харкова, Львова, Чернівців, Перемишля, Херсона та навіть Ростова й Катеринодара на Кубані — власне завдячує цій віденській моді. Зокрема, в цьому характері побудовані міський театр в Львові й інші громадські будови по інших містах.

В найновіші часи будівництво в Західній Україні переживало усі фази еклектизму, які панували в мистецтві Європи, включно і т. зв. стиль модерн, на західноукраїнських землях відомий більше під назвою віденського сецесіонізму. В цьому стилі, який панував порівняно недовго — в останніх роках XIX і перших роках XX ст. — побудована величезна залізнична станція в Львові, за проектом відомого українського інженера-архітектора Івана Левинського (1851 — 1918), якому належать також інші будови Львова — готель "Жорж", торговельно-промислова палата, будинок "Дністра", дім василіянок та ін.

Піднесення вітчизняного мистецтва XIV - першої половини XVII ст. зумовлювалося багатьма чинниками. З одного боку, зберігала значущість художня система Київської Русі, а з другого - помітними стали ренесансні тенденції та звернення до здобутків тогочасного західноєвропейського мистецтва. Зміни в мистецтві були пов'язані із формуванням та утвердженням національної самосвідомості українців, зростанням патріотичних і національно-визвольних настроїв, а також із посиленням уваги до відбиття земного життя людини, утвердження її значущості в реальному світі.

Список використаних джерел

1. Асєєв Ю. Історія української архітектури / Ю.Асєєв, В.Вечерський, О.Годованюк; За ред. В. Тимофієнка; Укр. академія арх. — К.: Техніка, 2003. — 472 с.
2. Третяк К. Західні та східні впливи на архітектуру України / К. Третяк // Етнічна історія народів Європи. — 2000. — Вип. 5. — С. 102–107.
3. Історія української культури : В 5 т./ НАН України; Гол. редкол.: Б.Є.Патон (гол. ред.) та ін. —К. : Наук. думка. — Т.2: Українська культура XIII–першої половини XVII століть/ Ред. Я.Д. Ісаєвич та ін. —2001. — 848 с.

*Свіріденко Іван Сергійович, студент будівельно-технологічного ф-ту,
Науковий керівник : Торон Анатолій Васильович, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*
ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД

Архітектура – одна з найбільш видимих і довгострокових форм вираження. Завдання архітектури – створення середовища для проживання та різних форм діяльності людей, вираження людських цінностей. У різні історичні часи людські цінності були різними, тому і архітектура не є сталою, вона змінюється, виражаючи взаємопов'язані суспільні та культурні проблеми того чи іншого періоду історії.

В давнину архітектура мала дві основні функції: зміцнення влади і безпеки та розваги Богів. Чим багатшим було суспільство, тим важливішали ці функції. Ще Вітрувій (I ст. до н.е.), римський архітектор і військовий інженер Юлія Цезаря, у своєму творі «Десять книг про архітектуру» розглядав питання спорудження укріплень в розділі громадських споруд – театрів, лазень тощо. Ці проблеми і середньовічний зодчий Альберті (1404 - 72 рр.). До Вітрувія спеціально про укріплення писав Філон Візантійський (III в. до н.е.), викладаючи теорію цього питання. Укріплення тих часів мали в основному вигляд спеціальних мурів на кордонах держави: Стародавня Ассирія, Персія, Рим, Ново-Перське царство. Найбільш типовим прикладом укріплених ліній є Велика Китайська стіна [5].

Фортифікаційні архітектурні традиції Візантії представляв архетип прикордонної фортеці – цитаделі, чотирикутної за формою споруди з сусідніми квадратними вежами, зведеної з тесаних кам'яних блоків. Мусульманську фортифікацію являв архетип форту, який представляв собою єдину прямокутну в плані будівлю з внутрішнім двором. Спільним у архітектурі всіх архетипів була чотирикутна форма, простота у забудові і масивність [3].

У Київській державі (IX - XI ст.) була зведена ціла система укріплень з окремих фортець, довгих валів і ровів, розташованих переважно по річкових перешкодах – по річках Трубіж, Стугна, Рось, Орель, Берестова і ін. А Київ був додатково прикритий п'ятьма лініями укріплень у вигляді так званих Змієвих валів [2].

Період феодалної роздробленості, коли розгорнулася боротьба феодалів з верховною владою і між собою, а також повстання закріпачених общинників привели до появи укріплених осель феодалів – феодалні замки. Перші замки з'явилися в Західній Європі в IX - X ст. Вони представляли собою двоповерхову вежу, у верхньому ярусі якої жив феодал зі своєю сім'єю, а в нижньому – його наближені. Замок обносився палісадом (або земляним валом з палісадом) і зовнішнім ровом, через який перекидався міст. Зразком для будови такого типу служив замок Шато-Гайяр побудований Річардом Левове Серце у 1196 р.

Знайомство з культурою східних країн під час хрестових походів XI - XII ст., поява дозорних веж, укріплених замків і перманентних гарнізонів, поява вогнепальної зброї в Іспанії в XIII ст. та перших артилерійських гармат в

другій половині XIV ст. змусили переглянути архітектуру укріплень. В основу різних модифікацій були покладені ідеї німецького інженера (більше відомого як художника) Альбрехта Дюрера (1471—1528), що виклав свої думки у творі «Керівництво до укріплення міст, замків і теснин» випущеному в 1527 р. в Нюрнберзі та Данила Спекла (1536 - 1589), викладені ним в його праці «Архітектура фортець». В результаті, фортифікацію в Німеччині було виведено на новий шлях: поділено на польову і довготривалу. Був розроблений новий тип фортець з винесеними вперед двома поясами фортів і укріпленнями встановленими в проміжках між ними. Так з'являються бастіони – п'ятикутні фортифікаційні споруди, що зводилася на кутах фортечної огорожі. Вони призначалася для вогневого захисту фортечних мурів, ровів і обстрілу місцевості перед укріпленням. З'явилися рavelіни — допоміжні фортифікаційні споруди трикутної форми, розташована перед ровом фортеці між бастіонами. Рavelін служив для прикриття фортечних мурів від артилерійського вогню, атак противника, а також для зосередження військ гарнізону перед вилазкою. Для різних регіонів Європи було характерне використання конкретного типу веж. Так, у Франції та Англії були прийняті циліндричні форми фортифікаційного будівництва; в Німеччині і Італії – традиції тамплієрів і тевтонів привнесли вежі прямокутного плану. [1]

З утворенням абсолютистських феодальних держав укріплення стали зводитися за єдиним планом в інтересах оборони країни, що зажадало систематизації знань у цій галузі. У XVI-XVII ст. з'являється сам термін «фортифікація», а бастіонна система поширилася по всій Європі. В її подальшому удосконаленні взяли участь інженери майже всіх європейських армій.

Саме в цей період Україна, як ніколи, перебувала між різними політично-етнокультурними впливами: Заходом і Сходом, Північчю й Півднем. Такий "буферний" статус вимагав від державців та чільників українських земель невпинно дбати про оборону рідного краю від численних загарбників. Перегляд старих планів міст і сіл України показує, що на Українських землях існувала різноманітність застосовуваних форм укріплень, що вирізняло її від європейських держав. Бастіони мали міста Київ (Печерська фортеця), Єлісаветград (тепер Кропивницький), Станислав (тепер Івано-Франківськ), Кам'янецьк, Луцьк, Мукачеве, Збараж, Глухів, Чигирин та ще одинадцять замків. Нерідко явищем в практиці фортечного будівництва XVIII ст. була споруда окремих невеликих укріплень поблизу фортеці для утримання в своїх руках якихось панівних пунктів. Такі зміцнення іноді називалися фортами. В кінці XVIII ст. вони були застосовані для фортець Кам'янця-Подільського, Києва, Херсона та ін. Про призначення окремих, винесених за фортечну огорожу укріплень можна судити з доповіді військового інженера Деволана про перетворення Кам'янця-Подільського в могутню фортецю, для чого, на його думку, «слід зайняти навколишні висоти окремими укріпленнями або цитаделями такого обсягу, які в змозі були б витримати дію поступової атаки» [4].

У XVII-XVIII ст. в галузі військово-інженерного мистецтва французький інженер Себаст'єн ле Претр де Вобан поклав початок нової ери в фортифікації, зробивши акценти на практичність і вміння пристосовуватися до обстановки і місцевості та удосконалення різних форм ведення атак та облог фортець [5] .

З кінця XIX ст. змінюється характер ведення воєн, а тому, починають домінувати фортифікаційні споруди відкритого типу (щілина, окоп, траншея), коли захисні конструкції влаштовуються не по всьому їхньому контурі й вхід у них не захищений.

У XX ст. різке скорочення термінів, що відводять на фортифікаційне обладнання, поставило вимогу створення фортифікаційних споруд, що дозволяють їхнє механізоване зведення й індустріальне виготовлення конструкцій. З'явилися нові типи фортифікаційних споруд промислового виготовлення із залізобетону, хвилястої сталі, синтетичних матеріалів, що мають високі захисні властивостями й допускають їх транспортування разом з військами.

Отже, конструкції фортифікаційних споруд розвивалися й удосконалювалися в залежності від рівня небезпеки, засобів і способів збройної боротьби, а також від загального рівня розвитку техніки. В ході історії архітектурна інженерія (довготривала) поступається місцем військовій логістиці та польовій фортифікації.

Список використаних джерел

1. Бокман Х. Немецкий орден / Х. Бокман. – М. : Ладомир, 2004. – 303 с.
2. Вечерський В. Курс історії архітектури / В. Вечерський. – К. : Вид-во Інституту проблем сучасного мистецтва, 2006. – 300 с.
3. Морисон С. Крестоносцы / С. Морисон. – М. : Издательство «Весь Мир», 2003. – 176 с.
4. Усенко П. Г. Деволан / П. Г. Усенко // Енциклопедія історії України : у 10 т. – Т. 2. – К. : Наук. думка, 2004.
5. Яковлев В. В. История крепостей / В. В. Яковлев. – М. : АСТ, 2000. – 400 с.
6. Пірко В. О. Оборонні споруди... / В. О. Пірко / Український культурологічний центр. Донецьке відділ. НТШ, Східний видавничий дім. – Донецьк, 2007. – 176 с.
7. Фортифікаційна споруда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Фортифікаційна_споруда.

*Кім Анна Олексіївна, студентка факультету автоматизації і
інформаційних технологій (ІЛС-21)*

*Науковий керівник: Перегуда Євген Вікторович, д.п.н., проф.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ВПЛИВ ТРАНСПОРТУ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

До теми соціальної ролі транспорту звертались різні автори. Однією з найбільш відомих є праця «Теорія транспортування» Ч. Кулі. У ній він писав, що «соціальне і технічне в транспорті взаємно конструюють один одного, ...логістичні структури формують вигляд великих міст; а поїздка, транспортування та перевезення є елементами цивілізаційної динаміки» [4].

Як відомо, один з засновників структурно-функціоналістського підходу Т. Парсонс відносив до функцій соціальних систем розподіл соціальних цінностей. Не є виключенням й логістичні системи. На думку Є. Карчагіна, «в контексті громадського транспорту основним благом, яке належить розподілу, є мобільність, яка характеризується доступністю, безпекою, зручністю та комфортністю» [2, с. 74].

Автором поняття соціальної мобільності є П. Сорокін. У 1927 р. у Нью-Йорку він видав однойменну працю, у якій сформулював завдання, основні поняття і принципи дослідження руху індивідів у неоднорідному соціальному просторі. Він визначав соціальну мобільність як перехід індивіда, соціального об'єкта або цінності, від однієї соціальної позиції до іншої. Соціальним об'єктом можуть бути всі продукти людської діяльності [Цит. за: 3, с. 86] У суспільстві з ними відбуваються найрізноманітніші метаморфози: вони старіють, занепадають, стають менш привабливими. Увесь цикл існування їх виявляється в мобільності. За інтенсивного розвитку комунікаційних технологій здатність до соціальної мобільності є умовою суспільного розвитку, зокрема й розвитку особистісного.

Рисою соціальної мобільності є зміна соціального статусу. Відтак соціальна мобільність призводить до формування нових соціальних відносин, в чому й полягають зміни соціального простору. Водночас здійснення акту соціальної мобільності часто пов'язане зі зміною місця у фізичному просторі, зміною географічної локації. Ми щоденно переміщується з дому на роботу та у зворотньому напрямі, з дому до магазину тощо. Дослідники новітніх технологій іноді зазначають, що тенденції їх розвитку такі, що з часом, причому дуже скоро, люди зможуть отримувати усі необхідні їм товари та послуги, а також надвати їх самі, перебуваючи в одному місці. Ми не можемо повністю погодитись з таким прогнозом, але навіть якщо уявити, що колись абсолютна більшість індивідів працюватиме виключно біля технічного носія соціальних мереж, все одно багатьом людям буде ще довго кортіти бути особисто присутніс у певній точці. Як пише І. Суровцева, «суспільство споживання породило новий соціальний тип особистості, для якої не менш важливою є «соціальна непосидючість», манія руху, зміни місця, колекціонування вражень. Переміщення – то є шлях до порятунку від почуття порожнечі, одноманітності,

відчаю» [3, с. 88] Фізична зміна місця значною мірою пов'язана з функціонуванням транспортних мереж.

Водночас транспорт є не лише інструментом пов'язування людей між собою. Він сам є одним з великих маніпуляторів, самотужки формуючи соціальні відносини між різними задіяними групами – між пасажирами та водіями, між пасажирами та перевізниками, між водіями та обслуговуючим персоналом, врешті між самими пасажирами, між самими перевізниками тощо. А головне, що він сам формує культуру таких відносин. Й роль технічних рішень в цьому питанні неабияка. Наприклад, перегородка між водієм та пасажирами формує певну культуру відносин між цими соціальними групами. В цілому транспорт не лише ретранслює громадські цінності, формальні правила та неформальні домовленості, в рамках яких складаються статусні взаємодії, а й модифікує їх, зокрема й пристосовує до своїх технічних особливостей. Відтак громадський транспорт (а якість громадського отримує й особистий транспорт, оскільки він також формує соціальні відносини) є важливим елементом міської культури повсякденності.

Враховуючи усе вищесказане, транспорт тісно пов'язаний з проблемою розвитку соціальної нерівності. Це стосується не лише України, а й інших країн. Іноземні автори вже писали про зв'язок між транспортними системами та соціальною нерівністю [5, р. 238]. Зокрема, вони писали про негативний вплив на неможливі верстви населення таких необхідних заходів як екологічні податки, здійснення програм технічного обслуговування тощо [2, с. 74]. Характеризуючи сучасні тенденції розвитку логістичних систем, ноземні дослідники твердять, що нині спостерігається тенденція витіснення транспорту, яким користуються неможливі верстви населення [1].

Намагаючись протидіяти цим тенденціям, влада низки держав та їх об'єднань, моделюючи розвиток логістичних систем, намагається відстоювати інтереси різних груп населення. Зокрема, Рада міністрів транспорту Європейського Союзу визначає сталу транспортну систему як таку, що забезпечує доступність та задоволення потреб індивідів, кампаній та суспільства надійним пересуванням, не завдаючи шкоди здоров'ю людини та екосистеми, й сприяє встановленню принципу справедливості, є доступною з точки зору коштів, працює чітко та ефективно, пропонує види транспорту на вибір, підтримує конкурентоспроможність економіки та збалансованість регіонального розвитку [6].

Аналізуючи розвиток транспортних систем в сучасній Україні, неможливо не згадати про одну особливість їх розвитку. Йдеться про роль логістичних систем в контексті військових подій на сході України. Взагалі роль транспортних засобів неухильно зростає в умовах збройних конфліктів: по-перше, в якості компенсації територіального розриву між «вільною» територією та «тимчасово неконтрольованими» районами. Крім того, пасажирський транспорт визначає соціальну організацію не тільки місць розмежування, а й усього соціуму, долаючи ізоляційність і формуючи ефективність інтегральних процесів.

Транспортна політика на лінії розмежування формується дуже повільно та ситуативно. Гострота транспортних проблем на цій лінії виявляється у

відсутності безпересадочних шляхів, що не дозволяють пасажиром заощаджувати гроші та час. Існуючі військові вимоги щодо процедур проходження автотранспорту та тривалість простою на пропускних пунктах серйозно дисбалансиє систему логістики та соціальної мобільності, приводячи до економічного збитку, ризику погіршення епідеміологічної обстановки в зоні розмежування. В цьому контексті зовсім не блокада неконтрольованих територій, а, навпаки, якомога більш прозора з точки зору перетину лінія розмежування наближає повернення цих територій до складу України.

Список використаних джерел

1. Гэннон К. Транспорт: инфраструктура и услуги [Електронний ресурс] / К. Гэннон, З. Лиу. – Режим доступу : <http://siteresources.worldbank.org/INTPRS1/Resources/383606-1205334112622/47687831205337114531/tran0321.pdf>.

2. Карчагин Е. В. Универсальное в локальном: справедливость и городской общественный транспорт / Е. В. Карчагин // Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 7. Философия. – 2014. – № 4 (24). – С. 68-78. С. 74.

3. Суровцева І. Транспорт та просторова мобільність в реаліях лінії розмежування / І. Суровцева // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2016. – Вип. 37 – С. 85-90.

4. Cooley С. Н. The Theory of Transportation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.brocku.ca/MeadProject/Cooley/Cooley_1894.html.

5. Ohnmacht Т. Mobilities and Inequality / Т. Ohnmacht, Н. Maksim, М. М. Bergman, eds. – London : Ashgate, 2009.

6. Sustainable Transportation and TDM. Planning That Balances Economic, Social and Ecological Objectives [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vtpi.org/tdm/tdm67.htm>.

***Француз Тетяна Леонідівна, магістрантка факультету ЦП та ПК,
Науковий керівник : Дерій Жанна Володимирівна, д-р екон. наук,
професор кафедри теоретичної та прикладної економіки
Чернігівського національного технологічного університету***
**РЕГІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Природа та її ресурси є середовищем, об'єктом, результатом життя і господарчої діяльності людей, які приводять як до позитивних, так й до негативних наслідків. Тому необхідна правильна, раціональна організація природокористування.

Охорона природних ресурсів та навколишнього середовища передбачає проведення попереджувальних і профілактичних заходів у процесі виробництва, здійснення дій з охорони технологічних процесів, які в нього входять, та за-

ходів з відновлення властивостей і якості ресурсів природи, що були порушені внаслідок господарчої діяльності [1, с. 8].

Відтворення природних ресурсів на сучасному етапі розвитку продуктивних сил неможливо без споживання матеріальних благ (будівництво очисних споруд, впровадження безвідходного виробництва, природоохоронного обладнання, відновлення лісу і підвищення продуктивності лісів і економічної родючості тощо), інакше кажучи, сьогодні творчість природи – це процес споживання матеріальних благ [2, с. 299].

Чернігівщина багата на рекреаційні ресурси, має значні запаси мінеральних вод, різноманітну флору й фауну та природно-заповідний фонд.

Дослідження в сфері екології та природокористування в Чернігівській області за 2016 рік показали, що процеси деструкції-синтезу гумусу та вплив мікроорганізмів на відтворення родючості ґрунту дозволить оптимізувати синтез гумусових сполук і сприятиме обмеженню розвитку фітопатогенів за внесення в ґрунт свіжої органічної речовини [3].

Для оцінки та забезпечення раціонального використання води у галузях економіки встановлюються технологічні нормативи використання води, встановлюються більш жорсткі ліміти водоспоживання та нормативи скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти.

У 2016 році в поверхневій водній об'єкти області скинуто 86,8 млн. м³ зворотних вод, що на 8,8 млн. м³ більше в порівнянні з 2015 роком (78,0 млн. м³), скиди зворотних вод та забруднюючих речовин відбувались в основному підприємствами, такими як КП «Чернігівводоканал» - до р. Білоус, КП ВКГ «Ічень» м. Ічня – до р. Іченька, ТОВ «Комунальник», м. Новгород-Сіверський – до р. Десна [3].

Таблиця 1.

Скидання забруднюючих речовин у поверхневій водній об'єкти^[3]

Скидання забруднюючих речовин по регіону	2014 рік		2015 рік		2016 рік	
	обсяг забруд-чих речовин, тис. т	% до загального обсягу	обсяг забруд-чих речовин, тис. т	% до загальн. обсягу	обсяг забрудчих речовин, тис. т	% до загального обсягу
Скинуто забруднюючих речовин, усього	21,598	X	19,548	X	17,949	X
Скинуто забруднюючих речовин з перевищенням нормативів гранично допустимого скидання	15,161	70,2	4,378	22,4	5,236	29,2

Територія Чернігівської області має близько 2814,7 тис. га мисливських угідь, закріплених за користувачами. Фауна має велику кількість видів тварин, що позитивно впливає на розвиток рекреаційної сфери [4].

Таблиця 2.

Площі земельних угідь – складових національної екомережі за роками, тис. га^[3]

Категорія землекористування	2000	2013	2014	2015	2016
Землі природоохоронного призначення	127,7	253,6	254,6	254,6	254,6
Сіножаті та пасовища	626,6	591,9	590,0	590,0	590,0
Землі водного господарства (рибні ставки)	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Землі водного фонду	67,7	68,0	68,0	68,0	68,0
у т. ч. площа рибних ставків	0,02	1,94	1,94	1,94	1,94
Землі оздоровчого призначення	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Землі рекреаційного призначення	2	1,8	2,0	2,0	2,0
Землі історико-культурного призначення	12,3	15,1	15,1	15,1	15,1
Землі лісгосподарського призначення	712,2	738,8	738,8	738,8	738,8

Загалом експлікація ґрунтів сільськогосподарських угідь області включає 253 ґрунтові відміни, які об'єднують в 10 агровиробничих груп.

Незважаючи на значні генетичні відмінності між різними групами ґрунтів, для всіх них характерний понижений щодо їхніх типових ознак рівень природної родючості [3].

Екологічні потреби обумовлюють необхідність постійного відтворення різноманітних продуктів природи, що забезпечують нормальне існування суспільства в конкретних історичних умовах [2, с. 188].

Збереження, відтворення і раціональне використання родючості ґрунтів є основною умовою забезпечення стабільного розвитку агропромислового комплексу і найважливішим джерелом розширення сільськогосподарського виробництва, яке має перевагу над промисловістю в Чернігівському регіоні [3].

Список використаних джерел

1. Макарова Н. С., Гармідер Л. Д., Михальчук Л. В. Економіка природо-користування: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 322с.

2. Голюков А. П., Регіональна економіка та природокористування/ [Голюков А. П., Дейнека О. Г, Позднякова Л. О., Черномаз П. О.] за ред. Голюкова А. П.: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 352 с.

3. Сайт Департаменту екології та природних ресурсів. – Режим доступу: <http://eco.cg.gov.ua/index.php?id=15801&tp=1&pg=>.

4. Чернігівська область [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Чернігівська_область.

*Гавриленко Юлія Олександрівна, студентка фінансово-економіч. ф-ту,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима
Гетьмана»*

ВІДСТРОЧЕННЯ/РОЗСТРОЧЕННЯ ПОГАШЕННЯ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗБУДОВИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА КРИМУ ПІСЛЯ ПЕРЕДАЧІ ПІВОСТРОВА ДО УРСР

На підставі указу Президії Верховної Ради СРСР від 19 лютого 1954 р. Кримську область було передано зі складу РСФРР до складу Української РСР. Це зумовило необхідність для партійного керівництва України провести аудит показників економічної діяльності та оцінити економічний потенціал півострова. У січні 1954 р. (ще до передачі Криму) інспектором ЦК КПУ України О. Нікітіним була підготовлена «Довідка по деяким питанням партійної роботи в Кримській обласній парторганізації». Зважаючи на підкреслення деяких речень у тексті документу, А. Кириченко (перший секретар ЦК КПУ), в першу чергу, виявив інтерес до якісного і кількісного складу колгоспних партійних організацій та недоліків у роботі бюро Кримського обкому партії в сфері сільськогосподарського виробництва.

Для кращого розуміння ситуації в аграрному секторі Криму 20 січня 1954 р. для А. Кириченка було підготовлено аналітичну довідку «Про стан сільського господарства Кримської області» [1, с. 161], яка засвідчила складну економічну ситуацію на півострові, обумовлену, перш за все, наслідками Другої світової війни. З матеріалів довідки зрозуміло, що лише три колгоспи із 304 освоїли польові та кормові сівозміни. У 1954 р., порівняно з 1940-м, площа посівів у Криму скоротилася на 70 тисяч гектарів, а за врожайністю всіх головних сільськогосподарських культур область у 1953 р. не досягла довоєнного рівня. За даними на 1 січня 1954 р. площа садів складала лише 86,8% від площі посівів 1940 р., а виноградників – 79,2%. Окрім цього 20% садів та виноградників в колгоспах та радгоспах Криму визнавалися непродуктивними і такими, що потребували негайного оновлення. У переважній більшості колгоспів і радгоспів Кримського півострова тваринницькі ферми взимку 1953-1954 рр. були забезпечені кормами лише на 37% від потреби. В області бракувало понад 1100 тракторів, а сільське господарство Криму потерпало від гострої нестачі води (зрошувалося лише 40,9 тисячі гектарів угідь сільськогосподарського призначення). На півострові також спостерігалися негаразди і в розвитку овочівництва. Наприклад, середній врожай овочів в колгоспах у 1953 р. складав всього 57 центнерів, в той час як потреба міського населення, курортів, консервної та рибної промисловості, а також військових в овочах на 1954 р. становила 114 тисяч тон.

Не чекаючи затвердження указу Президії Верховної Ради СРСР про передачу Криму до складу УРСР, фахівці профільних відділів ЦК КПУ розпочали роботу по підготовці заходів, спрямованих на значне розширення посівів овочевих культур, закладку нових садів, виноградників та ягідників,

збільшення урожайності всіх сільськогосподарських культур, підвищення продуктивності в галузі тваринництва, прискорення будівництва морських вокзалів, здравниць та житла в Криму.

Серед запропонованих заходів, що мали сприяти розвитку сільського господарства Кримського півострова, значну роль відігравали й відстрочення та розстрочки окремих платежів для підприємств. Так, згідно постанови Ради Міністрів СРСР від 26 липня 1954 р. «Про заходи по подальшому розвитку сільського господарства, міст і курортів Кримської області Української РСР», на Міністерство фінансів СРСР було покладено зобов'язання відстрочити окремим колгоспам Кримської області погашення заборгованості по простроченим і строковим позикам у Сільгоспбанку в 1954 р. у сумі до 7,5 млн. крб. із виплатою цієї заборгованості протягом 5 років рівними частинами. За постановою Ради Міністрів УРСР і ЦК КПУ від 26 серпня 1954 р. цю інформацію слід було довести до відома Міністерств і відомств УРСР, а також до Кримського обкому КПУ і облвиконкому [1, с. 265].

У постанові не вказувалося яким саме колгоспам за економічними, соціальними параметрами й за господарським спрямуванням мало бути відстрочено виплати по заборгованості, а тому профільні відомства УРСР і Кримський обком КПУ і облвиконком мали самостійно визначати колгоспи, яким слід було відстрочувати погашення позик. Положення стосувалося виключно колгоспів, на що слід звернути увагу, оскільки аграрні господарства саме цього типу мали в СРСР (і в Криму зокрема) особливий статус. На відміну від радгоспів, які підпорядковувалися й були на балансі у непрофільних відомств (і їх рентабельність та доцільність функціонування визначалась в адміністративному порядку), колгоспи підпорядковувалися міністерству сільського господарства та перебували в оперативному управлінні обласних управлінь сільського господарства. Оскільки у Кримській області більшість радгоспів були на балансі у відомств, виробничих об'єднань і підприємств, які розміщувалися за межами Криму й перебували в РРФСР, то вважалося, що ці господарства не потребували фінансової підтримки зі сторони центральних фінансових органів. Адже підтримку їм мали надавати їх балансоутримуючі підприємства. В разі нездатності утримувати радгоспи у відомств, які тримали їх на своєму балансі, можна було передати їх на утримання відомств УРСР, на що вказував конфлікт між Радою Міністрів УРСР і КДБ СРСР щодо передачі від КДБ до Ради Міністрів УРСР радгоспу «Молода гвардія» в Криму [2, арк. 71-72].

У колгоспів Криму найбільша заборгованість, як вказує статистика, була перед колгоспниками за трудові й перед Сільгоспбанком, а найменшою – по податкових платежах і перед машинно-тракторними станціями (далі – МТС). Так, за 1953 р. загальна сума заборгованості колгоспів Ялтинського, Алуштинського і Судакського районів Кримського півострова перед колгоспниками за трудові складала 5328 тис. рублів, а перед Сільгоспбанком – 8281,3 тис. рублів. За той же рік заборгованість колгоспів цих районів по податках була нульовою, а перед МТС складала 1699,7 тис. рублів [3, арк. 53].

Така різниця в обсягах заборгованості, очевидно, вказує на те, що МТС і державні органи мали більш ефективні важелі для стягнення заборгованості із колгоспів, ніж колгоспники і банки. Тому в постановах Ради Міністрів СРСР і УРСР було враховано інтереси Сільгоспбанку. Які саме колгоспи могли скористатися відстроченням погашення заборгованості визначали управляючі відомства, у даному разі це було Міністерство сільського господарства УРСР, Кримський обком КПУ й облвиконком. Тому, фактично, ці відомства могли використовувати дане положення постанови для того, щоб стимулювати розвиток господарської діяльності у визначних ними колгоспах, відстрочуючи їм виплату заборгованості перед Сільгоспбанком. Такий інструмент давав змогу відомствам, у компетенції яких було забезпечення розвитку пріоритетних галузей сільського господарства в Кримській області, створювати умови для реорганізації виробництва цих колгоспів, а самим колгоспам надавав можливість користуватися й надалі правом отримання позичок від Сільгоспбанку.

Доволі важливим було положення яким надавалося право Кримському облвиконкому і Міністерству сільського господарства СРСР списати з колгоспів заборгованість по грошовій оплаті за роботу машинно-тракторних станцій у сумі до 2 млн. крб. і розстрочити погашення заборгованості у сумі до 5 млн. крб. на два роки [1, с. 265]. Оскільки у МТС були досить дієві важелі впливу на колгоспи щодо стягнення заборгованості, то обсяг заборгованості перед ними був незначним, порівняно із іншими кредиторами. Так, МТС могли не здійснювати або здійснювати у останню чергу оранку в колгоспах, не забезпечувати їх технікою і паливно-мастильними матеріалами тощо. Тож колгоспи, які невчасно розраховувалися із МТС, опинялися у складній ситуації й не мали змоги вийти із розряду відстаючих. Тому даним положенням постанови було закладено передумови для того, щоб колгоспи могли послабити свою матеріальну залежність від МТС.

Кримський облвиконком і Міністерство сільського господарства УРСР, як союзно-республіканське у підпорядкуванні якого перебували колгоспи Криму, мали право визначати яким саме колгоспам можна буде скористатися правом відстрочення заборгованості, а яким – правом на її списання. Колгоспи, які отримували право скористатися наданими постановою можливостями, значно покращували своє фінансове становище й, фактично, опинялися в розряді (до певної міри) привілейованих і пріоритетних, оскільки такі визначалися адміністративним шляхом. Тому це були потужні важелі впливу на МТС щодо пріоритетності надання саме цим колгоспам в першу чергу технічної підтримки і паливно-мастильних матеріалів.

Такі фінансові важелі по стимулюванню колгоспів у Кримській області також надавали для керівництва області значний ступінь фінансової самостійності від загальносоюзних органів управління щодо визначення напрямків розвитку колгоспів та прийняття господарських рішень. Таким чином, вже у 1954 р. в Кримській області, із її передачею до складу УРСР, відбувається втілення в життя програми по регіоналізації алгоритму прийняття

господарських управлінських рішень, які мали прийматися на регіональному рівні й з урахуванням регіональних особливостей.

Питання розстрочення платежів для колгоспів у Кримській області також було пов'язаним із вирішенням проблеми неефективного використання фондів на півострові. Так, листом Ради Міністрів УРСР від 12 серпня 1954 р. до Ради Міністрів СРСР було поставлено питання про розстрочення для колгоспу імені Калініна Сімферопольського району Кримської області платежу за передані йому будови санаторію. 18 серпня 1954 р. листа було відіслано Звереву і Василевському до Держплану СРСР на винесення резолюції [4, арк. 114].

Слід зазначити, що у більшості випадків виробничі об'єкти й об'єкти рекреаційного призначення в Кримській області після Другої світової війни використовувалися неефективно і капіталовкладення в них, хоча й були значні, проте також не результативно освоювалися. Саме тому відбувається процес передачі таких об'єктів більш перспективним і ефективним підприємствам на півострові, а такими, у світлі постанови Ради Міністрів СРСР від 26 липня 1954 р., були саме сільськогосподарські підприємства.

Тож, у даному разі, розстрочення платежу за приміщення санаторію було засобом для створення умов більш ефективного використання цього приміщення колгоспом. Слід зауважити, що питання окремих об'єктів у Кримській області, які не мали прямого сільськогосподарського призначення брала у свою компетенцію Рада Міністрів УРСР у той час, як проблематика розвитку сільськогосподарських підприємств згідно із постановами Ради Міністрів СРСР від 26 липня 1954 р. і Ради Міністрів УРСР від 24 серпня 1954 р. передавалась у компетенцію Кримського облвиконкому і республіканських профільних міністерств УРСР.

Скористатися правом відстрочки окремих платежів могли й рибогосподарські організації Кримського півострова. Наприклад, телеграмою Ради Міністрів УРСР до Ради Міністрів СРСР від 17 серпня 1954 р. було поставлено питання про відстрочення погашення заборгованості за позиками Держбанку на суму 10800 тис. рублів для рибогосподарських організацій. На засіданні Ради Міністрів СРСР Геращенко було представлено заключення Держплану СРСР, за яким було зазначено можливість пролонгації простроченої заборгованості на відповідну суму під гарантію республіканського бюджету УРСР до 1 січня 1955 р. Для подальшого вирішення питання було передано на розгляд Заступнику Голови Ради Міністрів СРСР А. Н. Косигіну [5, арк. 137].

Кримська область, будучи на початок 1950-х рр. у стані економічної стагнації, після переходу до складу УРСР, швидко перетворилась на передовий регіон курортного господарства та масового туризму в СРСР. Розвиток ключової галузі економіки півострова – сільського господарства, забезпечувалося завдяки ресурсам, які надходили із України. Зокрема, заради створення умов розвитку підприємств в Кримській області, які мали складати в перспективі основу економіки півострова, Рада Міністрів УРСР надавала право відстрочки окремим колгоспам погашення заборгованості по простроченим і строковим позикам у Сільгоспбанку; право списання та відстрочки з колгоспів

заборгованості по грошовій оплаті за роботу машинно-тракторних; право розстрочення платежів за передані колгоспам основні засоби; право відстрочення погашення заборгованості за позиками Держбанку для рибогосподарських організацій. До того ж Рада Міністрів УРСР брала на республіканський бюджет пряме навантаження по гарантуванню виплати підприємствами пролонгованої заборгованості перед Держбанком СРСР. Отже, фактично, УРСР ставала гарантом господарського розвитку Криму й брала на себе функцію стимулювати цей розвиток, залучаючи в господарство Кримської області республіканські ресурси.

Список використаних джерел

1. Постанова Ради Міністрів Української РСР і Центрального Комітету КПУ «Про заходи по подальшому розвитку сільського господарства, міст і курортів Кримської області Української РСР» // Крим в умовах соціально-політичних трансформацій (1940-2015). Збірник документів і матеріалів. Друге видання. Упор. О. Г. Бажан, О. В. Бажан, С. М. Блащук, Г. В. Боряк, С. І. Власенко, Н. В. Маковська. – К.: ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2016. – С. 260-275.

2. (В – Ю. Г.) Совет Министров СССР (від – Ю. Г.) Председателя Комитета государственной безопасности СССР при Совете Министров СССР И. Серова. 14 июня 1954 г. // ЦДАГО України. – Ф. 1. Оп. 24. Спр. 3725.

3. Задолженность колхозов Ялтинского, Алуштинского и Судакского районов // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 3843.

4. (В – Ю. Г.) Совет Министров УССР товарищу Кальченко Н. Т., (в – Ю. Г.) ЦК КП Украины товарищу Подгорному Н. В. Сообщаю о ходе рассмотрения вопросов в Совете Министров СССР, министерствах и центральных ведомствах СССР по письмам Совета Министров УССР и ЦК КП Украины (від) Ю. Дудина. Принято по ВЧ. 21.VIII. 54г. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. Спр. 3725.

5. (В – Ю. Г.) Совет Министров УССР товарищу Кальченко Н. Т., (в – Ю. Г.) ЦК КП Украины товарищу Подгорному Н. В. (від – Ю. Г.) Ю. Дудина. 4 сентября 1954 г. Сообщаю о ходе рассмотрения вопросов в Совете Министров СССР, министерствах и центральных ведомствах СССР по письмам Совета Министров УССР и ЦК КП Украины // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. Спр. 3725.

Каракоць Дмитро Анатолійович, студент будів.-технологічного ф-ту
Науковий керівник : Торон Анатолій Васильович, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ОСВІТА ТА КУЛЬТУРА В УКРАЇНІ ЗА ДОБИ ТОТАЛІТАРИЗМУ
(НА ПРИКЛАДІ СЕЛА ВИЩІ ВЕРЕЩАКИ ОЛЕКСАНДРІВСЬКОГО
РАЙОНУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛ.)

Неймовірні випробування випали на долю українського народу в умовах тоталітарної комуністичної системи. Не оминули вони більшості тодішніх жителів с. Вищі Верещаки Олександрівського району Кіровоградської області, зокрема, родин Сухин, Каракоців, Здоровцовів та багатьох інших жителів села.

Репресивний тоталітарний режим значною мірою негативно вплинув на розвиток освіти та культури на селі. Саме цій проблемі присвячене дане дослідження, яке здійснене на основі спогадів сучасників, жителів села Верещаки та навколишніх сіл, матеріалів місцевих бібліотечних архівів, праць краєзнавців та узагальнюючих робіт вчених-істориків.

Предметом даного дослідження є аналіз фактів повсякденного та культурного життя селян за часів тоталітарної епохи на прикладі в села Вищі Верещаки, процесів ідеологізації освіти, практики дозвілля, методів і прийомів роботи вчителів середньої школи за комуністичної доби.

Актуальність та новизна даного дослідження в тому, що воно здійснене вперше.

Фото 1.
Сухина І. К.

Стан освіти у 20-30 – ті роки ХХ століття в селі Вищі Верещаки можна проаналізувати користуючись спогадами очевидців і, зокрема, активного учасника освітніх і культурних процесів у зазначений період у селі Сухини Іван Карпович. Карпо Іванович в той час був відомим у селі чоботарем, а з вступом у колгосп –ковалем, пізніше – слюсарем МТС.

Зі спогадів Івана Карповича: «Я навчався у Вищеверещаківській семирічній школі, а з 1938 року – середній школі. По успішності був середнім учнем. Любив малювати. У третьому і четвертому класі нас навчав Яків Макарович Лук'яненко. Це був учитель всього того, що сам знав і вмів робити . Після уроків нас вчив грати на балалайках і мандолінах. Але загалом рівень освіти був низьким, більшість вчителів до дітей ставилися недбало, часто старшокласників використовували для потреб колгоспу. Вивозили на поля, де змушували працювати на благо колгоспу.»

В листопаді 1937 р. батька Івана Карповича, який працював слюсарем в МТС знайомі попередили про загрозу арешту і допомогли йому негайно зникнути. А через місяць заарештували його діда і заслали в Казахстан.

Зі спогадів Івана Карповича : «В 1940 р. ми, члени радіогуртка, виготовили детекторні радіоприймачі і вперше почули радіопередачі. Читали багато. Я читав «Цікаве світознавство» В.І. Поянішнікова, «Цікава математика» і «Цікава фізику» Я.І. Перельмана, книги з серії «Жизнь замечательных людей» (ЖЗЛ), твори В. Гюго, В. Скотта, Ч. Діккенса, Г. Бічерз - Стоу, М Твена та інші».

У цей час у школі починається навчання дітей українською мовою. Але через недостатню кількість підручників, навчального приладдя, не всі учні ходили до школи. Вивчали українську мову, арифметику, природознавство, географію, малювання, співи, і працю. У 1924 – 1928 рр. вчителями працювали: Шпильовий, Росомаха М.М., Мазур І.П., Волосян К.Г., Волосян М.М., Дніпровський Ю.М., Олефіренко С.В., Самарський Д.А. та інші. Після обіду працювала ШКМ (школа комуністичної молоді) – 40 осіб, ввечері – лікнеп. В центральній школі – 3 групи, 104 особи. Ще навчалися індивідуально, дома – 60 осіб. Створюючи для підростаючого покоління умови для оволодіння грамотою, ставилася мета підготовки до кваліфікованої праці. У ті часи проводилося виховання у дусі більшовицької партії, вірності комуністичним ідеалам. Було започатковане обов'язкове чотирикласне навчання.

На час голодомору 1932-33 рр. припали масові виїзди у міста цілих сімей. За таких умов підтримувати навчання було надзвичайно складно. Багато батьків не пускали своїх дітей до школи. У наступні роки становище вдалося нормалізувати. Наприкінці другої п'ятирічки в селі було завершено перехід до обов'язкової початкової освіти.

У 1937-38 рр. було відкрито першу середню школу. Але лише третина учнів мала змогу ходити до неї. Навчання в такій школі було платним. Помітно відчувався дефіцит вчителів із вищою освітою. Багато хто з кваліфікованих педагогів став жертвою сталінських репресій. В цей період припинилася українізація, тому в школі стало обов'язковим вивченням російської мови.

Таким чином освіта в 20-30 роки в селі Вищі Верещаки була покликана готувати молодь до роботи в сільській місцевості, рівень освіти був низький, розрахований на потреби колгоспів (радгоспів) у робочих руках. Школа давала лише достатній рівень знань і компетентностей. За спогадами Івана Карповича школярів, особливо старшокласників, використовували на сільськогосподарських роботах у колгоспі, весь вересень і жовтень, нехтуючи навчальним процесом.

Період 20-х років в історії України асоціюється з процесами колективізації боротьбою проти релігії, церкви, з репресіями проти заможного селянства (куркулів) З іншого боку порівняно з політикою воєнного комунізму розпочалися позитивні зрушення пов'язані з НЕПом, не можна не відмітити позитивних наслідків політики українізації, яка знаходила підтримку, перед усім, україномовних селян. В той же час розпочинається ідеологізація суспільного життя, тоталітарна політична система намагалася утвердити комуністичну ідеологію, але раціональний селянський розум не сприймав нових ідеологічних витворів радянської влади піонерії і комсомолу

У 1925-1926 років у с. Вищі Верещаки почалася діяльність піонерської організації та «жовтенят». До організації входили учні початкових класів центральної середньої школи села. Коли діти вступали до жовтенят, то кожному надавали нагрудний значок на якому був зображений малолітній В.І. Ленін. Гурт організації, який складався з п'яти учнів, називали «зірочками». Кожен з п'яти дітей обіймав певну посаду, наприклад, командир, квітникар, бібліотекар, садівник тощо. Діяльність велася переважно в ігровій формі, під супроводом вчителя та ватажка. У середній школі організовували «ленінські читання», кожного місяця обраний старшокласник приходив до класу і читав поезії про В. І. Леніна.

В підлітковому віці діти поступали в піонери, прийом в піонери супроводжувався урочистим ритуалом з прийняттям присяги. Текст присяги містив абзаци про відданість справі партії і комсомолу і був типовим документом тоталітарної епохи, призначення якого була ідеологічна обробка молоді. Коли учні переходили до середніх класів, вони ставали повноцінними піонерами. Учні мали свою піонерську форму. обов'язковою ознакою піонера була червона краватка (трикінцева, кожний кут якої символізував зв'язок партії, комсомольської та піонерської організації) та значок. Була і загальна форма, яка

складалася із білої чи блакитної сорочки, синіх штанів для хлопців та синьої спідниці для дівчат. Діяльність полягала в ідеалі піонерів полягала в тому, щоб допомагати безпритульним, виконувати різні господарські роботи, працювати на полях колгоспу допомагати людям похилого віку по господарству.

Але часто все виходило не так як потрібно. Як згадує житель с. Вищі Верещаки Конюх Юрій Миколайович: «Часто піонери робили те, чого їх не просили. Одного разу прийшли до мене на город, і побачили, що багато бур'янів. Не питавши дозволу, вони почали його виривати, але ж хлопці разом із ним повиривали і всю мою моркву». Отже діяльність піонерів не завжди закінчувалася позитивно.

Першим секретарем комсомольської організації в с. Вищі Верещаки був Здоровцов Максим Тодосійович. Один із жителів села Каракоць Микола свідчить: «У ті нелегкі роки комсомольців змушували підбирати колоски на полі, жуків довгоносиків на цукрових буряках, збирати металолом, прополювати сільськогосподарські культури тощо».

Наступним керівником комсомольців став Козенко Мусій Савович. За часів колективізації у селі налічувалося 7-8 комсомольців, віком від 14 до 28 років. За тим головою комсомольської організації села стає Висланько Іван Савович. Він був на посаді досить тривалий період від 30-х до 50-х рр. На той час на секретаря комсомолу переходила велика відповідальність: комуністична агітація, соціалістичне змагання тощо. Були обов'язкові комуністичні суботники (особливо перед днем народження В.І.Леніна), часто суботники та

недільники приурочували до релігійних свят, щоб відлучити селян від віри в Бога, привити атеїзм. Партія більшовиків розглядала комсомол як основний соціалістичний матеріал за допомогою якого можна «залатати всі суспільні діри», використовуючи політичну недосвідченість, малограмотність хлопців та дівчат. Значних утрат комсомольська організація зазнала внаслідок репресій.

Таким чином, із спогадів жителів села Вищі Верещаки постає село 20-х років, в якому з'являються піонери, комсомольці, проводиться боротьба проти церкви, союзники радянської влади були найбільш бідніші верстви населення села. Найбідніші селяни стали соціальною базою радянської влади в сільській місцевості, саме вони організовували комсомол, піонерію.

Мордуючи селянство голодомором, комуністичний режим не забував і про українську інтелігенцію, яка саме і очолювала процеси українізації, стимулювала національну свідомість українського народу, а відповідно і прагнення реального суверенітету. Масові репресії не тільки призвели до фізичного винищення найбільш активної та інтелектуальної частини нації, а й понівечили долю багатьох людей, пов'язаних родинними узами з репресованими – так званих «членів сімей ворогів народу», сприяли моральному розтлінню тих, кого терор не торкнувся. За розмахом знищення населення власної країни комуністичний терор не знає собі рівних у світовій історії. Він залишився в пам'яті людства під назвою Великого Терору.

Зі слів Нечепоренка Андрія Петровича: «Великим горем для багатьох жителів села Вищі Верещаки були репресії в 1936-37 рр. Вночі стукали у двері, заходив у хату дільничний міліціонер, з ним люди села (2-3 особи), які запрошувалися як поняті, починався обшук до мишачої нірки, усе в хаті перекидали. Нічого не знайшовши, пропонували голові сім'ї одягатись, іти з тими, хто приходив. Потім «трійка» виносила вирок. Людей висилали на Соловки, в Сибір, або розстрілювали. Дітей таких репресованих батьків, називали дочками або синами ворогів народу, переслідували. Передували арештам донесення, сфабриковані запродавцями, які за 30 карбованців (правда: символічна сума? «30 срібників») продавали живі душі.

У школі старшим піонервожатим тоді працював Оношенко Микита. Він свідчив, що і де робили його односельці. Такими ж були Коваленко Трохим, Іщенко Прокіп, Гуголько Єгор.

Першим у селі заарештували священника Чернецького Івана Федоровича. Сім'ю вигнали з хати, майно конфіскували. Дітям дозволили взяти лише торбинку сухарів. Так батько їх і не повернувся додому. Пізніше репресували учителя, завуча школи, Дніпровського Юрія Михайловича, активіста колективізації, який в громадянську війну боровся за радянську владу в армії Будьонного. Згодом арештам піддали учителів Ткаченка Івана Сосойовича, Савченка Петра, Іщенка Івана Кузьмовича. А вчителька Савченко Гаврина Кирилівна, підбравши з поля декілька качанів, отримала 5 років тюремного строку. Зараз їй пішов 97 рік (вона 1920 р. народження). Був ув'язнений у Лук'янівську тюрму Даниленко Андрій Васильович, лише через те, що одного разу публічно виступив проти комуністичної влади».

Отже, найбільше репресії в кінці 30-х років проводилося проти освічених людей, адже вони сприяли зростанню свідомості жителів села. Ці люди відкривали очі селянам на всі недоліки радянської влади, тому при першій же нагоді їх знищували.

З історії України відомо, що всі сфери культури в роки радянсько – німецької війни зазнали величезних людських, і матеріальних втрат, але найбільше постраждала освіта. Під час війни були вбиті і репресовані тисячі вчителів, зруйнували безліч шкіл, інших закладів освіти – саме з такими проблемами зіткнулася Україна в повоєнний період.

Село Вищі Верещаки після війни постало у значних руїнах, адже не далеко проходила лінія фронту. Не оминули руйнації і школу села. Після війни вона постала у майже повністю зруйнованому вигляді. Відбудували її у 1945 році, але через брак коштів і матеріалів, вчителів, вона почала діяти лише в наступному році.

Пелиха Оксана Петрівна, 1942 року народження, розповідає : «У післявоєнні роки умови для навчання були дуже погані, діти ходили голі і босі, у кожній сім'ї було від чотирьох до вісьмох дітей, найбільша сім'я складала одинадцять осіб. На той час, щоб піти в школу не було пристойного одягу, тому одягалися відповідно по черзі. Найбільша проблема була із взуттям, ходили переважно у поношених валянках чи чоботах, які були не практичними і дуже незручними.»

У селі знаходилося п'ять чотирирічних шкіл, одна восьмирічка і центральна школа-десятирічка Учні, що закінчували чотирьохрічні школи переводили до восьмирічної, де вони здобували базові знання, після восьмого класу навчання ставало платним, тому багато дітей не могли продовжувати ходити до школи. Учні, у яких батьки були спроможні платити за навчання, переводилися до центральної школи, у якій вони могли здобути повну середню освіту.

На той час у школі учителі були різні. В центральній, переважно були хороші вчителі, але в інших школах села, працювали неналежним чином. Могли часто не з'являтися на уроки, або приходити у нетверезому стані. Були такі вчителі, що били дітей указками через погану поведінку, або неналежну підготовку до уроку.

Отже, становище освіти у післявоєнний період в селі Вищі Верещаки було складним. Селяни жили в злиднях, було важко як у фінансовому так, і в моральному плані. Отримувати хорошу і якісну освіту не було можливості, адже не вистачало ні приладдя, ні досвідчених вчителів. Продовжувалася пропаганда комуністичних ідей, учням нав'язували політику радянської системи, тому вони йшли на повідку пропаганди.

Попри всі негаразди, пов'язані зі зміною політичних режимів які встановлювалися у ті часи, культура в селі Вищі Верещаки зберігала свій вплив. Люди просто жили цим, адже не можна уявити сільське життя без хороших пісень які так вливалися в душі пригніченого і сплюндрованого народу.

Зі спогадів Сухини Івана Карповича « У дні свят, у центрі села біля дерев'яної трибуни збиралися мешканці села на урочистий мітинг. Відкриття мітингу проводив голова сільської ради, яке розпочиналося виконанням гімну Радянської держави. Гімн виконувався сільським хором., розташованим біля трибуни. Перший ряд хору – жінки . В другому – чоловіки без головних уборів. Після

Фото 3. Сільський хор

промов, привітань відбувалося преміювання кращих працівників села. Ввечері проводилися святкові концерти в сільському клубі, який знаходився на розі шкільного двору. Часто в цьому клубі ставили п'єси».

Про одну з таких п'єс згадує вчителька-пенсіонерка Піхоцька Кіля Карпівна: «В клубі тому маленькому, що у кутку шкільної території, ставили п'єсу, як зветься не пам'ятаю. Але там була сценка: розстріл комунарів. Ми недорослі, зграйкою стояли на гальорці, бо на лавках сиділи дорослі люди. Освітлювався клуб лампами. Відкривається завіса. На сцені насипана горою земля, а за нею стоять комунари. Взятися за руки співають...»

Зі спогадів Сухина Івана Карповича : «Сільський клуб у той час був єдиним закладом культури. Згодом комплектується і бібліотека. В ній вечорами, у вихідні дні, було багато не тільки молоді, а й дорослих, людей похилого віку. В першій половині 30- х років почали демонструвати німі кінофільми, з яких запам'яталися про життя в колонії безпритульних, пам'ятаю головного героя Мустафу, «Трипільська трагедія», «Чапаєв».

При клубі був створений духовий оркестр. Часто оркестр виступав на комуністичних св'ятах та різних заходах, на похоронних церемоніях, за що оркестрантам навіть платили гроші.

Так в тому далекому минулому недостатній освітній рівень сільського населення компенсувався високою моральністю, відчуттям обов'язку, любові до свого краю, до України.

На початку 80-х у селі відкривається нова двоповерхова школа. Вона значно відрізнялася від центральної. Нова школа була більша, побудували великий спортзал в якому діти могли фізично розвиватися. Збільшилася кількість кабінетів, на відміну від центральної, двоповерхова мала велику їдальню. Було придбане обладнання для хімічного і фізичного кабінетів, це значно збільшили рівень пізнання для учнів. Біля школи зробили великий футбольний стадіон, гральні і спортивні майданчики, де діти могли проводити свій вільний час. На відміну від центральної школи, нова мала повноцінне опалення, адже раніше топили грубами. Були закуплені нові меблі: парти, стільці, столи тощо. Був побудований тир, де проводилися уроки військової підготовки, він був найкращим на весь районний центр.

Зі слів учня цієї школи Каракоця Анатолія Миколайовича, 1973 року народження: «Коли я перейшов в третій клас, то завершили будувати нову школу. Ця школа значно відрізнялася від центральної, були просторі класи, де вміщувалося значно більше дітей. Майже усі вчителі тепер мали вищу освіту, стало значно менше вчителів які вживали алкоголь, зменшилися випадки приниження і побиття дітей, могли лише потягати за волосся, або кинути крейду». – сміючись говорив Анатолій Миколайович

Продовжувалась пропаганда радянського режиму. Дітей змушували ходити на всі комуністичні свята, паради. На день народження В.І. Леніна усі учні розповідали вірші про вождя. У школі навіть був виділений спеціальний кабінет, де були портрети Леніна, комуністичні плакати і лозунги, вчителі називали цю кімнату «святою». Заборонялося малювати власноруч Леніна, щоб не сплюндрувати портрет великого вождя. Вчителі забороняли носити у школі хрестики, адже проходила пропаганда атеїзму. Багато часу приділялося патріотичному вихованню учнів. Проводилися комсомольські збори, де щоразу вчителі обговорювали поведінку учнів. По четвергах вранці класні керівники обов'язково проводили політ-виховну годину. На ній обговорювалися всі політичні події які відбувалися в країні за тиждень. Діти залучалися у різноманітні гуртки: шкільний хор, спортивні гуртки тощо. Одна з новинок яка з'явилася у школі це був урок військової підготовки, де старші учні марширували, училися стріляти і кидати гранати. Після 9 класу хлопці влітку перебували у сільському військовому таборі. У цей табір з'їжджалися з усього районного центру. Учні проходили різні випробування, бігали певну відстань у військовій амуніції, жили ми у старій школі, яка була для нас як казарма. Ще однією новинкою у школі була майстерня, яка знаходилася у підвалі. Закупили нові обладнання, верстати, інструменти, столи тощо.

Отже, нова школа, яка була побудована на початку 80-х років ХХ мала значний матеріальний прогрес. Вона в рази перегнала стару середню школу. У ній було все нове, починаючи від обладнання, закінчуючи самими вчителями. Але нажаль, продовжувалася комуністична пропаганда, яка порушувала світогляд учнів того періоду.

Таким чином, у 20 - 30 - ті роки ХХ століття в селі Вищі Верещаки був дуже низький рівень освіти. Проводилися чималі утиски та репресії з боку радянської влади, забирали все, що могли забрати. Утворювалися перші піонерські та комсомольські організації, які мали значний вплив на тогочасне населення. Комуністичний режим успішно проводив пропагандистську роботу, результати якої уже добре відклалися в підсвідомості простого селянського народу.

У повоєнний період було не легше. Руїни, страх, новий голодомор – все це посприяло на зупинку освіти та подальшої культури села. Не вистачало досвідчених і кваліфікованих вчителів, які могли б навчати дітей. Натомість, у більшості випадках викладали прості люди з базовою освітою. Непрофесійність призводила до побиття учнів через різні дрібниці. Вчителі могли спокійно приходити на уроки в стані алкогольного сп'яніння. Продовжувалася

радянська пропаганда, через що у людей відбирали власну думку і нищили особистість в цілому. Незважаючи на те, люди приділяли багато часу культурі. Створювалися хори, ансамблі, духові оркестри. Селяни намагалися зберегти в собі українську культуру.

Список використаних джерел:

1. *Бібліотечні архіви села Вищі Верещаки.*
2. Сухина І. К. Завжди в строю / І. К. Сухина. – Олександрія, 2007. – 48 с.
3. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Кіровоградська область. Інститут історії. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. – 816 с.
4. Усні розповіді Пелихи Оксани Петрівни, Здоровцова Максима Дотосійовича, Каракоця Анатолія Миколайовича, Каракоця Миколи Трохимовича, Піхоцької Кілі Карпівної та Сухини Івана Карповича (*Записані Караковцем Д.А.*)

*Карпенко Андрій Володимирович, слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Алексєнко Ірина Вікторівна, д.п.н., проф.*

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬО-ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ: УКРАЇНА ТА СВІТ

Розвиток України, у загальному контексті європейської інтеграції, та приєднання України до Болонського процесу, передбачає розбудову національної системи вищої освіти з урахуванням загальних принципів побудови систем вищої освіти Європейських країн. Процеси інтеграції України до світового освітнього простору зумовлюють необхідність підготовки фахівців високого рівня, здатного до реалізації усіх видів професійної діяльності, зокрема, дослідницької.

Концепції університетської педагогічної освіти є предметом дослідження таких науковців як: А. М. Алексюк, Л. С. Нечепоренко, В. В. Сагарда, О. В. Глузман, В.І.Луговий, В. К.Майборода, Л. П. Пуховська, В. Є. Берека, В. І. Бондар, О. Г. Мороз, З. І. Сліпкань та інші.

Основним змістом діяльності вищих навчальних закладів України стає формування нового освітньо-виховного середовища, що передбачає: зміну організації і змісту освіти з метою інтеграції у світовий освітній простір; оптимізації кадрового забезпечення та комплексного вдосконалення професійної майстерності педагогів, через опанування інноваційними і дослідно-експериментальними видами діяльності, на досвіді Європейських країн.

Так, наприклад у Італії вища освіта має гіпертрофований університетський і малий не університетський сектори, більшість закладів державні. На університети покладено здійснення розвитку наукових

досліджень; складання плану розвитку університетів; розподілення коштів між закладами згідно з критеріями закону; координування участі Італії у міжнародних програмах.

Вищі навчальні заклади у Латвії мають університетський та неуніверситетський тип. Професійна вища освіта представлена першим рівнем вищої професійної освіти, виконання програми якого призведе до встановлення IV рівня професійної кваліфікації, а також другим рівнем, що забезпечує високу професійну кваліфікацію та можливість проведення науково - дослідних досліджень у певній галузі. Тривалість таких програм не менше чотирьох років.

Вища освіта Німеччини поділяється на такі групи: університети (класичні, технічні, загальноосвітні), а також спеціалізовані заклади університетського рівня (вищі школи для підготовки вчителів, теологів, лікарів тощо) (група А); вищі фахові школи зі спеціалізованою фаховою підготовкою, (група В); вищі школи (коледжі) мистецтв і музики (група С).

Університети (Wissenschaftliche Hochschulen) об'єднують заклади трьох типів. Більшість має класичну структуру та такі завдання: проведення наукових досліджень, навчання, підготовка кадрів вищої кваліфікації, присудження хабілітації (докторат-2) для заміщення посад завідувачів кафедр. Стандартне навчання триває щонайменше чотири роки. Педагогічні вищі педшколи готують учителів для нижчих рівнів освіти та спеціалізованих шкіл. Злиті з університетами, збереглися як окремий вид лише у трьох землях (Баден-Вюртемберг, Шлезвінг -Гольштейн, Тюрінгія).

Отже, з вищесказаного можна побачити, що освітня та наукова діяльність Європейських вищів полягає у застосуванні дослідницької ініціативи студентів, тобто направлення їх на пошукові роботи, що закладають основу для подальшого осмислення і розвитку правових знань, успішного застосування набутих знань на практиці. Впровадження інноваційних технологій у навчальний процес допомагає готувати висококваліфікованих, конкурентноспроможних спеціалістів, здатних виконувати складні науково-дослідницькі, фахово-прикладні й творчі завдання.

Звісно, що робота, яку виконують слухачі магістратури українських вишів, далека від серйозної науки, про те їй властиві багато ознак науковості: так слухачі магістратури під керівництвом наукового керівника визначають апарат дослідження; роботу проводять на основі глибокого аналізу явища, яке підлягає дослідженню; за допомогою відомих методик визначають рівень і характер впливу причин на явище, яке вивчають; здійснюють аналіз отриманих результатів; роблять висновки, презентують роботу.

Результатом є проведення дослідження, виступи на науково - практичних конференціях, публікації в наукових виданнях та ін. Ефективність таких заходів залежить від цінностей та установок слухачів магістратури: упевненість у необхідності проведення дослідження, високий рівень теоретичних знань, дослідницькі компетенції молодих науковців та ін[5]

Наукової роботи слухачів магістратури педагогічної освіти належить науковому товариству магістрантів, студентів (курсантів, слухачів), аспірантів,

докторантів і молодих вчених, яке є частиною системи громадського самоврядування в університеті та об'єднує молодих науковців, які беруть участь у науково-організаційній та дослідній роботі кафедральних проблемних груп і гуртків, наукових структурних підрозділів університету (центрів, лабораторій) [2]

Наукове товариство об'єднує слухачів магістратури університету, які займаються науковою роботою незалежно від її напрямів і форм. Брати участь у роботі наукового товариства може будь-який магістрант, який виявляє здібності до науково-дослідної діяльності. Координує цю роботу рада наукового товариства, що складається з викладачів – керівників наукових товариств інститутів. Члени ради допомагають в організації магістрантських конференцій, олімпіад, конкурсів, підготовці запитів для отримання грантів, відборі кращих майбутніх магістрів для участі в наукових заходах.[4]

Тому, науково-дослідна діяльність слухачів магістратури спрямована на розвиток у майбутніх педагогів та науковців здібностей до пошукової, дослідницької діяльності, творчого розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх закладах, а також формування вмій та навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних питань навчання і виховання.

Отже, удосконалення й модернізація системи фахової підготовки у вищих навчальних закладах України є надзвичайно важливою науково-освітньою проблемою, яка має вирішуватись на державному рівні з урахуванням зарубіжного освітнього досвіду.

Створення інноваційного науково-освітнього середовища у вищій школі передбачає якісне оновлення змісту і форм навчання через органічне поєднання навчальної і науково – дослідницької роботи, теорії з практикою, класичних методів викладання з інноваційними, широкою та фундаментальною підготовки фахівців із вузькопрофільною спеціалізацією, що дозволить забезпечити універсальність, багатоплановість, гнучкість та ефективність сучасного навчального процесу.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
2. Український тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// language.br.com.ua/](http://language.br.com.ua/).
3. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури/ С. С. Вітвицька. – 2-е видання. – Київ: Центр учбової літератури, 2011.– 384 с.
4. Вітвицька С. С. Педагогічна підготовка магістрів в умовах ступеневої освіти: теоретико-методологічний аспект: Монографія / С. С. Вітвицька. – Житомир: Видавництво: ЖДУ імені І.Франка, 2009. – 436 с
5. Освіта ХХІ століття : професійно-педагогічний аспект : Збірник науково-методичних праць студентів магістратури / За заг. ред. проф. С.С. Вітвицької, доцента кафедри педагогіки Н.М. Мирончук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 240 с.

*Кісіль Роман Любомирович, студент II курсу магістратури,
Інститут гуманітарних і соціальних наук
Національного університету «Львівська політехніка»*

МІГРАЦІЙНА КРИЗА ЯК НОВІТНЯ ЗАГРОЗА БЕЗПЕЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Питання міграційної кризи сьогодні є на порядку денному у більшості країн Європейського Союзу, адже держави переживають чергову хвилю міграції, яка несе зміну демографічної ситуації в країнах ЄС, а також загострює проблему інтеграції мігрантів. Країни ЄС зіткнулися з величезним припливом мігрантів з охоплених конфліктами країн Близького Сходу, Африки та Азії. Політика «відкритих дверей» для біженців розколює уряди сучасних європейських країн. Економічний та політичний тягар віддаляє країни ЄС одна від одної.

Конфлікт в Сирії продовжує залишатися найбільшим рушієм міграції. Тривале насильство в Афганістані та Іраку, зловживання владою в Еритреї, військова агресія Росії в Україні, а також бідність в Косово ведуть людей до пошуку нового житла у інших країнах. Більше мільйона мігрантів та біженців перейшли до Європи у 2015 році, що спричинило міграційну кризу в ЄС. Сьогодні Німеччина отримала найбільшу кількість нових заявок на отримання статусу біженця (більш ніж 476 000 тис. осіб.). Однак статистика свідчить, що прибуло набагато більше людей - німецькі чиновники заявили, що в Німеччині система «EASY», для підрахунку та розподілу людей, налічує більше ніж мільйон осіб до того, як вони подадуть заявку на отримання притулку. Угорщина перейшла на друге місце для подання заяв про надання притулку, оскільки більше мігрантів здійснили подорож по суші через Грецію та Західні Балкани. До кінця грудня було заявлено 177 130 тис. звернень для отримання притулку [4].

Напруженість в ЄС зростає через непропорційний тягар деяких країн, особливо країн, куди прибуває більшість мігрантів: Греція, Італія та Угорщина. У серпні 2017 р. сім африканських і європейських лідерів зустрілися в Парижі, щоб побудувати нові відносини, спрямовані на зменшення міграції в Європу з Північної Африки в обмін на допомогу державам, в яких відбуваються конфлікти. Лідери Франції, Німеччини, Італії та Іспанії погодилися, щоб надати допомогу Чад і Нігер з охорони кордону, щоб зменшити потік мігрантів через Лівію і через Середземне море.

У багатьох країнах «третього світу» на фоні збройних конфліктів відзначається також глибока економічна криза, що супроводжується низьким рівнем ВВП, відсталою матеріально-технічною базою у промисловому секторі і екстенсивним сільським господарством, низьким рівнем заробітної плати, високим безробіттям і вимушеною неповною зайнятістю, поширенням бідності та значним рівнем майнового розшарування населення. Звісно, більшість показників соціально-економічного розвитку таких неблагополучних країн

знаходяться далеко від європейських стандартів, що спонукає громадян до нелегальної міграції навіть ціною власного життя.

Однак, остання хвиля міграції починаючи з 2015 р. і до сьогоднішніх днів свідчить про значне погіршення ситуації з біженцями: неконтрольованість кількості мігрантів, теракти за їхньою участю, випадки етнополітичного, релігійного тероризму. Мігранти сьогодні становлять одну з важливих загроз безпеці об'єднаної Європи. До ЄС прибувають мігранти з країн Азії та Північної Африки які не лише вимагають допомоги, але й ворожо ставляться до країн ЄС, бо вважають, що саме втручання країн Європи та США у внутрішні справи їх батьківщин призвело до руйнування держав, громадянських війн та суттєвого погіршення рівня життя населення.

Для врегулювання міграційної кризи в країнах ЄС, Європейська Комісія запропонувала 10-ступневу програму, яка передбачала роботу Європейської служби притулку (EASO) з Європолем (правоохоронним органом ЄС), Frontex (Європейська прикордонна служба) та Євроюстом розгорнути команди в Італії та Греції для спільної обробки заяв про надання притулку; агенції також співпрацюють у боротьбі з контрабандою товарів та людей [1].

У травні 2016 р. було розпочато Європейську програму міграції, яка визначає комплексний підхід до поліпшення управління міграцією. Європейська Рада схвалила морську операцію ЄС (операція «Софія») для запобігання та протидії контрабанді у південно-центральному Середземному морі. У вересні того року ЄС оголосив пропозицію щодо надзвичайного переселення для 160 000 біженців (на основі нових критеріїв розподілу населення, ВВП, середньої кількості минулих заяв про надання притулку та рівнях безробіття в країні призначення); постійний механізм переміщення для всіх держав-членів; і єдиний європейський перелік «безпечних країн» походження. Процес відбувається на зародковому етапі та є все ще «недостатнім» для вирішення масштабів проблеми. До кінця 2016 року було переселено менш ніж 300 чоловік із запланованих 160 000. Крім того, зараз деякі країни висловлюють заклик до пропозицій ЄС, ввівши обмеження на кількість шукачів притулку, які вони готові взяти.

Окрім заходів щодо переселення, держави-члени ЄС нададуть робочим групам національних експертів та допоміжні групи для роботи в так званих точках доступу, допомагаючи країнам-учасникам прискорити перевірку біженців, надавати інформацію та допомогу заявникам на міжнародний захист та надавати підтримку підготовка та виконання зворотніх операцій [3].

ЄС також надав 1,7 млрд. євро у фінансуванні державам-членів ЄС на 2015 та 2016 роки, щоб допомогти найбільш постраждалим країнам, збільшити фінансування відповідних агентств ЄС та сприяти зусиллям, УВКБ та інші організації допомоги, спрямованих на негайне надання допомоги біженцям та вирішення корінних причин кризи на Близькому Сході та в Африці. Наприклад, Цільовий фонд надзвичайних ситуацій для Африки має на меті посилити соціально-економічний розвиток в окремих африканських регіонах, щоб

поставити неврегульовану міграцію до ЄС. Аналогічний фонд був створений для Сирії.

У грудні 2016 р. ЄС оголосив про плани створення нової європейської прикордонної та берегової охорони. І це було затверджено урядами та розширили повноваження для Frontex, у тому числі надало 1,5 тис. сил швидкого реагування, які мають можливість «негайно втрутитися в кризові ситуації» та розмістили прикордонників з резервного фонду, взятого з інших національних сил прикордонників [2].

Дана програма включає низку заходів, спрямованих на: легальний прийом біженців напряму з прикордонних країн із належним рівнем безпеки (адже встановлюючи міграційний ліміт, кожна країна бере на себе офіційні зобов'язання прийняти щорічно певну кількість біженців, міграційні потоки пропорційно розподіляються між країнами світу, не створюючи надмірного навантаження на економічну систему окремих європейських держав, з одного боку, а з іншого – більшість біженців розуміють, що у них є високі шанси потрапити в Європу легально й отримати при цьому статус біженця.

Отже, неефективна міграційна політика у ряді європейських держав призвела до загострення міжетнічних та соціальних проблем. Практика показує, що вже традиційними стали у країнах Європи закриті національні групи, представники яких здійснюють масові бунти, що мають етнічний чи релігійний характер, також помітно зростає організована етнічна злочинність. Політика «відкритих дверей», котра надає змогу біженцям прибувати з більшою кількістю, є наслідком міграційної кризи та створює нову загрозу безпеці європейського союзу. Це питання необхідно вирішувати і знаходити дієві методи боротьби з подолання кризи. Водночас європейські країни дотримуються досить різних політичних поглядів щодо питань нелегальної міграції оскільки понад усе ставлять питання власної безпеки й національних інтересів, але за відсутності комплексної європейської програми надання притулку біженцям кожна країна не в змозі впоратися з даною проблемою самотійно.

Список використаних джерел

1. Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://frontex.europa.eu>.
2. Statistical office of the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
3. Мельникова К. Криза солідарності. Країни ЄС посварилися через квоти на прийняття мігрантів / К. Мельникова // Закон і Бізнес. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/117121kraini_es_posvarilisya_cherez_kvoti_na_migrantiv.html.
4. Ленглі Е. Чому біженці так прагнуть до Німеччини? / Е. Ленглі, К. Каплюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dw.com/uk/a-18693203>.

*Лахай Станіслав Йосипович, слухач магістратури
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Алексєєнко Ірина Вікторівна, д.п.н., проф.*

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВІДОМЧОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ МВС УКРАЇНИ: КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ

Суттєві зміни в системі державних органів, установ, організацій та підходів до їх розуміння пов'язані не лише із інтеграцією України до європейського правового простору, але і з загальним стрімким розвитком суспільних відносин в нашій державі. Один з пріоритетних та найбільш обговорюваних у суспільстві векторів – це реформа МВС України 2015 року був прийнятий та введений в дію Закон України «Про Національну поліцію» [1]. Отже, одним із питань, які потребують свого вирішення в умовах сьогодення, є визначення особливостей реформування Національної поліції України та якісний підбір поліцейських кадрів.

Можна зазначити, що освітянські проблеми МВС України були предметом дослідження ряду вчених серед яких О.М Бандурка, В.С Венедіктов, М.І. Іншин, І.М. Совгір, В.В. Посметний та ін.. Але особливості саме сьогоденніх реалій реформування системи відомчої освіти не могли ними бути тоді дослідженими з об'єктивних причин. Тому метою статті є дослідження та пошук відповіді на питання: яка система поліцейської освіти є найбільш оптимальною в умовах реформи, і де місце в цій системі вказаних відомчих вищих навчальних закладів при МВС.

Особливої уваги та докорінної реформи потребує і відомча першопочаткова освіта, більшість закладів якої приєднано і уведено в структуру вищих навчальних закладів МВС України. Адже в європейських державах, США, Канаді першопочаткова поліцейська освіта є базовою і обов'язковою для кожного поліцейського. Поліція США, як правило, власної бази підготовки кадрів не має, та намагається передусім рекрутувати фахівців, які отримали відповідну освіту в коледжах або університетах. Широку мережу поліцейських академій в якості такої бази розглядати не можна, оскільки структурно вони не входять до поліцейського департаменту, є організаційно та фінансово самостійними, будучи всього лише своєрідними центрами первинної підготовки цивільних фахівців з тим, щоб вони могли отримати ліцензію на право здійснення поліцейської діяльності.

Щодо професійної підготовки керівних кадрів для органів внутрішніх справ, то тут варто звернути увагу на думки визнаного авторитета в даній галузі – Бандурки О.М., який зазначає, що досі не склалася система професійної підготовки керівних кадрів, невід'ємними елементами якої є підсистеми підвищення кваліфікації та перепідготовки [2].

Враховуючи недоліки правоохоронної системи України було розроблено та затверджено на засіданні Кабінету Міністрів України Концепцію та

Стратегію реформування МВС від 25.11.2016 року [3]. Ці документи містять основоположні засади, принципи, цілі та напрямки реформування Національної поліції України .

Так, на сьогодні існує чіткий напрямок розвитку відомчої освіти базується він на Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правників відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії.

Так, правничими професіями визначені: суддя, адвокат, прокурор, нотаріус [4]. Варто зазначити, що реформування правничої освіти серед переліку юридичних професій немає поліцейських, тобто необхідність юридичної освіти у поліцейського ставиться під питання.

Також за необхідне, вважаю зазначити, що в Законі України «Про вищу освіту» у частині 4 статті 13 «Повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки, інших органів, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади» закріплює, що державні органи, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, мають право своїми актами встановлювати особливі вимоги до: 1) управління відповідним вищим навчальним закладом зі специфічними умовами навчання; 2) діяльності та повноважень вченої ради; 3) кандидатів на посади керівників відповідних вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, їх структурних підрозділів та порядку їх призначення; 4) практичної підготовки осіб, які навчаються у відповідних навчальних закладах зі специфічними умовами навчання; 5) порядку заміщення вакантних посад командування і науково-педагогічних працівників; 6) реалізації прав і обов'язків наукових і науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання; 7) порядку відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання; 8) підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів в аспірантурі (ад'юнктурі) та докторантурі відповідних вищих навчальних закладів [5].

Подальше впровадження реформи відомчої освіти МВС повинно проводитися на основі наукових розробок, які б максимально гармонійно враховували національні та зарубіжні здобутки в даній сфері. Також важливо врахувати, що ці реформи повинні проводитися в комплексі з системними змінами усієї структури МВС України.

Одночас з реформою відомчої освіти МВС повинні проходити суттєві зміни і в практичних підрозділах МВС, спрямовані на підняття авторитету та престижу працівника поліції. Лише такий підхід до поліції та правоохоронної системи загалом, дозволить зменшити плинність кадрів та постійну потребу у їх заміщенні. В кінцевому результаті такі заходи дозволять скоротити кількість навчальних закладів МВС та переорієнтувати їх на забезпечення поліції не кількісними, а більш якісними кадрами.

Слід зауважити, що нормативного закріплення на відомчому рівні вимагає, в першу чергу, визначення мережі навчальних закладів, освітніх рівнів підготовки і

особливостей підготовки кадрів у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання, які належать до сфери управління МВС України.

Підсумовуючи, треба відзначити, що Україна отримала ще один історичний шанс на побудову цивілізованої, демократичної та правової держави. Реалізувати його доведеться в надзвичайно складних умовах війни, які ні в якому разі не повинні бути причиною затримки чи скасування реформ. Ефективна реформа МВС України та відомчої освіти є ключовим елементом національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.

2. Бандурка О.М. До проблеми спеціальної підготовки керівників / Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 14 берез. 2014 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2014. – С. 186–187.

3. Уряд затвердив Концепцію і Стратегію реформування МВС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247699642&cat_id=244274160.

4. Проект Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://goo.gl/qJ7QWY>.

5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України від 19.09.2014. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.

Мельник Олександра Андріївна, студентка архітектурного ф-ту

Наук. керівник: Деревінський Василь Федорович, д.і.н., проф.

Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРОБЛЕМИ СІЛЬСЬКОГО ТА ДРІБНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Сільське господарство - одна з найважливіших галузей виробничої сфери, яке займається вирощуванням сільськогосподарських культур і розведенням тварин для забезпечення населення продуктами харчування, а промисловості - сировиною. Головним засобом виробництва у сільському господарстві є земля. Одночасно вона є і предметом праці, який завдяки родючості дає можливість вирощувати культурні рослини. Тобто земля є природним ресурсом, на якому базується сільськогосподарське виробництво.

З огляду на те, що Україна є великою сільськогосподарською державою і провідним постачальником продовольства в світі, вона знаходиться в центрі уваги міжнародної спільноти. У цій країні повним ходом йде оновлення і модернізація методів ведення сільського господарства, а також політики,

законодавства та виробничо-збутових ланцюжків, які мають вплив на виробників і на споживачів сільськогосподарської продукції.

Мало хто знає про те, що в Україні 90 відсотків овочів і фруктів і 80 відсотків молока виробляється дрібними фермами та селянськими господарствами. Необхідно відзначити, що в Україні до дрібних ферм відносяться будь-які селянські господарства, площа яких становить від 5 до 3 000 гектарів. У будь-якому випадку, в основному на чолі українських ферм стоять досвідчені керівники або сім'ї, що займають значну частку ринку. Однак вони стикаються з серйозними проблемами. Головними проблемами є: доступ до землі, доступність кредитів(для дрібних селянських господарств), нерозвинена інфраструктура: відсутність складських приміщень і ринкової інфраструктури, необхідність відповідності стандартам якості і безпеки продовольчої продукції, що йде на експорт.

В районі збройного конфлікту в Донецьку і Луганську перебувають тисячі селянських господарств. Яким чином вони виживають? Селянські господарства по обидві сторони від лінії конфлікту знаходяться в дуже складній ситуації, але з різних причин. Господарства, що знаходяться в підконтрольній уряду зоні, втратили російський ринок збуту, і також втратили ринки збуту у містах Луганську та Донецьку.

Позитивним є те, що Міністерство аграрної політики і продовольства України на даний момент приділяє особливу увагу розвитку дрібних фермерських господарств. У минулому підтримка надавалася великому агропромислому виробництву, але зараз відбувається зміна пріоритетів. Поточна програма спрямована на розвиток певних категорій дрібних фермерських господарств. Але так як більша частина території України практично не постраждала від збройного конфлікту, фермерам з постраждалих районів не просто знайти нові внутрішні ринки збуту через існуючу конкуренцію.

Українські виробники молочної продукції в даний час відчувають великі труднощі з пошуком ринків збуту. Багато країн Європи стикаються з тією ж проблемою: у нас спостерігається перевиробництво молочної продукції. У багатьох європейських країнах виробники зараз отримують за продаж своєї продукції 50 відсотків від того, що отримували два роки тому; а багато хто з них були витіснені з бізнесу. В Україні також стоїть питання перетворення молочних господарств з метою підвищення їх ефективності та перекладу на використання ефективних технологій виробництва. Це болючий процес, який повинен бути здійснений. Навіщо? Щоб зробити їх економічно доцільними.

Було б помилкою звертати увагу тільки на великих виробників. Що в цьому випадку відбувається з сільськогосподарськими районами? Якщо у нас будуть існувати лише крупні господарства, ми отримаємо пусті міста в сільській місцевості, безробіття та відтоки населення. Підтримка мелких фермерських господарств є найважливішою стратегією підтримання життя на селі та розвитку сільських районів.

Більшість українських виробників молочної продукції не зможуть зробити інвестиції, необхідні для забезпечення їх конкурентоспроможності, якщо будуть як

і раніше боротися поодиночі. Багато країн Європи стикаються з тією ж проблемою: у нас спостерігається перевиробництво молочної продукції. У багатьох європейських країнах виробники зараз отримують за продаж своєї продукції 50 відсотків від того, що отримували два роки тому; а багато хто з них були витіснені з бізнесу. В Україні також стоїть питання перетворення молочних господарств з метою підвищення їх ефективності та перекладу на використання ефективних технологій виробництва. Це болючий процес, який повинен бути здійснений. Для чого це потрібно? Щоб зробити їх економічно доцільними.

Однією з головних проблем розвитку сільського господарства є екологічність. Тож як справи з екологією в Україні? Наскільки серйозні проблеми існують?

Існують серйозні побоювання. Наприклад, деградація і ерозія ґрунтів, викликана поганим станом вітрозахисних лісосмуг. Іригаційна інфраструктура зношується і технологічно застаріла, що означає марнування водних ресурсів. Крім того, існує проблема забруднення вод, викликана недоліками в управлінні каналізаційними системами, а також зараження ґрунтів та води через неправильне використання хімічних добрив.

Україна є одним з найбільших ринків заборонених пестицидів. Їх використання може призвести до накопичення залишків пестицидів в ґрунті і воді і, отже, в сільськогосподарської продукції. Це негативно позначається на їх збуті.

Країна потребує прийняття стратегії реагування на кліматичні зміни, а це означає роботу за двома основними напрямками діяльності. Перше - забезпечення адаптації сільського господарства до більш високих температур і інших наслідків зміни клімату. Друге - зміна методів ведення сільського господарства з метою зниження частки галузі в викидах парникових газів. ФАО спільно з Україною та багатьма іншими країнами працює над впровадженням кліматично оптимізованих методів ведення сільського господарства - ресурсозберігаючого сільського господарства, наприклад, використовуючи технологію зниженою або нульового обробітку ґрунту. Зазначені зміни буде не просто впровадити власникам дрібних селянських господарств.

Хочу розповісти свої думки щодо майбутнього сільського господарства України, які у нас є перспективи та досягнення вже на даному етапі.

Україна має в своєму розпорядженні 30 відсотів всього світового чорнозему, і це надзвичайно позитивна відправна точка. Сільське господарство, як і раніше буде одним з ключових чинників української економіки. Все пов'язане із сільськогосподарською галуззю - переробка, торгівля, постачання сировини - має тут величезний потенціал. У молочній промисловості виробничий потенціал все ще дуже високий. Зерна може проводитися ще більше, ніж виробляється в даний час. За виробництвом соняшнику Україна вже займає перше місце в світі.

Проте, щоб залишатися конкурентоспроможною і забезпечувати сталий розвиток, Україна потребує розвитку інфраструктури, проведенні досліджень і розробок, організації систем навчання, поліпшення виробництва насіння, а також в прийнятті державної політики, що стимулює розвиток сільського господарства. Сільським виробникам необхідно забезпечити доступ до земельного ринку з однозначними правилами гри, і в доступ до джерел фінансування.

Незважаючи на всі існуючі проблеми, я з великим оптимізмом дивлюся на майбутнє українського сільського господарства. Сподіваюсь, що Україна буде ключовим гравцем у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки, все ж таки підвищиться рівень сільського господарства й Україна стане кращим світовим партнером.

Список використаних джерел:

1. Сельское хозяйство Украины – чего ждать в будущем? [Електронний ресурс] / Інтерв'ю з координатором регіональних стратегічних програм FAO в Європі та Центральній Азії Р. Йеле. – Режим доступу : <http://www.fao.org/europe/news/detail-news/ru/c/447171/>.

*Мельник Софія Іванівна, студентка будівельного фак-ту (ПЦБ-45)
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ В СОЦІОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Соціологи впродовж тривалого часу вивчали переважно незмінні, сталі процеси, сформовані інституції та структури. Сьогодні ж необхідно вивчати нестійкі соціально-політичні стани, різноманітні перехідні процеси, які радикально змінюють спосіб поведінки індивіда, оскільки сучасний світ дедалі частіше характеризується як мінливий.

Соціальна зміна — це перехід соціального суб'єкта з одного стану в інший, істотна трансформація соціальної організації, соціальних інститутів. Соціальні зміни виявляються у виникненні, деформації та зникненні певних елементів соціальної системи, трансформації її внутрішніх та зовнішніх зв'язків. Зміни в окремих соціальних структурах становлять зміст їх функціонування, а зміни в соціальній системі в цілому — зміст її розвитку.

Термін "соціальна зміна" був введений у науковий обіг 1923 р. американським соціологом У. Огберном в його книзі "Соціальна зміна". У вітчизняній соціології дане поняття вживалось рідко. Поширенішим було поняття "соціальний прогрес".

Перші соціологічні спроби пояснити зміни, що відбуваються у суспільстві, пов'язані з ім'ям О. Конта, який виокремив такі галузі науки як соціальну статистику та соціальну динаміку. Проте О. Конт, як і більшість мислителів XVIII — першої половини XIX ст. (Ж. Кондорсе, К. Сен-Сімон, Г. Спенсер та інші), соціальну зміну виразив через ідею прогресу, ототожнюючи соціальну динаміку з соціальним поступом.

Характерною рисою еволюціоністських теорій було визнання закономірності, природності, необхідності, спрямованості, тривалості змін. Розвиток людства вчені уявляли як прямолінійний процес руху людських суспільств від простого до складного. Цей рух є постійним та незворотнім. О. Конт, Г. Спенсер та інші вчені зосереджували увагу на визначенні стадій, етапів, які має пройти суспільство на шляху прямолінійного сходження до

досконаліших форм і структур, а не на природні зміни, як основу цього процесу. Наприклад, Г. Спенсер вважав, що суть еволюційних змін та прогресу полягає в ускладненні суспільства, у посиленні його диференціації, відмиранні непридатних соціальних інститутів, культур. Інакше кажучи, еволюціоністи не виділяли зміни як об'єкт самостійного дослідження. Теорію класичного еволюціонізму досить часто критикують. Оскільки історичні події часто мають обмежений та випадковий характер, одні стадії розвитку соціальних систем можуть бути пропущені, а інші прискорені. Наприклад, більшість європейських країн у своєму розвитку минули стадію рабства, а країни Сходу та Азії не можна оцінювати за єдиною шкалою розвитку та зрілості західних країн. Також не можна ототожнювати еволюцію з прогресом, оскільки багато суспільств в результаті соціальних змін опиняються в кризовому стані або деградують. Загалом класичний еволюціонізм по суті виключає людський фактор у соціальних змінах. Водночас ці теорії сприяли визначенню деяких характеристик соціальних змін, її головних параметрів, які використовують сучасні дослідники.

Витоки формування сучасного теоретичного бачення соціальних змін пов'язують з загальносоціологічними теоріями К. Маркса, М. Вебера, Е. Дюркгейма. Величезне значення для становлення сучасної теорії соціальних змін мали концепції соціокультурного розвитку людства, розроблені О. Шпенглером, А. Тойнбі, теорія соціокультурної динаміки П. Сорокіна. У своїх працях вони намагалися протиставити соціальному прогресу власне бачення світу як складної взаємодії культур, порушували питання про багатоманітність всесвітньо-історичного процесу, альтернативність соціокультурного розвитку.

Формування концептуальних засад теорії соціальних змін пов'язане з другою половиною ХХ ст. Зокрема, дану проблему вивчали Р. Дарендорф, Л. Козер, У. Мур, Н. Смелзер та інші. Головна особливість сучасних поглядів на цю проблему полягає у тому, що соціальні зміни як головний об'єкт дослідження розглядають поза контекстом глобальних схем.

Виділяють такі теорії соціальних змін:

Еволюційна модель

Більшість соціологічних теорій ХІХ ст. виходили з ідеї, що соціальна еволюція аналогічна еволюції біологічній. Так, Герберт Спенсер, наполягав на тому, що держава не повинна втручатися у суспільне життя, щоб не порушити вільного природного суспільного поступу. Він вважав "боротьбу за існування" і "виживання найбільш пристосованих" основними законами природи і прирівнював цю боротьбу до "вільної конкуренції": найбільш пристосовані індивіди і соціальні інститути виживуть, а непристосовані — з часом звикнуть.

Найбільш яскравим послідовником Спенсера в розробці теорії соціальних змін був американський соціолог Лестер Уорд. Він наповнив концепцію еволюціонізму гуманістичним змістом, вважаючи, що в основу теорії мають бути покладені принципи не "біології", а "психології", оскільки люди є не об'єктами, а суб'єктами соціальних змін. Тобто суспільне життя відрізняється від природних процесів тим, що воно регулюється волею людини. Таким

чином, природний розвиток залежить від людської волі і розуму. Якщо для природи характерна стихійна (сліпа) еволюція — "генезис", то для суспільства — "телезис" (запланована, керована).

Більшість сучасних науковців дотримуються концепції, що еволюція не є односторонньо спрямованою, а відбувається одночасно у багатьох напрямках. Вони також визнають, що зміни не обов'язково передбачають прогрес. Сучасні американські соціологи Герхард і Джін Ленські вважають, що зміни в соціальній організації суспільства не завжди приносять людству більше щастя чи задоволення. На їхню думку, еволюція суспільства залежить, насамперед, від рівня розвитку технології і способу економічного виробництва, а не від загадкових законів природи і тому кожному суспільству властиві власні шляхи розвитку.

Циклічна модель

Прихильники такого підходу вважають, що лінійного прогресу не існує, а натомість є цивілізаційні цикли, у межах яких повторюється історія. Протягом усієї історії людства існує певна кількість цивілізацій (Освальд Шпенглер у книзі "Занепад Європи" виділяє вісім цивілізацій, а Арнольд Тойнбі в праці "Осягнення історії" — 37).

Функціоналістська модель

Її найвідомішим представником є Толкотт Парсонс. Для цієї моделі центральним є поняття суспільства як системи взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів. Ця система прагне до рівноваги. Зміни відбуваються тоді, коли рівновага порушується: система змушена відновлювати рівновагу. Суспільства є консервативними і не сприймають зміни, які виводять їх із стану рівноваги.

Поштовх до соціальних змін виходить від матеріальної культури, нематеріальна культура змушена на них реагувати. Наприклад, винахід автомобіля привів до ряду соціальних змін: з'явилися нові галузі виробництва, автомобільні шляхи, нові форми архітектури, новий стиль життя, нові проблеми, одна з яких — забруднення навколишнього середовища.

Конфліктологічна модель

Ортодоксальні марксистки вважають джерелом розвитку суспільства класову боротьбу експлуатованих проти експлуататорів. Результатом зіткнення антагоністичних класів є не компроміс, а цілком новий, народжений у боротьбі, суспільний лад.

Одним з найскладніших та дискусійних є питання про причини та фактори соціальних змін, про що свідчать різні погляди вчених. Наприклад, О. Конт вважав, що основним фактором еволюційних змін є прогрес у наукових знаннях. Г. Спенсер вбачав причину соціальних змін суспільства в його ускладненні та посиленні диференціації. Е. Дюркгейм в якості основних факторів еволюційного процесу виділяв розподіл праці та соціальну диференціацію. К. Маркс визначальним фактором соціальних змін вважав розвиток продуктивних сил суспільства. М. Вебер пропонував ідею прогресивної раціональності. На думку А. Тойнбі зародження, розвиток та

падіння соціальних систем відбувається у результаті взаємодії двох основних факторів: впливу навколишнього природного та соціального середовища, ("викликів") та здатністю й можливістю суспільства знаходити адекватні відповіді на кожний "виклик". П. Сорокін вважає, що основною причиною революційних змін є збільшення придушених базових інстинктів більшості населення та нездатність навіть мінімального їх задоволення. Наприклад, інстинкт самозбереження призводить до вбивства інших людей.

Сьогодні соціальні зміни, що відбуваються у світі, в основному пов'язані з переходом від закритих товариств до відкритих. Для характеристики цих процесів зазвичай використовують поняття **модернізації**. Модернізація являє собою інтенсивний процес індустріалізації, урбанізації, утвердження ринкових відносин, демократичних інститутів, розвитку національної світської культури.

Модернізація в тій чи іншій мірі передбачає орієнтацію на цінності постіндустріального суспільства. Це обумовлено тим, що експерименти, пов'язані з побудовою соціалістичного ладу в багатьох країнах так званого соціалістичного табору, не увінчалися успіхом і обернулися формуванням товариств закритого типу. Однак це не означає, що ідея соціалізму повністю дискредитувала себе, скоріше мова йде про необхідність її переосмислення. Досвід західних країн, які проводять ефективну соціальну політику (Швеції, Ізраїлю, Німеччини та ін.) свідчить про популярність соціал демократичних цінностей, які відповідають прагненням народів не тільки до свободи, але і до справедливості.

Виділяють два типи модернізації. Органічна модернізація є результатом еволюції культури західних країн, в яких відбувалися радикальні зміни не тільки в економіці, а й у політиці, світогляді, способі життя чи традиціях. Як показав М. Вебер у своїй знаменитій книзі "Протестантська етика і дух капіталізму", модернізація є успішною, якщо економічні та соціальні відносини органічно пов'язані з такими культурними цінностями, які виправдовують, пояснюють необхідність економічних змін.

Неорганічна модернізація, або модернізація "навздогін", проводиться в країнах, які відстають від Заходу і прагнуть подолати цей розрив. Цей тип модернізації являє собою цілеспрямований процес технічного і технологічного переоснащення економіки, залучення зарубіжних інвестицій, запрошення іноземних фахівців, навчання за кордоном, демократизації політичних інститутів, поширення світської культури, ліквідації неписьменності і зростання освіти. Неорганічна модернізація зазвичай здійснюється "зверху", тобто урядом, і починається з економіки і політики, а не з культури.

Процес модернізації в Україні не можна розглядати тільки з технологічних позицій, як процес винятково економічного розвитку. Модернізація в Україні розвивається як ряд процесів, які взаємно переплітаються і впливають один на одного. Паралельно із оновленням економіки країни відбувається:

- соціальна модернізація, яка передбачає зміну професійної, соціальної і освітньої структури суспільства, як відповідь на технологічні зміни. Поява

приватної власності, ринкового господарства покликали до життя нові, раніше не існуючі професії (маркетолог, комівояжер), соціальні статуси (власник заводу, рантьє), приватні школи та університети;

- інституційна модернізація, пов'язана зі зміною економічних і правових механізмів регулювання господарського життя суспільства, зумовлена технологічною і соціальною модернізаціями;

- політична модернізація, спрямована на створення сприятливих умов для проведення інституційної модернізації і підтримання суспільного консенсусу як умови стабільного розвитку;

- культурна модернізація, яка забезпечує виховання суспільної свідомості і культурно-освітнього рівня населення відповідного вимогам усіх рівнів модернізації.

Лише при гармонійному розвитку всіх зазначених типів модернізації, економічний розвиток країни набуває поступального характеру. Неузгодження векторів окремих типів модернізацій може звести нанівець увесь процес.

Стимулом і найбажанішим результатом модернізації для України, як і для решти країн, які ступають на шлях навздогінної модернізації, стало бажання перейняти нові передові технології виробництва і менеджменту, а також підвищити завдяки цьому продуктивність праці та рівень життя в країні.

Отже, соціальні зміни можуть бути викликані різними причинами. Загалом всі причини та механізми соціальних змін можна поділити на три групи: економічні (розвиток виробництва та виробничих сил); соціальні, соціально-психологічні (ускладнення структури суспільства та його диференціація); культурологічні (прогрес в науці, техніці та технологіях). Також характерною особливістю західної соціології є прагнення дослідників пов'язати у причинній взаємозалежності процеси соціальних змін з природою людини.

Таким чином, сьогодні немає єдиної теорії соціальних змін. Існує безліч тлумачень, підходів до дослідження. Основним положенням в концепції соціальних змін є те, що відмінності повинні стосуватись різних часових моментів і стану однієї системи, соціального об'єкта, що вивчається, наприклад конкретного суспільства, держави, організації, соціальної групи, культури тощо. Зміни — це відмінності між тим, що являла собою система в минулому, і тим, що стало з нею через певний проміжок часу. Соціальні зміни потрібно розглядати як багатофакторний процес, на який впливають чинники зовнішнього середовища, зміни в економіці, культурі, ідеології.

Список використаних джерел

1. Арсеєнко А. Глобалізація і соціальні зміни і наслідки напередодні ХХІ ст. / А. Арсеєнко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 1.
2. Гіденс Е. Соціологія / Е. Гідденс. – К. : Основи, 1999.
3. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. Городяненка. – К. : "Академія", 2006.
4. Соціологія : короткий енциклопедичний словник. / Під заг. ред. В. Воловича. – К. : Укр. Центр духовн. культури, 1998.

Мишкіна Руслана, студентка будівельного факультету
Науковий керівник: Стеценко Світлана Власівна, к.і.н., доц.,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ПРАВОВА СУБКУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ
МОЛОДІ

Електорально-правова субкультура молоді – це інтегральна і складна динамічна єдність знань і розуміння виборчих норм та процедур, повноважень і діяльності організаторів виборів, всіх учасників виборчого процесу, компетентності цих учасників, оцінок виборчого законодавства і практики його застосування на всіх етапах виборчої кампанії і виборів, а також індивідуальних електоральних практик, що проявляються в ставленні та інтересі щодо виборів, до виборчих прав і обов'язків, участі-неучасті у виборах. Характеристика електорально-правової субкультури молоді здатна відповісти на питання:

- в якій мірі існуючі норми виборчого права інтеріоризовані (засвоєні) молодими людьми і чи ввійшли в їх базові цінності;
- який рівень ознайомлення молодих людей з основоположними нормами виборчого права, з функціями і діяльністю основних учасників виборчого процесу та організаторів виборів;
- як молодь оцінює закони про вибори та їх реалізацію на практиці, діючу виборчу систему і пропозиції щодо її вдосконалення, чи є у молодих людей власні пропозиції по удосконаленню виборчого законодавства, а також оцінку молодими людьми діяльності виборчих комісій у порівнянні зі ставленням до інших державних інститутів;
- які групи виборців і в яких формах залучені у виборчі кампанії і у вибори, а які не беруть участі в них та з яких причин;
- які основні мотиви голосування молодих людей.

Президентські та парламентські вибори 2014 р. продемонстрували відсутність в політико-правовій культурі українців традицій компромісу і злагоди, що підриває легітимізуючу функцію виборів і перешкоджає формуванню демократичної електорально-правової культури (субкультур). Виборчі кампанії більшості лідерів і партій навіть на хвилі ейфорії від другого Майдану будувалися переважно на обвинуваченнях політичних супротивників. Внаслідок цього українська молодь в якості виборців була позбавлена можливості серйозно і по суті розібратися зі станом тогочасного суспільства загалом, його економіки і культури, в глибинних причинах кризи і конфліктів.

Абсентеїзм, низька електорально активність української молоді супроводжували парламентські вибори 2014 р. Найнижчу електоральну активність проявила молодь у віці від 18 до 29 років (34,25%). Так як для молоді характерним є сприйняття більш простих форм політичних закликів, ніж складних передвиборчих ініціатив, значна її частина виявила прихильність до радикальних політичних сил – Правого сектору (32% від опитаних) та Радикальної партії Олега Ляшка (22%). Парадоксально але за останню також активно голосували люди старші за 60 років (28% від опитаних). В

молодіжному середовищі спрацювала і персональна харизматичність лідерів цих партій, а також висунуті ними радикальні ідеї, які до вподоби молоді.

Таблиця 1

Моделювання показників явки по різних вікових групах на основі результату екзит-полу та соціальних опитувань, даних про наявну кількість виборців (ЦВК)[1]

Вікові групи	За даними екзит-полу (%)	Умовна (обрахована) кількість виборців (явка 52,99%, 15 963 543 виборців за даними ЦВК)	Умовна (обрахована) кількість постійного населення на 1 січня 2014 року (37 236 028 осіб за даними Держкомстату)	Обрахована за результатами екзит-полу явка (%)
18–29 років	16,8	2 681 875	7 829 355	34,25
30–39 років	17,6	2 809 583	6 890 792	40,77
40–49 років	17,7	2 825 547	6 131 333	46,08
50–59 років	20,4	3 256 562	6 631 256	49,11
60 років та більше	25,1	4 006 849	9 753 292	41,12

Винятком тут можна вважати Об'єднання «Самопоміч», у структурі електорату якого також значну частину (24%) склали особи від 18 до 29 років. Це можна пояснити тим, що ця політична сила своєю діяльністю і політичною платформою відображає настрої молоді інтелігенції, позиціонуючи себе як нову свіжу хвилю політиків, яка є очікуваною і бажаною в українському суспільстві в цілому, серед молоді зокрема. На це вказує також те, що серед електорату Об'єднання «Самопоміч» значною мірою переважають люди з повною вищою освітою.

Запит на нових політиків серед молоді також відобразився в голосуванні за маловідомі політичні сили, які не вели широкої передвиборчої кампанії. Серед їх електорату частка виборців від 18 до 29 років становила 27%.

Рис.1. Розподіл електорату основних партій за віком респондентів [2]

Такі результати пов'язані не лише із голосуванням за нові політичні ідеї та сили, а й з контрголосуванням, яке спирається на розчарування молоді в політиці після Революції гідності. Небажання голосувати за партії, які не здійснюють реформи, не проводять чіткого політичного курсу, поєдналося з постреволюційною хвилею громадянської свідомості і набуло вияву в контрголосуванні.

Отже, можна констатувати, що українським молодим громадянам властиві певна пасивність відносно державних органів і виборчого процесу, правовий нігілізм (правова неграмотність) у ставленні до державних бюрократичних механізмів, політичне відчуження від держави. Прагнення переважної більшості молоді жити по-європейськи вимагає від кожної молодої людини самовдосконалення, а не патерналістських очікувань і негайних перетворень на державному рівні.

Зі свого боку, українська держава не може зволікати з переходом від стану перманентного транзиту до незворотності демократичної консолідації і відповідно молодіжна політика держави повинна акцентувати електоральну повноцінність цієї категорії своїх громадян, сприяти розвитку політико- та електорально-правової субкультури молоді, зокрема, студентства як патріотично налаштованої електоральної ніші. Студенти позитивно ставляться до щойно прийнятого Закону «Про освіту». Вперше в Україні всі випускники середньої школи вільно володітимуть державною мовою, що дозволить їм розуміти всі законодавчі й підзаконні акти, що їх стосуються.

Заради підвищення політичної та електоральної активності молоді, державі необхідно впроваджувати дієві заходи, спрямовані на правову просвіту молоді, активніше залучати молодих людей до організації виборчого процесу – роботи у складі виборчих комісій, офіційному спостереженні тощо. На часі – інституційне вдосконалення співпраці молоді з державними органами (на рівні молодіжних парламентів, муніципалітетів, рад студентського самоврядування), в основі якого становлення договірної форми взаємодії, коли співпраця базується на чітко визначених принципах та процедурах, що закріплюються відповідною угодою між молодіжною структурою та державним органом. На жаль, на сьогодні навіть державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 рр. включає завдання формування громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості, але не розкриває механізмів досягнення результативності.

Список використаних джерел

1, 2. Д. А. Дмитрук Електоральні орієнтації та поведінка виборців під час виборів народних депутатів України 26 жовтня 2014 року [Електронний ресурс] / Д. А. Дмитрук // Український соціум. – 2014. – № 4. – С. 43-61. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2014_4_5.

3. Новикова Є. Роль та відповідальність молоді у створенні громадянського суспільства / Є.Новикова. – К., 2008. – 95 с.

4. Аналіз державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року: Аналітична доповідь. – К.: Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. – 84 с.

Нотевський Євгеній Вячеславович, студент II курсу факультету економіки та управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

БУДІВНИЦТВО КАХОВСЬКОЇ ГЕС І ФОРМУВАННЯ ПІВДЕННОГО ЕНЕРГОРАЙОНУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІНТЕГРАЦІЇ КРИМУ ІЗ УРСР

Анексія Криму Російською Федерацією, яка відбулась 2014 р., змушує суспільство знати історію зміни територіального складу сучасної України. На нашу думку, актуально розглянути інтеграційні процеси, які відбувалися на початку 1950-х рр. між Кримом і Україною. Вони активізувалися саме із початком будівництва Каховської ГЕС, Південно-Українського та Північно-Кримського каналів.

Так, Кримська область УРСР і прилеглі до неї південні області, від соціально-економічного розвитку яких залежав і розвиток Кримського півострова, посідала чільне місце в тематичному плані роботи Держплану УРСР щодо розвитку народного господарства у шостій п'ятирічці (1956-1960 рр.). Зокрема, цей план мало бути конкретизовано і складено протягом 1954-1955 рр. й обов'язки по складанню плану було розписано по інституціях Держплану УРСР. Незважаючи що на 1954 р. було, фактично, припинено будівництво Південно-Українського і Північно-Кримського каналів й ліквідовано «Укрводбуд», будівництво Каховської ГЕС тривало прискореними темпами. Тематичним планом роботи Держплану УРСР було передбачено завдання «Укргідеп» (м. Харків) розробити до 1 березня 1955 р. пропозиції по використанню електроенергії Каховської ГЕС [1, с. 18]. Будівництво цього об'єкту мало стратегічне значення для формування Південного енергорайону, котрий мав поєднати Придніпров'я, Донбас, Ростовський енергорайон, місцевий район Каховської ГЕС, Миколаїв і Херсон [2, арк. 80], а також забезпечити електрифікацію сільського господарства у південних районах УРСР. Саме соціально-економічний розвиток і сільськогосподарське освоєння південних районів УРСР мали закласти підвалини для соціально-економічного розвитку Криму, а будівництво Південно-Українського і Північно-Кримського каналів мало створити передумови для формування цілісного господарського району півдня України та Криму.

У Схемі розвитку електричних мереж від Каховської ГЕС, яку було надано для ЦК КП(б)У 1951 р., було рекомендовано за напруги 154 кВт., окрім Миколаєва і Херсона, долучити до неї Одесу і Крим [3, арк. 3]. Саме соціально-економічний розвиток і сільськогосподарське освоєння південних районів

УРСР мали закласти підвалини для соціально-економічного розвитку Криму. Будівництво Південно-Українського і Північно-Кримського каналів мало створити передумови для формування цілісного господарського району півдня України і Криму, як відзначав віце-президент Академії Наук УРСР М. Семененко, зі стійкою родючістю для вирощування пшениці, бавовни і фруктів [4, арк. 32].

Після завершення Другої світової війни в СРСР відбувається відбудова господарства, зруйнованого війною. У нових економічних умовах, які склалися у післявоєнному світі для СРСР відкриваються можливості заволодіти окремими сегментами світового ринку, оскільки чимало великих гравців на ньому були усунуті в результаті їх економічних і політичних втрат під час війни. Одним із перспективних для освоєння СРСР місцем у світі стає ринок бавовни і Радянський Союз активно розгортає програму культивування бавовни в усіх кліматично придатних районах, у тому числі й в Україні.

В Україні культивування бавовни планувалося на територіях південних районів УРСР і в північних районах Криму, проте, ці регіони були надзвичайно засушливими і для реалізації цієї програми необхідно було здійснити зрошування та обводнення цих районів. Для цього 20 вересня 1950 р. було прийнято постанову Ради Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б), якою було передбачено будівництво Південно-Українського і Північно-Кримського каналів, системи зрошування та обводнення територій південних районів УРСР і північних районів Криму.

Отже, плани будівництва системи зрошування й обводнення мали відкрити перспективи для розвитку сільського господарства, а також створення населених пунктів у цих районах у процесі гігантського будівництва й заселення районів будівництва населенням. Слід відзначити, що в СРСР після війни реалізувалась програма переселення населення у малозаселені райони як УРСР так і за межі республіки. Херсонська, Миколаївська, Запорізька області були в переліку тих, до яких мало відбуватися щороку переселення населення, яке регулярно відбувалося також і до Криму. У планах освоєння південних районів УРСР і північних районів Криму був також розвиток промисловості в районах, у яких активно мало розвиватися сільське господарство. Уже в процесі будівництва Каховської ГЕС, каналів і системи зрошування відбувається будівництво численних підприємств по виробництву будівельних матеріалів.

Цим масштабним будівництвом було створено передумови для формування такого цілісного економічного району, проте, значних організаційних і ресурсних вкладень потребувало завершення проекту закладення умов для розвитку сільського господарства південних районів УРСР і Криму. У масштабах цього економічного району планувалося здійснювати розвиток сільського господарства за єдиною спеціалізацією і застосувати єдині підходи до районування цього регіону за зонами рослинництва. У 1954 р. була спроба повернутися до реалізації проекту розвитку бавовництва у південних районах УРСР та в Криму, проте, ця програма виявилась малоефективною. Крім того, напрямки розвитку сільського господарства Криму були визначені

постановою Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС «Про заходи щодо подальшого розвитку сільського господарства, міст і курортів Кримської області УРСР».

1 січня 1952 р. на затвердження Ради Міністрів СРСР було представлено проектне завдання Каховського гідровузла яке було складено Українським Відділенням Інституту «Гідроенергопроект». Проектне завдання передбачало, що Каховська ГЕС не мала самостійно забезпечувати електроенергією регіональне сільське господарство і промисловість у зоні її дії. В осінньо-зимовий та весняний періоди місцевий район, за підрахунками, надлишок енергетичних потужностей повинен був складати приблизно 190 тис. кВт. Проте, у період піку роботи іригаційної системи у літній період цей район мав дефіцит енергопотужностей до 185 тис. кВт. Тому Каховська енергосистема мала функціонувати пов'язано із суміжними системами у зв'язку із Дніпроенерго через пункти Кривий Ріг і Нікополь [2, арк. 79-80].

Отже, Каховська ГЕС мала відігравати наступну ключову функцію – забезпечення електроенергією системи зрошування і господарського освоєння визначених під зрошування земель півдня України і, відповідно, у час, коли на систему зрошування навантаження було незначним, надлишок електроенергії мав передаватися на інші, суміжні, енергосистеми. Каховська енергосистема також мала віддавати частину надлишку потужностей на суміжні енергосистеми, зокрема й на такі перспективні на той час промислові центри як Херсон і Миколаїв [2, арк. 80].

Розвиток сільського господарства у південних районах УРСР і в північних районах Криму передбачав електрифікацію сільськогосподарського виробництва. Питання забезпечення електроенергією сільського господарства цього регіону мало бути вирішеним завдяки будівництву Каховської ГЕС. Будівництво цього об'єкту мало здійснювати Головне управління «Дніпробуд» Міністерства електростанцій СРСР. На відміну від Південно-Українського каналу, Каховську ГЕС було добудовано. У 1954 р. постановою Ради Міністрів УРСР і ЦК КПУ «Про будівництво Північно-Кримського каналу» на Міністерства сільського господарства та Міністерство електростанцій і електропромисловості УРСР було покладено завдання підготувати плани електрифікації сільського господарства в південних районах УРСР і в Криму за рахунок електроенергії Каховської ГЕС і теплових електростанцій [6, с. 177].

Незважаючи на те, що будівництво Південно-Українського каналу 1953 р. було припинено, а організацію, яка його здійснювала було ліквідовано, ідея будівництва Північно-Кримського каналу залишалась актуальною і вже із передачею Криму УРСР було прийнято постанову Ради Міністрів УРСР і ЦК КПУ про будівництво цього каналу. Проте, не дивлячись на припинення будівництва Південно-Українського каналу, влада СРСР не відмовилася від зрошування та обводнення південних районів України. Зокрема, активно відбувалося будівництво Верхньо-Інгулецької і Нижньо-Інгулецької системи та інших локальних систем зрошування [1, арк. 42]. У 1954 р. відбувається також робота з переорієнтації агарного виробництва у південних районах УРСР. Що ж стосується електрифікації сільського господарства в цьому регіоні, то її

збиралися здійснювати згідно з новими планами щодо зрошування земель, а також щодо орієнтації сільськогосподарського виробництва.

Єдиний господарський комплекс на півдні України – саме цим, на думку радянського керівництва, мала стати Каховська ГЕС з каналами. Даний комплекс мав бути відображенням цілісного взаємозв'язку з Донбасом, Придніпровським економічним районом, а також з Кримом. На Каховську ГЕС робили дуже великі ставки, адже саме вона повинна була розширити та зміцнити Південний енергорайон, при цьому долучаючи до нього і Крим.

Враховуючи все вищевикладене, ми спостерігаємо на практиці демонстрацію надзвичайної ефективності децентралізації у проведенні економічної політики, що заклало надійні передумови реалізації стратегічних проектів. Тому й інтеграція Криму до УРСР була не спонтанним кроком, а цілком логічним, продуманим процесом задля зміцнення економічного та військово-стратегічного потенціалу на південно-західних територіях СРСР.

Список використаних джерел

1. Тематичний план роботи Держплану Української РСР по питаннях розвитку народного господарства УРСР в шостій п'ятирічці (1956-1960 рр.) // Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 3740.

2. Каховская гидроэлектростанция на р. Днепре. Проектное задание. Том I. Сводная записка. 5.X.1951 // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 909.

3. Схема развития электрических сетей от Каховской ГЭС. 28 июня 1951 г. (выдправлено в ЦК КП(б)У для Мацуй П. А.) // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 1291.

4. Стенограмма первого совещания партийно-хозяйственного актива строителей Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов «Укрводстрой», Министерства хлопководства СССР, состоявшегося 9-10 июня 1951 г. в Запорожье // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 1358.

5. Секретарю ЦК КП(б) Украины товарищу Мельникову Л. Г. Докладная записка (від) Зав. Отделом ЦК КП(б)У по строительству и стройматериалам Мацуй, Зав. Сектором отдела ЦК КП(б)У по строительству и стройматериалам Бибилова // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 1774.

6. Постанова Ради Міністрів УРСР і ЦК КПУ «Про будівництво Північно-Кримського каналу». 15 березня 1954 р. // Крим в умовах соціально-політичних трансформацій (1940-2015). Збірник документів і матеріалів. Друге видання. Упор. О. Г. Бажан, О. В. Бажан, С. М. Блащук, Г. В. Боряк, С. І. Власенко, Н. В. Маковська. – К.: ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2016. – С. 176-178.

*Назаренко Юлія Анатоліївна, слухач магістратури
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Алексєєнко Ірина Вікторівна, д.п.н., проф.*

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ОСВІТУ: УКРАЇНА І СВІТ

Неабиякого поширення набули ідеї гуманізації освіти й пріоритету особистості в процесі демократизації українського суспільства. На зміну державоцентристській освітній системі, в якій головна мета визначалася як формування особистості за певними еталонами і підпорядкування власних інтересів державним, а основною ознакою була жорстка регламентація навчального процесу, приходиться так звана дітоцентристська система освіти, в якій домінує орієнтація на інтереси дитини, на задоволення її потреб.

В реаліях сьогодення констатується зростання кількості людей з особливими потребами, в тому числі молоді, яка потребує здобуття якісної освіти. Це вимагає від навчального закладу зосередження зусиль на створення відповідних умов навчання осіб з особливими потребами. Інклюзивне навчання є основою і найбільш ефективною формою здобуття якісної освіти такими людьми.

Метою дослідження є теоретичний аналіз проблеми впровадження інклюзивної освіти у сучасний освітній простір України.

Пропонуємо розглянути сутність поняття інклюзивної освіти та етимологію даного поняття.

Інклюзія (від Inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті, і насамперед, що мають труднощі у фізичному розвитку. Під інклюзивною освітою розуміємо систему освітніх послуг, яка ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу [1].

Сутність теоретичних понять інклюзивної освіти достатньо повно викладена у працях Д. Гарнера, А. Дайсона, М. Кінг-Сірса, Д. Леско, П. Міттлера. Зарубіжний досвід упровадження інклюзивної освіти систематизовано у працях Д. Бішопа, Х. Вулі, М. Дарсі, М. Емітейдж, Р. Зіглера, Д. Камерон, Н. Клегга, Б. Крауфа, Д. Попойнта, Д. Річлера, М. Фореста, Д. Фрайзена, Р. Хайкі. Висвітлювали окреслену проблему на пострадянському науковому просторі такі вчені, як: В. Ардзінба, С. Колосов, А. Колупаєва, І. Ломакова, М. Сварнік, В. Ткачук, О. Ярська-Смірнова та ін.

Незважаючи на численність праць, проблеми інклюзивної освіти потребують подальшої розробки з огляду на їх актуальність.

Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності. Поширення в Україні процесу інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями фізичного та(або) психічного здоров'я представляє собою ще один крок до забезпечення

повної реалізації прав дітей з особливими потребами на якісну освіту, але й є відображенням часу.

В основі інклюзії лежить право людини на освіту, проголошене у Всесвітній декларації прав людини у 1948 році, де зазначається: «Кожен має право на освіту...освіта має бути спрямована на розвиток людської особистості та посилення поваги до прав людини та основних свобод...»[2]. У статті 2 та статті 23 «Конвенції про права дитини» зазначається право дитини не зазнавати дискримінації. Зокрема, у статті 23 йдеться, що дитина з особливими освітніми потребами повинна мати: «доступ до освіти, виховання, медичного обслуговування, реабілітаційних послуг, професійної підготовки, максимально можливої соціальної інтеграції та індивідуального розвитку, включаючи його чи її культурний та духовний розвиток» [3].

Термін «інклюзивна освіта» є одним із ключових у такому визначальному міжнародному документі як «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 р.). Цей документ наголошує, що держави-учасниці повинні використовувати всі засоби для забезпечення рівних можливостей осіб із особливими потребами/інвалідністю у всіх сферах суспільного життя. В шостому пункті резолюції виокремлено освіту як важливий засіб інтегрування осіб із особливими потребами/інвалідністю і підкреслюється, що держави-учасниці повинні визнати принцип рівних можливостей у сфері початкової, середньої та вищої освіти.

Іншими документами, які усталюють термін інклюзивна освіта, є Саламанкська декларація та «Програма дій щодо освіти осіб із особливими освітніми потребами». Що стосується вищої освіти, то останні рішення, які прийняті на Конференції міністрів освіти країн Європи, зокрема в Лювені 28-29 квітня 2009 року, наголошують на посиленні соціальної місії та відповідальності вищої освіти перед особами з особливими потребами/інвалідністю.

Згідно з Комюніке Лювенської конференції, країни-учасниці Болонського процесу зобов'язалися створювати всі навчальні умови для осіб із особливими потребами/інвалідністю. Україна, ратифікувавши Лісабонську конвенцію та приєднавшись до Болонської декларації, також повинна виконувати всі вищезазначені зобов'язання. Це передусім стосується стратегічного пріоритету забезпечення рівності та соціальної взаємодії в рамках Європейської співпраці в освіті.

Власне Україна, як учасниця Болонського процесу, повинна використовувати роль освіти, і вищої освіти зокрема, як ключовий інструмент досягнення успішного соціального захисту та розвитку моделі соціальної інклюзії осіб із особливими потребами/інвалідністю.

Та що ми можемо говорити про здобуття вищої освіти особами з особливими потребами, якщо в нашій країні на сьогодні, відсутня усталена національна термінологічна система, яка пов'язана з навчанням осіб із особливими потребами/інвалідністю. Україна повинна законодавчо

врегулювати терміни, які загальноновизнані в міжнародній практиці та які застосовуються в основних міжнародних документах, зокрема, в вищезазначеній Саламанкській декларації та Програмі дій із навчання дітей з особливими освітніми потребами.

При законодавчому врегулюванні національної термінології, пов'язаної з освітою для осіб із особливими потребами/інвалідністю, слід обґрунтувати необхідність запровадження терміну «інклюзія» як радикально нового підходу до організації навчального процесу. Україна має свій досвід освіти для осіб із особливими потребами/інвалідністю, що на сьогоднішній день відрізняється від досвіду розвинених країн світу, де соціальна інклюзія є стратегічним пріоритетом суспільного розвитку. Характерно, що навіть в наказах Міністерства освіти і науки України не існує системного підходу до усталення єдиної термінології, як бачимо це з наказу Міністерства освіти і науки України № 691 від 2 грудня 2005 року «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю», де використано низку термінів: «діти з особливими освітніми потребами», «молодь з інвалідністю», «діти з тяжкими порушеннями розвитку», «діти з обмеженими можливостями здоров'я» тощо. Але ці терміни відображають медичний підхід, коли увагу зосереджено на вадах здоров'я як на характеристиці особи, тоді як у міжнародній практиці домінує тенденція до розвитку соціальної моделі створення всіх можливостей для реалізації здібностей і можливостей осіб із особливими потребами/інвалідністю.

Спробу нормативної легітимізації терміна “інклюзивна освіта” здійснено в наказі Міністерства освіти і науки № 855 від 11.09.2009 року, що затверджує План дій щодо запровадження інклюзивного навчання дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009—2012 роки. Саме в цьому наказі МОН України чи не вперше наголошено на тому, що впровадження інтегрованого та інклюзивного навчання потребує створення відповідного освітнього середовища, забезпечення наукового супроводу, створення навчальних програм, навчальної методичного забезпечення, а ключовим фактором розвитку інклюзивної освіти має бути відповідна підготовка педагогів до роботи з дітьми з особливими потребами.: “Успішне впровадження інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими потребами, потребує вирішення завдань на державному рівні, а саме: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку, удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази у відповідності до Конвенції ООН про права дитини, реалізації та поширення моделі інтегрованого та інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах”[4].

Отже, з вищезазначеного ми можемо зробити висновок, що на сьогодні в нашій країні наявне законодавство, яке декларує права дітей з особливими потребами на розвиток, здобуття освіти та соціальну інтеграцію і водночас повною мірою не вказує на практичні механізми їх реалізації. Інклюзивна освіта в Україні гостро потребує вдосконалення забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти всіх осіб із особливими потребами/інвалідністю. Для

цього навчальні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання всіх наявних ресурсів до індивідуальних освітніх потреб і різних форматів навчання осіб із особливими освітніми потребами. Незважаючи на певні позитивні результати освітнього експерименту, треба зазначити, що впровадження інклюзивної освіти у нашій країні має ще багато проблем, потребує розробки та вдосконалення законодавчої бази, принципів фінансування, створення у навчальних закладах сприятливого середовища, формування матеріально-технічної бази, методичного і кадрового забезпечення, подолання соціальних та професійних стереотипів.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія / А.А. Колупаєва. – К.: “Самміт-Книга”, 2009. – 272 с.
2. Загальна декларація прав людини: Декларація прийнята і проголошена в Резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Про права дитини : Конвенція, ратифікована Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91 від 20.11.1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>.

*Островна Бажена Вадимівна, студентка будівельного фак-ту
Науковий керівник: Авдєєнко Олена Дмитрівна, к.і.н., доц.
Київський національний університет будівництва і архітектури*
ГЕНДЕРНА АСИМЕТРІЯ В МОВНОМУ ПОЛІ

Мова є поліфункціональною, вона не обмежується тільки передачею інформації, вона зберігає певні культурні надбання про світ і людей у ньому, накопичує та передає знання від поколінь до поколінь. Мова, з одного боку, віддзеркалює все те, що відбувається в суспільстві, з іншого, вона сама здатна формувати його ментальність. Ті слова, які ми вживаємо і формують наше ставлення до багатьох явищ та предметів про які ми говоримо, наповнюють їх позитивом чи негативом.

Мова чітко фіксує все те, що уявляється суспільством, як норма, тобто, те для чого немає слова – непомітне, незначуще та невидиме. Так тривалий час жінка була відхиленням від норми, її здібності були применшенні, вона не відігравала великої ролі у суспільних процесах, залишаючись непомітною та невидимою, таке упереджене ставлення до жінок відображалось і у мові.

Гендер – це соціальні вияви статі, або ж просто соціальна стать. Відомо, що гендерна рівність є однією з ознак правової держави. Законодавчо рівність чоловіка й жінки в Україні гарантована. Щоправда, заявлені права часто відірвані від реального життя, держава не завжди спроможна їх забезпечити.

Досліджуючи презентацію статей у мові, представниці феміністської лінгвістики зауважили, що жінка й чоловік представлені у мові неоднаково:

чоловік зображений головним і важливим, а жінка – другорядною та менш ваговою за чоловіка. Наприклад, коли ми говоримо, не уточнюючи, «людина» - в нашій уяві ця людина не є жінкою чи дитиною. Про людину, стать якої нам наразі невідома, ми говоримо він – і в текстах законів, і в газетних статтях, і в усному мовленні. Більше того, все що стосується чоловіків - є позитивним і вартим поваги: чоловіча розмова, чоловіче рукостискання, чоловіча дружба. А жіноче, навпаки – негативне, дріб'язкове, обмежене: жіночі примхи, жіноча логіка, жіноче щастя.

Уявлення чоловіка як про норму відбувається й у назвах посад: директор, викладач, поет, режисер, художник, депутат, вчений – всі ці назви вважається вживати правильними лише у формі чоловічого роду, навіть коли особа, що обіймає цю посаду, є жінкою. Можна помітити, що форму тільки чоловічого роду мають назви престижних професій і посад, які протягом тривалого часу були недосяжними для жінок, чим вищий соціальний статус професії, тим частіше вона вживається у чоловічому роді. Це навіть закріплено на законодавчому рівні, наприклад, Закон України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 року № 2984-III, стаття 48 «Основні посади педагогічних і науково-педагогічних працівників», Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13 грудня 1991 року № 1977-XII, стаття 22-1 «Посади наукових працівників», стаття 22-2 «Посади науково-педагогічних працівників».

Така невидимість жінок у мові перешкоджає їм в адекватному вираженні себе і свого досвіду через мову, не дає підкріплення і заважає реалізувати свій творчий потенціал. Таке ставлення до норми, ігнорування жінок, відбивається не лише в тому, як ми говоримо, воно може впливати на рішення, які ми приймаємо. Це явище отримало назву гендерних упереджень, андроцентризму або мовного сексизму.

Мовний андроцентризм — це відображення у мові “нормативності” чоловічого і “другорядності” жіночого, передусім через уживання форм чоловічого роду для позначення групи осіб обох статей.

Мовний сексизм — вираження в мові чи мовними засобами тенденційних поглядів і переконань, які принижують, вилучають, недооцінюють та стереотипізують особу за ознакою статі (найчастіше жінок).

Для українців аналізована проблема є порівняно новою, у той час як європейці та американці започатковують гендерний лінгвістичний рух, починаючи з 70-х років ХХ ст. Однією з ключових тез феміністичної, або гендерної, лінгвістики є така: мова не встигає перебудуватися слідом за реальним зростанням суспільного значення жінок у сучасному світі, тому потребує певного реформування в рамках відповідної мовної політики. У ряді західних країн діють відповідні комісії для усунення виявів мовної дискримінації жінки. Ужиті заходи мають назву мовного планування: від незначних змін наявних у мові форм до радикальних перетворень (створення неологізмів або нової мови та розвиток альтернативних дискурсів, орієнтованих на жінок).

В українській мові в офіційно-діловому та науковому спілкуванні в повсякденному мовленні перевага й досі надається іменникам і займенникам у формі чоловічого роду.

Приклади гендерної асиметрії мови зустрічається й у багатьох офіційних документах. Наприклад, у статті 37 Закону України «Про пенсійне забезпечення», зазначено, що «право на пенсію у разі втрати годувальника мають непрацездатні члени сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні». Так можна проаналізувати з допомогою словника, де «годувальник» - той, хто утримує кого-небудь, джерело засобів для існування. А «годувальниця» - жінка, яка годує дитину груддю. Як висновок, для слова «годувальник» з його значенням «той, хто утримує кого-небудь» є основним, а «годувальниця» - другорядним.

У статті 18-1 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» зустрічається термін одинока мати, терміна одинокий батько в юридичній практиці не існує, замість нього вживається описовий зворот «батько, який виховує дитину без матері». Також не існує терміну удочеріння. Дитина, відповідно до Сімейного кодексу України, може бути лише усиновлена (статті 207, 208, 213, 220, 243, 252).

Таким чином, причини поширення мовного сексизму полягають не тільки в існуванні гендерних стереотипів, а й в обмежених чи не повністю використаних можливостях самої мови. Кожна мова має свій запас лексичних та граматичних ресурсів для подолання мовного сексизму, для більш повного та нейтрального висвітлення жінок і чоловіків у світі.

Негативні наслідки гендерної асиметрії мови підтверджують багато соціологів, психологів, лінгвістів та наполягають на «включенні» позначень жіночої статі у слова чоловічого роду, та акцентують увагу на те, що це є проблема не тільки «невинно» - граматична. Використання, наприклад, родових іменників чи займенників у формі чоловічого роду, якщо йдеться про жінок, сприяє їх ігноруванню не тільки в мові, а й в суспільстві. А існування назв престижних професій і посад лише у формі чоловічого роду є потужним засобом підсвідомого сприйняття, що жінки, які їх обіймають, беруться «не за свою справу». Проте навіть існуючі професії як чоловічої, так і жіночої форми мають різне значення. У таких парах слів форма чоловічого роду має позитивний або нейтральний зміст, а форма жіночого роду з часом зазнає погіршення значення. Наприклад, іменник чоловічого роду «професіонал» має позитивне значення, тоді як відповідний іменник жіночого роду «професіоналка» в багатьох мовах означає повію. Також неоднаково тлумачаться інші пари слів: майстер (фахівець високого класу) та майстриня (жінка – що займається народним ремеслом).

І перший крок на шляху до гендерночутливої мови — не лише уникати стереотипних, дискримінаційних висловлень щодо людей за ознакою їх статі, а й, користуючись наявними мовними ресурсами, зробити жінку “видимою” в усіх сферах людського життя. Різні мови різною мірою намагаються подолати гендерну упередженість, українська мова в цьому плані є надзвичайно багатою і гнучкою і надає широке коло можливостей, які можна згрупувати за стратегією фемінізації (полягає у використанні наявних у системі певної мови та творенні нових фемінітивів — іменників жіночого роду на позначення осіб жіночої статі) та стратегією нейтралізації (передбачає нейтралізацію граматичного роду ресурсами лексичних засобів мови).

1. Використання наявних фемінітивів

В одинадцятитомному тлумачному словнику української мови зафіксовано 4540 назв осіб чоловічої і жіночої статі, 34,1 % (1548, тобто 774 пари) з них — з однаковим лексичним значенням і можуть бути використані в однаковому контексті (учень / учениця, учитель / учителька, студент / студентка, експерт / експертка).

2. Утворення фемінітивів

Найбіднішими на фемінітиви є суспільна й військова сфери, оскільки жінки тривалий час не мали доступу до них. Проте світ змінюється, і українська мова має ресурс відобразити ці зміни — понад 14 продуктивних суфіксів можуть утворювати нові назви осіб жіночої статі, у тому числі за родом діяльності (психологиня, директорка, керівниця, агентеса та ін.), причому варто уникати штучного нав'язування переваги такої моделі творення назв жінок: замість жінка-майстер можна сказати майстриня, жінка-кравець — кравчиня, жінка-лікар — лікарка.

3. Використання одночасно паралельних форм і жіночого, і чоловічого роду

Хоча постійне використання такого прийому переобтяжує текст, виважене та стримане уживання його часто стає у нагоді. На письмі крім повного формату — учні й учениці — можливий і скорочений варіант школярі/-ки.

4. Використання збірних іменників та описових конструкцій на позначення множини осіб, серед яких є і жінки, і чоловіки, або коли статева приналежність множини осіб невідома чи на цьому не акцентується увага (замість традиційного андроцентризму — використання в цьому випадку форми множини чоловічого роду): учнівство (замість учні), читацьке / глядацьке коло, читацька / глядацька аудиторія (замість читачі / глядачі) та інші. Такий прийом вимагає більшої “винахідливості” та ширшого словникового запасу, проте є достойною альтернативою не лише андроцентричним конструкціям, а в певних контекстах — і стратегії фемінізації.

Процес становлення в Україні демократичної держави та громадянського суспільства, соціальної їх орієнтованості, формування відповідного нормативно-правового поля, виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань неможливий без здійснення гендерної політики як основи формування гендерної культури.

Необхідно офіційно закріпити в сучасній українській мові етичні й комунікативні норми, які б враховували гендерний компонент. Потрібно створити довідник української мови, який би пропонував мовні форми, вільні від дискримінації та сексизму.

Таким чином, для того аби певні зміни в мові стали загальнозживаними, необхідно, аби їх просувала достатньо впливова група чи групи, використовували ЗМІ, а також підтримували можновладці - в тому числі і через мову законів. Мова законодавства має нормотворчу силу. Завдяки прописаним у законах чітким й однозначним визначенням такі поняття запроваджуються на рівні виконання рішень та контролю за їх виконанням. На них посилаються, ними оперують, ними починають користуватися у повсякденному житті. Хоч

якими дрібними і непомітними можуть видатись такі зміни, їхній сукупний ефект на всіх рівнях застосування законів не варто недооцінювати. Треба тільки сприяти цьому.

Список використаних джерел:

1. Законотворчість: Практичні аспекти впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в діяльність Верховної Ради України/ Програма сприяння Парламенту II: Програма розвитку законотворчої політики. – К. : Москаленко О. М. ФОП, 2010. – 180 с.

2. Основи гендерної рівності: навчально-методичний посібник для суддів / Т. І. Фулей. – К.: Тютюкін, 2010. – 240 с.

3. Рабажаева М.В. Андроцентризм / М. В. Рабажаева // Словарь гендерных терминов / Под ред. А. А. Денисовой / Региональная общественная организация «Восток-Запад: Женские Инновационные Проекты». М.: Информация XXI век, 2002. — 256 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.owl.ru/gender/003.htm>

*Ступак Сергій Романович, слухач магістратури
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Алексєєнко Ірина Вікторівна, д.п.н., проф.*

ПИТАННЯ ТЛУМАЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В МІЖНАРОДНОМУ ТА ВІТЧИЗНЯНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

У частині першій ст. 8 Конституції України встановлено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права це фундаментальний принцип правової держави а тому він повинен не тільки міститися в Конституції а й застосовуватися в діяльності апарату державної влади, в державному та суспільному житті, при правосудді. Однак в Конституції не наводиться поняття зазначеного принципу, а тому виникає необхідність тлумачення конституційного принципу верховенства права та встановлення його складових елементів.

Термін «верховенство права» уперше в юридичний обіг запровадив у ХІХ столітті англійський правознавець, професор Оксфордського університету А. Дайсі у праці «Вступ до вивчення конституційного права» (1885 р.) [1, 12], хоча перші ідеї, що лягли в основу даної правової доктрини, були висвітлені ще в античні часи, мислителями того часу, а вже в створенні доктрини «верховенства права» слід виділити таких мислителів, як Б. Спіноза, Г. Гроцій, Дж. Локк, Т. Гоббс, Ш. Л. Монтеск'є, І. Кант та ін.

З моменту прийняття конституції України і до сьогодні не має офіційного тлумачення принципу верховенства права, так як і не має однозначного розуміння даного принципу. Це пояснюється тим що зміст даного принципу (панування права у суспільстві) доктринально розглядається категорично різними школами права. Взагалі, специфіка становлення принципу верховенства у в кожній країні залежить від особливостей науково-культурного

розвитку, у тому числі і розвитку національної правової культури, утвердження цього принципу можливе за рахунок послідовного дотримання цілого ряду умов.

Також слід зазначити, що одною із проблем що заважає як розуміння так і розгляд даного принципу є отримана Україною у спадщину радянська правова система, в основу якої було покладено правовий формалізм та позитивізм, а принцип верховенство права ототожнювався з принципом верховенства нормативно-правових актів держави(принцип верховенство закону). А правова норма(норма права) розглядалася як загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, встановлене чи санкціоноване державою з метою регулювання суспільних відносин, що забезпечується примусовою силою держави.

З цієї перспективи правильне розуміння ст. 8 Конституції України є визначальним. Тому визнання принципу верховенства права в Україні є одним із пріоритетних але досить складних завдань. Завдяки визнанню та дії цього принципу право вже не буде ототожнене лише з сукупністю нормативно-правових актів, а буде розглядатися як явище, яке безпосередньо пов'язане такими цінностями природного права, як справедливість, розумність, рівність, необхідність тощо.

Характеризуючи принцип верховенства права можна сказати, що у правовій системі він повинен відповідати за справедливість, особливо у сфері правозастосування (правосуддя), оскільки метою правового регулювання у суспільстві є досягнення справедливості не тільки абстрактно, а й з урахуванням конкретних життєвих обставин. Бувають випадки коли справедливість неможливо гарантувати лише шляхом застосування формальних правових приписів (норм права), оскільки посилений режим законності (так звана диктатура закону) завжди веде до встановлення авторитарного режиму.

Отже, застосування принципу верховенства права відбувається у тих випадках, коли необхідно відійти від вузького розуміння вимог формального нормативного припису з метою захисту справедливості, або прийняти рішення всупереч цим вимогам.

Дія принципу верховенства права має на меті встановлення певних меж діяльності держави в ім'я захисту прав людини, викорінення будь-якого свавілля. Власне, основоположні права та свободи людини визначають зміст і спрямованість розуміння верховенства права як доктрини, принципу та ідеалу.

Вперше в Україні законодавчо закріплену характеристику вимог принципу верховенства права подано у Рішенні Конституційного Суду України у справі про призначення судом більш м'якого покарання. Відповідно до розуміння Конституційного Суду Верховенство права - це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і

зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість - одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. У сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення.

Справедливе застосування норм права - є передусім недискримінаційний підхід, неупередженість. Це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину та рамки покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного. Адекватність покарання ступеню тяжкості злочину впливає з принципу правової держави, із суті конституційних прав та свобод людини і громадянина, зокрема права на свободу, які не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України[2].

З огляду на це можна сказати, що розуміння принципу верховенства права досить змінилося. Вже майже не має в нашому законодавстві тих застарілих норм, що повністю чи в деякій мірі протирічили положенню ст. 8 Конституції України, а саме верховенству права. Це свідчить про те що правова культура, законодавство нашої країни розвивається, і розвивається в кращу сторону. Хоча для того щоб такий принцип був визнаний і дійсно працював потрібно не тільки його законодавчо закріпити, а й створити дієвий механізм регулювання даного принципу, тому що без такого механізму даний принцип буде існувати лише на папері.

Список використаної літератури

1. Dicey A. V. Introduction to the study of the law of the constitution, 3 ed. [Електронний ресурс] / A. V. Dicey. – London, 1889. – 463 p. – Режим доступу:<https://ia802701.us.archive.org/11/items/introductiontos04dicegoog/introductiontos04dicegoog.pdf>.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) / Конституційний Суд; Рішення, Окрема думка від 02.11.2004 № 15-рп/2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.

*Сур Ірина Сергіївна, слухач магістратури
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Алексєєнко Ірина Вікторівна, д.п.н., проф.*

ПРОБЛЕМА НАСИЛЬСТВА: ПОШУКИ ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ В ГЛОБАЛЬНОМУ І РЕГІОНАЛЬНОМУ МАСШТАБІ

Розвиток держави та суспільства безпосередньо залежать від економічного, соціального, фізичного та духовного здоров'я сім'ї. Становище сім'ї, своєю чергою, залежить від ставлення держави до її проблем, інтересів і потреб. У ході реформування економічної та соціальної сфери української держави з'явилися несприятливі фактори, які негативно позначилися на становищі сім'ї. Психолого-педагогічна робота при попередженні насильства є необхідним компонентом існування та розвитку дружньої сім'ї та міцних сімейних відносин [1].

Дослідженнями даної проблематики займалися такі вчені як Ю.Р. Йосипов, Т.М. Малиновська, М.В. Євсюкова, І.О. Бандурка, С.М. Заброта, І.І. Томусякова, Т.В. Хуторянська, О.М. Ткаленко та інші науковці.

У Загальній декларації прав людини, яка проголошена в 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН, зазначено, що кожна людина має однакові права (стаття 2), що кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність (стаття 3), а також, що ніхто не повинен бути підданий покаранню, жорстокому, нелюдському чи принижуючому його гідність поводженню та тортурам (стаття 5) [2].

Конституція України зводиться до того, що кожна людина має однакові права та обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості [3]. Наша держава є однією з перших країн СНД, яка ухвалила Закон «Про попередження насильства в сім'ї».

Насильство в сім'ї, безсумнівно, є великим порушенням прав людини, що підтверджено як у міжнародних правових актах, так і у рішеннях міжнародної інституції, однією з яких є Європейський суд з прав людини (далі – Європейський суд) [8].

Справа «А проти Сполученого Королівства» стосується фізичного насильства в сім'ї відносно дитини. Заявником є хлопець, якому на час звернення до Європейського суду було лише 10 років та його молодший брат, які протягом довгого часу страждали від фізичного насильства та катувань вітчима. При розгляді справи на національному рівні сторона захисту обвинуваченого не заперечував самі факти неодноразового побиття хлопця, а навпаки намагалася довести, що це було виправдано та необхідно, оскільки потерпілий був складною дитиною, і не підкорювався дисципліні як вдома, так і у школі. За рішенням Європейського суду покарання хлопця було не гуманним та принизливим, що в свою чергу, є порушенням статті 3 Європейської конвенції. Заявникові А було присуджено моральну компенсацію шкоди у розмірі 10 тис. фунтів стерлінгів та покриття витрат у розмірі 20 тис. фунтів стерлінгів [9].

Також, велике значення у роботі захисту прав людини має діяльність омбудсмена. Це особа, на яку покладаються функції контролю за дотриманням законних прав та інтересів громадян в діяльності органів виконавчої влади і посадових осіб [10]. Відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України кожна людина має право звертатися за захистом своїх порушених прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [3].

Ю.Р. Йосипов у своїх роботах запропонував таке визначення поняття «попередження насильства в сім'ї» – це система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства у сім'ї, припинення насильства у сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні такого насильства, а також медико-психологічна реабілітація жертв насильства у сім'ї [5].

В свою чергу, для запобігання неправомірного поводження з людиною, необхідно проводити психолого-педагогічну профілактику насильства у сім'ї.

О. Безпалько пропонує у своїй роботі таке визначення терміну «соціально-педагогічної роботи» – це різновид соціально-педагогічної діяльності, що здійснюється в певній соціальній інституції і яка спрямована на точно визначений об'єкт впливу [4].

Законом пропонує такі підстави для прийняття заходів з попередження насильства в сім'ї є:

1) заява жертви насильства в сім'ї чи члена сім'ї, щодо якого є реальна загроза скоєння насильства в сім'ї;

2) висловлене бажання жертвою насильства в сім'ї або членом сім'ї, відносно якого існує загроза вчинення будь-якого виду насильства в сім'ї та вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї в разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від постраждалої особи особисто;

3) одержання повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення відносно дитини, яка є членом цієї сім'ї або недієздатного члена сім'ї .

Соціально-педагогічну роботу в Україні з сім'єю здійснюють школи, служби у справах дітей, церква, ювенальна та превентивна служби поліції, судові вихователі, відділи соціального забезпечення, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, недержавні організації за інституційним підходом як підтримка і допомога сім'ї у виконанні окремих її функцій [4].

На даний час ефективною вважається робота центрів соціальних служб сім'ї та молоді щодо запобігання всіх видів насильства у сім'ї.

Основною метою суб'єктів здійснення попередження насильства в сім'ї визначено сприяння підвищенню ефективності їхньої діяльності під час проведення заходів із припинення та профілактики всіх видів насильства в сім'ї шляхом розробки і виконання узгоджених дій, спрямованих на своєчасне припинення та запобігання фактів сімейного насильства [6].

Система соціально-педагогічної роботи з сім'єю в мережі центрів соціальних служб сім'ї та молоді відрізняється від існуючих систем тим, що вона:

1) спрямована на роботу з усіма сім'ями в кризовий період;

2) є адресною; об'єднує зусилля інших фахівців навколо проблем в сім'ї; вирішує сьогоденні проблеми сім'ї, попереджувати проблеми в майбутньому, переводить сім'ю зі стану об'єктності до стану суб'єктності свого життя; виключає розпорошеність послуг;

3) надає психолого-педагогічні послуги сім'ям за державним фінансуванням; має єдине нормативно-правове, кадрове, фінансове, науково-методичне забезпечення всіх рівнів України;

4) гнучка, підтримуюча та розвивальна щодо сімей; системна; виконує такі функції: розвивальну, захисну, перетворювальну, демократизації соціальних служб, суспільства та сім'ї; інтеграції ресурсів, фахівців в інтересах сім'ї; соціалізації сім'ї в суспільстві; орієнтації в житті сім'ї, в наданні послуг сім'ям;

5) розроблялася на основі системно-структурного підходу до роботи, складається з компонентів, які відбивають методика її роботи і структуру, розкриваючи умови її здійснення. Основою для відбору компонентів стала їх доцільність в роботі з сім'єю [4].

Велика частка потерпілих від насильства в сім'ї не звертаються по допомогу до державних органів та установ з протидії насильству в сім'ї через страх, що ганебний факт учиненого саме стосовно них, буде приводом до насміхань у випадку розголошення. Саме такі можливі наслідки відносять досліджуваний вид правопорушення до латентних злочинів. Невипадково насильство в сім'ї, за думкою громадськості, називають «прихованою епідемією світового масштабу» [11].

Підсумовуючи вищевказане, можна зазначити, що дана робота не вичерпує всіх аспектів соціально-педагогічної роботи з сім'єю. Подальшого опрацювання вимагають методичні основи і система соціально-педагогічної роботи з сім'ями в закладах освіти, виправно-трудових колоніях, притулках для дітей та жінок, службах у справах дітей, підрозділах Національної поліції та ін. організаціях [4]. Також чинна нормативно-правова база України щодо попередження насильства в сім'ї потребує вдосконалення. Проблематика вимальовується у тому, що не тільки недосконалість норм права, а й сама їх реалізація знаходяться на початкових сходинках вирішення даного питання. Отже, проблема насильства в сім'ї є актуальною, носить комплексний характер і потребує подальшого наукового дослідження [7].

Список використаних джерел

1. Пасека Л. Нормативно-правове забезпечення механізмів державного управління у сфері сімейної політики / Л. Пасека // Збірник наукових праць № 31. – 2012. – Вип. 31. – С.191-198;

2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015;

3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.02.2012).

4. Трубавіна І.М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора педаг. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / І. М. Трубавіна. – Луганськ, 2009. – 46 с.;
5. Йосипов Ю.Р. Психологічна готовність дільничного інспектора міліції щодо профілактики насильства в сім'ї : теоретико-прикладний аспект / Ю.Р. Йосипов // Збірник наукових праць. – 2011. – С.313-317;
6. Коломоєць О.Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.Д. Коломоєць. – Запоріжжя, 2-10. – 23 с.
7. Ткаленко О.М. Нормативно-правове забезпечення попередження насильства в сім'ї в Україні: стан та перспективи розвитку / О.М. Ткаленко // Збірник наукових праць № 3. – 2014. – С.35-38;
8. Євсюкова М.В. Насильство в сім'ї як порушення прав, закріплених у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: огляд рішень Європейського суду з прав людини / М.В. Євсюкова // Збірник наукових праць № 1. – 2011. – С.341-347.
9. Справа «А проти Великобританії» (Case of A v. The United Kingdom) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cirp.org/library/legal/A_v_UK1998;
10. Євтух В. Омбудсман / В. Євтух // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.:Парламентське видавництво, 2011. — С. 512.
11. Правові та кримінологічні засади запобігання насильству в сім'ї. – К. : НАВСУ, 2005.

*Устенко Дарина Олегівна, студентка будівельного факультету
Київський національний університет будівництва і архітектури*
**ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО ПОРЯДКУ ЯК ЗАСОБУ
ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕВІАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ**

Для того аби повною мірою розглянути питання, необхідно з'ясувати, що являється соціальною нормою. Отож, соціальні норми — це правила, вироблені суспільством, чи групою людей у процесі їхньої життєдіяльності. Вони поділяються на моральні (правила поведінки, які склавшись у суспільстві, виражають уявлення людей про добро й зло, справедливість й несправедливість, обов'язок, честь, гідність.

Дія цих норм забезпечується внутрішнім переконанням, суспільною думкою, заходами суспільного впливу), правові (загальнообов'язкові, формально визначені певні правила поведінки, які встановлені або санкціоновані, а також охороняються державою), корпоративні (правила поведінки, самостійно встановлені громадськими організаціями, закріплені в їхніх статутах (положеннях тощо), діють у їхніх межах і ними ж охороняються від порушень за допомогою певних заходів суспільного впливу), сімейні,

естетичні. Також до соціальних норм відносять звичаї (правила поведінки, які, склавшись у суспільстві в результаті їхнього багаторазового повторення, виконуються за звичкою) та традиції.

До соціального середовища відносять всі чинники, які активізують (або блокують) захист соціальних інтересів особи, реалізацію її потреб. Розпізнання соціальної девіації або соціальної проблеми викликає в першу чергу питання про те, що мається на увазі під девіацією, нормою, проблемою. У самому загальному вигляді можна сказати, що девіація - це об'єктивне відхилення від норми, а проблема – усвідомлена девіація, відхилення, яке викликає тривогу людей, спонукає їх до діяльності. Норма – взірць, те, що притаманне більшості.

Поняття соціальної норми внутрішньо суперечливе. Його прийнято розглядати на двох рівнях: з одного боку, це те, що характеризує погляди і поведінку більшості, те, що в соціальній дійсності математично описується як нормальний розподіл; з другого боку, це загальновизнане правило, те, що наказує всім як зразок поведінки і почування. Ймовірно, в ідеалі другий варіант пояснення цього поняття повинен бути обумовлений першим: зразком признається те, що властиво більшості. Але дійсність перевершує будь-які ідеальні уявлення про неї, тому поняття про норму і девіацію можуть підкорятися іншим, набагато більш парадоксальним закономірностям.

Девіація включає різні види детермінацій, зокрема:

1. Соціальні детермінанти дій індивідів. Найважливішою з соціальних детермінант є соціальна нерівність членів суспільства. Вона була й буде у будь-якому суспільстві. Але за наявності малого прошарку багатих людей і переважної кількості бідних можливості досягнення достойного рівня життя для останніх стають ще більш проблематичними. Така ситуація завжди створювала велике соціальне напруження. Тому суперечності між благами, які є стандартними у суспільстві, і можливостями їх досягнення виступають корінними чинниками правопорушень.

2. Ідеологічна детермінація соціальних проблем. Ідеологічні детермінанти належать до духовної сфери суспільства. Держава має не лише декларувати, а й виховувати духовність народу, що включає в себе отримання повноцінної освіти та професії, прищеплення загальної культури, моральних цінностей, вироблених людством, тобто всього того, що робить особу громадянином, активним учасником соціальних процесів. На рівень духовності суспільства впливають усі його суперечності і проблеми. Саме від культури, духовності людини залежить, буде її діяльність суспільно корисною чи злочинною. Важливу роль у цьому відіграє і правова культура громадян.

3. Економічний фактор впливу на дії індивідів. Надзвичайно турбує спад суспільного виробництва і безробіття, яке набуло в Україні загрозливого стану. Так, на початок 2000 р. було зареєстровано у центрах зайнятості населення 1234 тис. осіб (серед них 62% - жінки, 32% - молодь). Проте, фахівці вважають, що реальний рівень безробіття у кілька разів вищий і становить до 40% від загального числа працюючих. На кожне робоче місце претендує в середньому 15 осіб. Багато людей, які вважаються працюючими, фактично перебувають у довготривалих неоплачуваних відпустках, працюють неповний робочий

тиждень. Значна частина людей працює „в тіні” або вже перебуває „на дні” суспільства (бродяги, алкоголіки, наркомани).

4. Виховний потенціал сім'ї в умовах сьогодення. Серед сукупності причин соціальних проблем ведучими за своїм значенням є вплив на дитину своєю поведінкою батьків, характер їх взаємовідносин між собою, ставлення до оточуючих дитину людей. Це той могутній соціально-педагогічний фактор, наслідки якого неможливо не врахувати.

5. Взаємодія особи та середовища. Вплив соціального середовища має актуалізований характер, оскільки особа взаємодіє з ним у даний момент. Безумовно, соціальне середовище впливає на людину не лише безпосередньо перед яким-небудь вчинком. Воно справляло свій вплив на неї і в минулому, формуючи її як особу. Саме в цьому полягає різниця між конкретною життєвою ситуацією (сучасне) і умовами формування особи (минуле). Умови, що визначають соціальну поведінку особистості, - це ті факти реальної дійсності, які безпосередньо дію індивіда не спричинюють, але їх наявність сприяє її існуванню. Самі ці факти кореняться в економічних, політичних, духовних та суспільних відносинах.

На поведінку людей також впливають соціальні проблеми:

- наприклад, проблема наркоманії серед молоді. Серед зареєстрованих споживачів наркотиків молодь віком до 28 років становить 80 %. За роки кількість споживачів наркотичних засобів та психотропних речовин збільшується, вік наркозалежної молоді має тенденцію до омолодження. За останні 10 років частка хворих на наркоманію серед неповнолітніх збільшилася у 6-8 разів. Смертність серед осіб цієї групи зросла у 40 разів. Хворіє на наркоманію переважно молодь, яка не працює. Поглиблення цих явищ викликає загрозу демографічної безпеки, оскільки середній вік уражених на наркоманію становить 26 років, тобто є найактивнішим репродуктивним віком.

- проблема працевлаштування та забезпечення житлом. В молодіжному середовищі панує найвищий рівень безробіття (13,9 %), найчастіше вимушеного. Проблеми, з якими стикається молодь під час пошуку роботи є вимагання стажу роботи та потреба мати необхідні «зв'язки». Менш значущими є такі труднощі, як те, що роботодавці не бажають брати на роботу молодь або вимагають від неї дуже багато знань і умінь. Серед опитаної молоді свій власний бізнес має 6 % молодих людей. Головна перешкода для започаткування і ведення власної справи – брак стартового капіталу (58 %) та хабарництво чиновників (38 %), а також висока ставка податку, податковий гніт (37 %). Найефективніші засоби сприяння зайнятості молоді: по-перше, зобов'язати навчальні заклади забезпечити випускникам перше робоче місце (44 %), а по-друге, встановити на підприємствах квоти для молоді (41 %). Щорічно збільшується кількість молодих сімей, які перебувають на квартирному обліку. У 2001 році на квартирному обліку перебувало майже 88,6 тис. осіб, а у 2005 році вже 112,6 тис. Частка тих хто отримав квартири становить 1,1 % до 1,9 % відповідно до квартирному обліку.

- важливим питанням є психологічне здоров'я людей, їх впевненість в собі і в завтрашньому дні. На першому місці в житті молоді ставить розрахунок на себе і власні сили, але не впевненість у них. Майже кожна десята молода

людина не розраховує ні на кого й ні на що. Відчуття впевненості у собі властиве лише трохи більш ніж кожному двадцятому молодому громадянину країни. За показниками соціального негативізму й апатії: щасливими почувуються 6,5 % молодих людей. Соціальної перспективи в Україні не бачать дві третини молоді. Кожна четверта молода людина боїться злиднів. Майже половина молоді – найбільше в житті боїться втратити здоров'я.

Соціальні проблеми можуть носити глобальний характер, зачіпаючи інтереси значної частини людства. Так, демографічні, екологічні, техногенні, продовольчі, енергетичні та інші проблеми в даний час набувають глобального характеру і їх вирішення вимагає участі більшості держав нашої планети. Соціальні проблеми можуть торкатися інтересів окремих або декількох соціальних систем. Наприклад, соціальні кризи, що розповсюджуються на окремі країни, національно-етнічні спільноти, асоціації, блоки або угруповання. Проблеми можуть розповсюджуватися на ті або інші сфери, групи людей або осіб. Це можуть бути ті, що охоплюють соціально-економічну, соціально-політичну, духовну або власне соціальну сфери життєдіяльності людей. Для соціальної роботи особливу значущість мають особові проблеми, що виникають у процесі взаємодії особи і соціального середовища.

Однією з найважливіших умов рішення соціальної проблеми є її точне формулювання. Якщо проблема правильно сформульована, то це, по-перше, дозволяє здійснювати пошук бракуючої інформації в потрібному напрямі; по-друге, забезпечує вибір оптимального інструментарію соціальної дії, а, отже, і ефективність соціальної роботи. Характер соціальної проблеми є найважливішим чинником, від якого залежать визначення змісту, інструментарію, форм і методів соціальної роботи з клієнтом.

Однією з найважливіших вимог до формулювання соціальної проблеми є її обґрунтованість. Вона повинна витікати з реальних потреб і передумов. Відсутність зв'язку з реальними практичними або теоретичними потребами робить проблему довільною, надуманою.

Точно сформульована проблема виступає початковою, первинною ланкою в складній пізнавально-аналітичній діяльності соціальних служб і організаторів соціальної роботи. Практична потреба і значущість соціальної проблеми не тільки активізує діяльність фахівців соціальних служб, мобілізує їх інтелектуальний, організаційний і фізичний потенціал, а й додає пошуку технологічних рішень творчий, інноваційний характер.

Соціальні працівники, що вивчили помилки попередників і знаючи соціальну філософію, покликані об'єктивно вивчати і оцінювати дійсність. Тому, якщо в медичній діагностиці хвороба як девіація може прирівнюватися з цілком певною нормою (тобто, здоров'ям) за допомогою інструментальних процедур, що мають стандартизовані параметри і передбачають кількісні закономірності, то в соціальній діагностиці все здійснюється інакше.

Соціальна робота в цілому і соціальне обслуговування як її структурна частина покликані забезпечувати соціальне функціонування індивідів і сприяти забезпеченню їх соціальних прав. Проте, в зміст цієї діяльності, крім об'єктивних, чітко фіксованих аспектів, входять також суб'єктивні аспекти, які досить важко формалізувати, помістити в рамки, піддати кількісному аналізу.

Технологічне завдання соціальної роботи полягає у виділенні соціальної проблеми і за допомогою інструментарію і засобів, що є у розпорядженні соціальних служб, своєчасному коректуванні дій соціального працівника і поведінки об'єкта соціальної роботи для надання йому соціальної допомоги. Соціальна проблема — це складне пізнавальне завдання, рішення якого призводить до істотних теоретичних і практичних результатів. Для його вирішення необхідна відповідна інформація про об'єкт соціальної дії, умови, обставини та інші чинники, що впливають на життєдіяльність, стан і поведінку.

Список використаних джерел

1. Шакурова М.В. Методика и технология работы социального педагога: Учеб.пособие для студ.высш.пед.учеб.заведений.- М.: Издательский центр “Академия”, 2002.- 272с.
2. Методика соціальної діагностики взаємостосунків в суспільстві / Теорія і методика соціальної роботи. — М., 1994.
3. Скуратівський В. А. Основи соціальної політики: Навч. посіб. / В. А. Скуратівський, О. М. Палій. – К. : МАУП, 2002. – 200 с.

Фурман Карина Володимирівна, слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Алексєєнко Ірина Вікторівна, д.п.н., проф.

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Міжнародний досвід боротьби зі злочинністю свідчить, що в реаліях сьогодення злочинні прояви створюють реальну загрозу демократичному розвитку та національній безпеці більшості країн світу. В умовах зростання організованої, насильницької та корисливої злочинності у міжнародному масштабі та в Україні зокрема, що спостерігається в останні роки, підвищуються вимоги до професійної діяльності органів Національної поліції та висуваються завдання для ефективної боротьби з цим явищем.

У результаті широкомасштабної міграції людей, а особливо нелегальної, тероризму, незаконного перевезення через державний кордон наркотиків (наркотрафіку), та валюти постають серйозні проблеми в країні, що спричиняють зростання злочинності, етнічну напруженість та соціальні конфлікти. Україна бере активну участь у всіх напрямках діяльності ООН, Ради Європи, ОБСЄ, СОТ тощо, долучаючись таким чином, до вирішення глобальних проблем та пошуку шляхів міжнародної боротьби зі злочинністю.

Співробітництво держав у боротьбі зі злочинністю здійснюється на регіональному рівні, шляхом прийняття відповідних міжнародно-правових актів. Продуктивність виконання покладених на поліцейських обов'язків багато у чому залежить від рівня професійно-психологічної підготовленості, адже найчастіше доводиться діяти в складних, екстремальних умовах, пов'язаних з необхідністю прискореного прийняття рішень, затриманням правопорушників та злочинців, наданням невідкладної допомоги особам, які

постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, опинились в безпорадному стані задля збереження життя чи здоров'я людей та власного життя.

Сучасний науковий досвід із питань, пов'язаних з особливостями діяльності працівників Національної поліції, у складних, конфліктних, екстремальних ситуаціях, базується, головним чином, на роботах В.В. Авдєєва, В.Г. Андросюка, В.Ф. Антипенка, О.Я. Баєва, О.М. Бандурки, В.Л. Васильєва, Б.Ф. Водолазського, М.І. Д'яченка, Л.І. Казміренко, Я.Ю. Кондратьєва, В.О. Коновалової, М.В. Костицького, В.М. Кудрявцева.

Проблема психологічної готовності у діяльності працівників поліції в напружених, екстремальних умовах останнім часом займає чільне місце серед інших завдань забезпечення професійної діяльності органів Національної поліції, адже її відсутність негативно впливає на виконання службових обов'язків та мати небезпечні наслідки. Саме тому одним із головних завдань вивчення психологічних чинників стилю поведінки працівників поліції в екстремальних умовах є формулювання в них професійно – психологічної готовності.

Екстремальними називають неочікувані, раптово виникаючі обставини, які характеризуються невизначеністю, складністю прийняття рішення, стресовим станом та несуть загрозу життю і здоров'ю працівника поліції, вимагають максимальної мобілізації резервних можливостей його організму.

І.І. Пампура визначає дві групи психогенних факторів, що діють на працівників поліції під час виконання ним професійних обов'язків. До першої він відносить фізичну та психічну втомленість (іноді навіть виснаженість) і небезпеку з боку озброєних злочинців, а до другої – високу відповідальність за наслідки дій, страх перед можливим осудом з боку колег та інших осіб; дефіцит часу на прийняття рішення, неприємні психотравмуючі події (страждання людей, важкі тілесні ушкодження, кров, трупи), моральний тиск з боку правопорушників, агресивно настроєного натовпу тощо[1].

Можемо погодитися з думкою Когут О.О. стосовно того, що психологічні закономірності діяльності правоохоронних органів під час виникнення надзвичайних обставин та ситуацій, пов'язаних з підвищеним професійним ризиком, небезпекою для життя і діяльності вивчає екстремальна юридична психологія. Але попри значну кількість досліджень у світовому науковому просторі з екстремальної психології в Україні психологічний напрям ще є недостатньо розвинутим та потребує подальших наукових розробок [2].

На жаль, сумна практика професійної діяльності правоохоронців теж має місце. 25 вересня цього року виповнилась річниця з дня загибелі двох патрульних поліцейських у місті Дніпрі, яких застрелив колишній "торнадівець" О. Пугачов. Він раніше був оголошений у розшук за тяжкі злочини, а коли правоохоронці зупинили його за порушення правил дорожнього руху й почали перевіряти документи, поціливі у чоловіка та жінку з пістолета. Таким чином, ми бачимо, що під час виконання своїх службових обов'язків, працівники поліції не очікували таких агресивних дій від особи, яка відмовилась виконати вимогу.

Для ефективного виконання службових завдань (у першу чергу щодо дій в екстремальних ситуаціях) вирішального значення набуває професійна компетентність і впевненість у собі, вміння мобілізуватися в надзвичайних умовах, тренованість, витримка і адекватна оцінка рівня обстановки, досягнення яких можливе лише за наявності належного рівня психологічної підготовки працівників Національної поліції.

Система психологічного забезпечення Національної поліції України включає наступні напрямки діяльності:

- 1) психологічне вивчення;
- 2) психологічна підготовка;
- 3) психопрофілактична робота;
- 4) соціально – психологічне супроводження службових колективів;
- 5) психологічна підтримка оперативних заходів та слідчих дій.

В свою чергу, об'єктами системи психологічного забезпечення є психічні процеси, стани, якості особистості, закономірності її розвитку, соціально – психологічні процеси взаємодії та адаптації особи до різноманітних умов професійної діяльності в Національній поліції України [3].

Отже, під час психологічної підготовки особового складу органів Національної поліції слід враховувати індивідуально – типологічні особливості кожної особистості, зокрема те, що в стресових умовах людина аналізує проблемну ситуацію та швидко приймає рішення.

Список використаних джерел

1. Пампура І.І. Формування психологічної готовності працівників органів внутрішніх справ до ефективної діяльності в екстремальних ситуаціях. Наука і правоохорона 2013, №3, (21).

2. Когут О.О. Дослідження професійних стресових ситуацій працівників Національної поліції в сучасних умовах / Матеріали круглого столу «Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів»/ м. Кривий Ріг, 2017 р/ МВС ,ДЮІ. С. 103.

3. Положення про організацію системи психологічного забезпечення Національної поліції України від 28.07.2004 № 842.

*Циганков Дмитро Володимирович, слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Алексєєнко Ірина Вікторівна, д.п.н., проф.*

ЕТНІЧНІ КОНФЛІКТИ: ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

Актуальною проблемою України є проблема реалізації прав людини, які гарантовані їй Конституцією та іншими демократичними законами держави. Будь-яке право, що передбачено нормами законодавства та гарантоване ним, залишається декларативним, якщо воно не знайшло своєї реалізації в житті людини.

Особи з числа національних меншин також бажають використовувати гарантовані їм державою права, втілювати можливості, які надані їм нормами

права. За даними останнього перепису населення, національні меншини в Україні становлять 27.3% від усіх жителів. Сьогодні в Україні живуть представники понад 100 націй, серед яких: росіяни, євреї, білоруси, молдавани, болгары, поляки, угорці, румуни, греки, татари, вірмени, цигани та ін. За своєю специфікою нацменшини виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою, а також мають свою культуру та цінності, що не завжди сприймаються державою, на території якої вони проживають, що може стати причинами безлічі конфліктів.[4]

Крім того, причинами конфліктів нацменшин можуть бути такі питання як: нерівність соціальних, культурних, демографічних потенціалів різних етнічних спільнот; політичні спекуляції на етнонаціональній тематиці; відсутність помітних просувань у відродженні мови та культури національної більшості; нерозв'язаність проблеми повернення, облаштування та відновлення прав кримськотатарського народу і осіб інших національностей, депортованих за радянських часів з території сучасної України за національною ознакою; тощо, що також можуть стати підґрунтям етнічних конфліктів. [3]

Проблеми вирішення конфліктів нацменшин стали предметом дослідження таких науковців як: А. Анцупов., Е. Бабосов., І. Ворожейкин., К. Платонов., Л. Герасіна., А. Бандурка., О. Громова., А.Большаков., А.Ішмуратова, О.Картунова, В.Котигоренко, О.Кривицька, І.Кресіна, О.Маруховська, Л.Нагорна, І.Оніщенко, М.Панчук, Г.Перепелиця, та інші.

Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій або поглядів суб'єктів взаємодії. Соціальний конфлікт, який притаманний нацменшинам, є вираженням загострення соціальних протиріч, що виявляється у зіткненні різних соціальних спільнот: класів, націй, держав, соціальних груп, соціальних інститутів. Для того, щоб зрозуміти сутність конфлікту серед національних меншин і причини їх виникнення, необхідно визначити рівень їх перебігу, який залежить від того, хто є конфліктуючою стороною. [1]

Психологічний підхід врегулювання етнічного конфлікту зосереджує увагу на вивченні о психологічних механізмів таких як сприйняття емоцій, стереотипів, цінностей, а також впливу на поведінку індивідів і груп. В основі психологічного підходу лежить конфлікт нацменшин, який розглядається як явище міжгрупової взаємодії, що супроводжується значною мірою суб'єктивності як в оцінці ситуації конфлікту, так і його можливих наслідків. Хоча конфлікт не визначається повністю як явище, що виникло в результаті неадекватного сприйняття чи розуміння, вважається, що він містить ірраціональний компонент, міра вияву якого залежить від конкретної ситуації. [2] В руслі цього підходу було розроблено теорії етноцентризму, реалістичного групового конфлікту, когнітивного дисонансу, структурного насилля, відносної депривації, фрустраціїагресії, теорії потреб.

Сучасний дослідник І.С. Кой визначає етноцентризм як властивість «сприймати і оцінювати життєві явища крізь призму традицій, цінностей власної етнічної групи, що є певним еталоном чи оптимумом». Науковці виокремлюють два види етноцентризму: войовничий та гнучкий. Поява цих видів зумовлена соціальною структурою, об'єктивним характером міжетнічних відносин і культурними особливостями етносу.

Однак, якщо етноцентризм не містить у собі ворожого ставлення до інших етнічних груп, то він може поєднуватися з толерантним ставленням до міжгрупових відмінностей.

За класичним визначенням Л. Фестингера, когнітивний дисонанс - це невідповідність між двома когнітивними елементами - думками, досвідом, інформацією і т. д. - при якому заперечення одного елемента впливає з існування іншого, та пов'язане з цим невідповідністю відчуття дискомфорту, інакше кажучи, відчуття дискомфорту виникає при зіткненні в свідомості логічно суперечливих знань про одне й те ж явище, подію, об'єкт. Теорія когнітивного дисонансу характеризує способи усунення або згладжування цих протиріч і описує те, як це робить людина в типових випадках.

Теорія структурного насильства багато в чому збігається з теорією «накопичення у всесвітньому масштабі» С.Аміна. Основоположна ідея Й.Галтунга полягає в тому, що міцний мир недосяжний доти, поки з міжнародних відносин не буде виключено насильство. Причому, окрім «прямого насильства» існує «структурне насильство», або «структурний конфлікт», обумовлений залежністю «периферії» від «центру».

На думку Н. Міллера і Дж. Долларда наявність агресивної поведінки завжди передбачає існування фрустрації, і навпаки, існування фрустрації завжди веде до деякої форми агресії. Фрустрація - це будь-яка умова, що блокує досягнення бажаної мети. Агресія - поведінка, мета якої - зруйнувати або змістити фрустрацію. Стимування агресії - тенденція утримуватися від дій, оскільки можна очікувати негативних наслідків, що може стати джерелом додаткової фрустрації.

Тому, аналізуючи вищесказане, можна сказати, що з метою запобігання і врегулювання етнічних конфліктів подальші наукові пошуки варто зосереджувати навколо виявлення умов конфлікту, за яких відносини між етнічними групами можуть перерости у відкрите, насильницьке протистояння, що може загрожувати як діяльності людей так і держави. В свою чергу законодавець повинен створювати механізм, який буде оснований на психологічному підґрунті, з елементами медіації та пошуку вирішення проблем, за для врегулювання таких конфліктів.

Список використаних джерел

1. Етнічний конфлікт: теорія і практика. Політологічний аналіз. Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2006. – 392 с.

2. Поетапне управління етнічними конфліктами // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. – Випуск 29. – С. 622-630.

3. Управління етнічними конфліктами: визначення поняття, особливості та підходи // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. – Випуск 30. – С. 676-682.

4. Проблеми міжетнічних конфліктів // Сучасна українська політика. – К., 2006. – С. 81-87.

Наукове видання

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: ІСТОРІЯ, ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ, АРХІТЕКТУРА, УРБАНІСТИКА

22-23 листопада 2017 року

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК III

**Частина
третя**

Матеріали друкуються в авторській редакції

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, галузевої термінології та інших відомостей

Підписано до друку 10.12.2017 р.
Формат 60x84¹/₁₆. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублюванні.
Умов. друк. арк. 23,57. Облік.-вид. арк. 25.19
Зам. № У250-57. Тираж 300 прим.

Видавець та виготовлювач ФО-П Шпак В. Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію В02 № 924434 від 11.12.2006 р.
Свідоцтво платника податку: Серія Е № 897220
м. Тернопіль, вул. Просвіти, 6.
тел. 8 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net